

Työläisiä kosken partaalla –

Juantehtaan rautaruukin tehdasyhteisön rakenne ja sosiaaliset suhteet
vuosina 1865–1899

Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskunta- ja kauppätieteiden tiedekunta
Historia- ja maantieteiden laitos
Suomen historian pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2018
Tekijä: Piia Heinonen
Ohjaajat: Tapio Hämynen & Arto Nevala

Tutkimustiedote

Opiskelijan nimi: Piia Heinonen

Opiskelijanumero: 242385

Tutkielman nimi: Työläisiä kosken partaalla – Juantehtaan rautaruukin tehdasyhteisön rakenne ja sosiaaliset suhteet vuosina 1865–1899

Tiedekunta ja oppiaine: Yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekunta, Suomen historia

Sivumäärä: 91 + 4

Aika ja paikka: Toukokuu 2018, Joensuu

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee Juantehtaan rautaruukin ympärille muodostuneen teollisuusyhteisön väestön rakennetta ja sosiaalista verkostoitumista 1800-luvun lopulla. Teollisuusyhteisö piti sisällään rautaruukin ja sahan. Kokonaisväestön kehitystä tarkastellaan pääasiassa henki- ja rippi- ja lastenkirjojen esittämien lukujen perusteella. Lisäksi tarkastellaan myös Juantehtaalla syntyneiden, kuolleiden ja muuttaneiden luetteloihin pohjautuvaa yhteisön kehitystä vuosina 1865–1899. Luetteloihin pohjautuvaa tarkastelua tehdään myös siitä näkökulmasta, että mitä ne kertovat väestön elämäntapahtumien rakenteesta, kuten esimerkiksi kuolinsyistä tai muuttoliikkeen kohdepaikkakunnista. Sosiaalista verkostoitumista tarkastellaan yhteisössä solmittujen avioliittojen kautta sekä tarkastellaan kummissuhteita. Tutkimuksessa tutustutaan myös yhteisön suhtautumiseen vallinneita käyttäytymisnormeja rikkoneisiin aviottoman lapsen synnyttäneisiin äiteihin.

Tutkimuksessa käytetty lähdeaineisto on luonteeltaan luetteloaineistoa, joten tästä syystä tutkimuksessa käytetään kvantitatiivista tutkimusmetodia, eli väestöä ja väestötapahtumia tarkastellaan määrällisesti. Aineistoon sovelletaan myös kvalitatiivista sisällönanalyysia, kun tarkastellaan mitä aineistot kertovat yksittäisten henkilöiden elämäntapahtumista.

Tutkimuksessa paljastui, että yhteisö oli suurimmaksi osaksi työväestön yhteisö, missä oli myös verrattain suuri määrä irtainta väestöä. Yhteisö piti sisällään sivistyneistöä ja ammatinharjoittajia, mutta heidän osuutensa kokonaisväestöstä oli pieni. Väestön määrä kasvoi tarkastellulla ajanjaksolla, mutta eri lähteiden pohjalta väestön määrästä ja muutoksista saadaan eri tuloksia. Väestötapahtumien tarkastelu paljasti, että Juantehtas poikkesi jonkin verran ympäröivistä alueilta esimerkiksi muuttoliikkeessä. Sosiaalisten suhteiden tarkastelu osoitti, että tehtaan työväestö verkostoitui suurimmaksi osaksi keskenään, mutta verkostoitumiseen vaikuttivat muun muassa paikka, missä työskenneltiin tai ammattitaito. Eri sosiaalisessa asemassa olevien henkilöiden verkostoituminen oli vähäistä. Verkostoituminen oli suurimmaksi osaksi yhteisön sisäistä. Yhteisön ulkopuolelle suuntautunut verkostoituminen tapahtui suurimaksi osaksi Nilsiän väestön kanssa. Yhteisön suhteutuminen aviottoman lapsen synnyttäneisiin äiteihin näyttää olleen melko hyväksyvä, mikä paljastuu useamman lapsen saaneen äidin elämäntarinoista ja aviottomien lasten kummeista.

Sisällys

Luettelo tutkielmassa esiintyvistä taulukoista, kuvioista ja asetelmista	4
1 Johdanto	5
1.1 Juantehtaan rautaruukki ja tehdasyhdyskunnat 1800-luvulla	5
1.2 Teoreettinen viitekehys ja tutkimuskysymykset.....	8
1.3 Tutkimuksessa käytetty aineisto ja tutkimusmetodi	9
1.4 Tutkimusperinne	18
2 Juantehtaan väestönkehitys 1865–1900	20
2.1 Väestökehityksen kolme todellisuutta	23
2.2 Irtain väestö yhteisössä	24
2.3 Juantehtaalaisia passilla Venäjällä.....	26
2.4 Yhteisön väestölliset rakenteet	27
3 Väestömuutosta selittävät tekijät	32
3.1 Solmituista avioliitoista ja syntyneistä lapsista	32
3.2 Luonnollinen väestönlisäys	36
3.3 Kuka kuoli, milloin kuoli, mihin kuoli?	38
3.4 Juantehtaan muuttoliike	45
3.4.1 Muuttoliikkeen säännönmukaisuuksista	45
3.4.2 Juantehtaalaiden liikkuminen	47
3.4.3 Ketkä muuttivat?	54
3.5 Todellinen väestönkasvu	55
4 Tehdasyhteisön sosiaaliset verkostot avioliittojen ja kummisuhteiden valossa	56
4.1 Sosiaalisten verkostojen luominen 1800-luvun teollisuusyhteisössä	56
4.2 Juantehtaan avioitumiskäyttäytyminen.....	60
4.3 Sosiaaliset verkostot ja normien noudattaminen Juantehtaalla	62
4.4 Aviottomista lapsista	67
4.4.1 Aviottomat lapset äiteineen yhteisön osana	67
4.4.2 Yksinäiset vaimot ja isättömät lapset Juantehtaalla	68
4.4.3 Muutaman äidin elämänskaari	73
5 Johtopäätökset.....	79
Lähteet.....	84
Liitteet	

Luettelo tutkielmassa esiintyvistä taulukoista, kuvioista ja asetelmista

Taulukko 1. Juantehtaan väestö henkikirjojen, rippikirjojen ja lastenkirjojen mukaan 1865–1900	20
Kuvio 1. Juantehtaan sosiaalinen rakenne rippikirjojen pohjalta 1865, 1875, 1885 ja 1895.	29
Taulukko 2. Sukupuolijakauma Juantehtaan ja Nilsin seurakunnissa henkikirjojen mukaan vuosina 1865–1899.....	31
Taulukko 3. Avioliittojen solmiminen Juantehtaan seurakunnassa 1865–1899.....	33
Taulukko 4. Juantehtaan seurakunnassa vuosina 1880–1899 solmittujen avioliittojen ikäjakauma sekä synnyttäneiden äitien ikäjakauma	34
Taulukko 5. Syntyneiden lasten määrä Juantehtaan seurakunnassa 1865–1899.....	35
Taulukko 6. Luonnollinen väestönlisäys Juantehtaan seurakunnassa vuosina 1865–1899.....	36
Taulukko 7. Juantehtaan seurakunnassa kuolleiden määrä ja prosentuaalinen osuus ikäryhmittäin jaoteltuna viiden vuoden ajanjaksoissa vuosina 1865–1899.....	40
Kuvio 2. Juantehtaalla kuolleiden määrän jakaantuminen eri kuukausille vuosina 1865–1899.....	41
Taulukko 8. Yleisimmät sairautteen tai terveyteen liittyvät kuolinsyyt Juantehtaalla 1865–1899.	42
Taulukko 9. Juantehtaan seurakuntaan muuttaneet ja seurakunnasta pois muuttaneet henkilöt viiden vuoden jaksoissa vuosina 1865–1899	48
Taulukko 10. Juantehtaan seurakuntaan muuttaneiden ja seurakunnasta poismuuttaneiden ruokakuntien suosituimmat paikat muuttokirjojen perusteella laskettuna vuosina 1865–1899.....	50
Taulukko 11. Juantehtaalle tai tehtaalta pois muuttaneiden ammatti tai sosiaalinen asema kolmessa suosituimmasta muuttokunnasta vuosina 1865–1899	54
Taulukko 12. Todellinen väestönkasvu Juantehtaan seurakunnassa 1865–1899.....	56
Taulukko 13. Juantehtaalla vuosina 1865–1899 vihittyjen parien suhde toisiinsa kotiseurakunnan tai iän perusteella (ei sisällä vuosia 1872–1879).....	60
Asetelma 1. Juantehtaan seurakunnassa vuosina 1865-1899 solmituissa avioliitoissa toistuvia pareja.65	
Taulukko 14. Aviottomina syntyneet lapset Juantehtaan seurakunnassa vuosina 1863–1899.....	69
Taulukko 15. Aviottomina lapsina kuolleiden määrä 1865–1899.....	70
Taulukko 16. Juantehtaalla vuosien 1865–1899 aikana aviottomia lapsia saaneiden äitien asema ja ikä	71
Liite 3 Taulukko 17. Juantehtaan tehdasyhteisön väestömuutokset 1865–1899	
Liite 3 2/2 Taulukko 18. Juantehtaan sosiaalinen rakenne rippikirjojen pohjalta vuosina 1865-1899	
Liite 4 Taulukko 19. Juantehtaan rautaruukin ja sahan työväestön kummisuhteet ja avioliitot sekä aviottomien lasten äitien kummisuhteet vuosina 1865–1899	

1 Johdanto

1.1 Juantehtaan rautaruukki ja tehdasyhdyskunnat 1800-luvulla

Juantehtaan rautaruukki perustettiin vuonna 1746 Jukkais-kosken varrelle Brynolf Brunoun toimesta. Koski sijaitsi Pohjois-Savossa Kuopion läänissä ja alue kuului Nilsiäns pitäjään ja oli Nilsiäns seurakunnan alaisuudessa 1860-luvulle asti. Kosken ympäristössä oli paljon raudan valmistukseen tarvittavia luonnonvaroja, kuten suo- ja järvimalmia ja kosken virtaus oli sen verran voimakas, että se mahdollisti tehtaan ylläpidon. Tosin myöhemmin havaittiin, että kosken veden korkeuden vaihtelut vaikuttivat tehtaan toimintaan. Talonpojat olivat tehneet järvimalmista rautaa jo kauan ennen tehtaan perustamista. Juantehtas oli ensimmäinen ruukki Suomessa, joka alkoi valmistaa rautaa pelkästään järvi- ja suomalmista ja pelkästään kotimaisista raaka-aineista. Aikaisemmin perustetut ruukit saivat raaka-aineensa emämaa Ruotsista ja sijaitsivat sopivien kulkuyhteyksien varrella. Juantehtas puolestaan sijaitsi syrjäseudulla ja lähellä itärajaa.¹

Tehtaan perustajana pidetään Savon keskisen kihlakunnan manttaalikomissaaria eli henkikirjoittajaa Brynolf Brunouta, joka matkasi Ruotsin Vuorikollegioon tehtaan perustamisanomuksen kanssa, mutta hän kuoli vuonna 1749 ja ruukki valmistui vasta kaksi vuotta myöhemmin. Tehtaan ensimmäiset vuosikymmenet olivat vaikeita, omistajat vaihtuivat useasti eikä tehdas ollut tuottoisa. Tehtaan ongelmina olivat syrjäinen sijainti, odotettua vähäisempi raudan kysyntä lähialueilla, teknologiset ongelmat sekä talonpoikien vastahakoisuus luovuttaa raaka-aineita ruukin käyttöön. Tehtaan ja talonpoikien välit jatkuivat huonoina aina 1800-luvulle asti, jolloin ne kärjistyivät selvittämättömäksi jääneeseen ruukinpatruunan murhaan. Taustalla oli kiistoja maanomistuksesta ja useita käräjiä, joissa ruukki vaati omistukseensa talonpoikien alueita hiilen ja malmin saannin varmistamiseksi. Kiistoja aiheutti myös 1830-luvulla perustettu saha, jonka puutavara hankittiin muun muassa Nilsiäns metsistä.²

Vuodesta 1851 lähtien tehdas oli venäläisomistuksessa, ensimmäisenä omistajana hovineuvoksetar Anastasia Ponomareva ja myöhemmin hänen pojanpoikansa. Hovineuvoksetar vieraili harvoin ruukilla ja ei todennäköisesti juurikaan osallistunut sen asioihin. Hänen sijastaan asioita

¹ Forsberg & Kankkunen 1996, 16, 22; Suomenmaa 2 1968, 349; Hoving 1946, 7, 8.

² Forsberg & Kankkunen 1996 27, 30, 54, 68, 76, 77; Forsberg 2014, 20.

hoiti korkeimpana päättäjänä johtokunta, joka sijaitsi Pietarissa. Tärkeinä toimijoina olivat veljekset kenraali paroni Aleksander von Reh binder ja valtioneuvos paroni Nikolai von Reh binder.³ Huolimatta vähäisestä oleskelustaan tehtaalla, hovineuvoksetar kuitenkin herätti henkiin kiistat maanomistuksista. Kiistat olivat olleet unohduksissa useita vuosia, mutta nyt jälleen jouduttiin käräjille. Hovineuvoksetar kuoli vuonna 1859 ja hän testamenttasi tehtaan pojanpojalleen Dmitri Ponomareville⁴. Maaomistuskiistojen ratkaisusta ei ole jäänyt paljoa todisteita, mutta mitä voi päätellä hovineuvoksettaren perunkirjasta, ruukki jäi kiistassa tappiolle.⁵ Dmitri Ponomarev oli nuori ja hänet myöhemmin todettiin mielenvikaiseksi, minkä seurauksena hänet laitettiin holhouksen alle. Holhoojana ja tehtaan omistuksesta vastaavina toimivat hänen äitinsä ja enonsa. Neuvonantajina toimivat edelleen Von Reh binderin veljekset, sillä holhoojat eivät voineet erinäisten lakipykäliden takia myydä tehdasta. Ponomarevien aika kesti vuoteen 1900 asti, jolloin tehdas myytiin puutavarayhtiö Taimi Oy:lle ja vähitellen tehtaan raudanvalmistus muuttui paperintuotannoksi.⁶

Huolimatta ongelmista omistajuussuhteissa, tämä niin kutsuttu Ponomarevien aika oli tehtaan vaurastumisen ja laajenemisen aikaa. Uusia tuotantotiloja rakennettiin ja vanhoja korjattiin, sekä otettiin käyttöön uusia tuotantomenetelmiä. Isännöitsijät, eli ruukinhoitajat, olivat keskeisessä osassa ruukin toiminnassa ja tuottavuudessa, mutta heillä oli myös tärkeä tehtävä työväestön huolehtimisessa. Vaikka isännöitsijät eivät olleet korkein päättäjät, oli heillä suurimman osan ajasta vapaat kädet ruukin kanssa, koska viestit kulkivat hitaasti edestakaisin Pietarin ja tehtaan välillä. Kaikki tapahtui näennäisesti omistajan nimissä, mutta ruukinhoitaja oli se, joka sai asioita tapahtumaan. Carl Paul oli ensimmäinen, mutta lyhytaikainen ruukinhoitaja, sillä hän oli vain noin kolme vuotta ruukilla (1851–1854). Jakob Jernberg, joka oli ruukinhoitajana vuodet 1854–1874, oli isännöitsijänä tehtaan murrosten aikana, jolloin tehtaan seurakunta ja tehtaankoulu perustettiin sekä uusia tuotantolaitoksia rakennettiin. Klemens Guseff, isännöitsijänä 1874–1897, oli puolestaan venäläisten omistajien kannalta hyvä ruukinhoitaja, koska hän oli ortodoksi ja venäjän kielen taitoinen, joten hänen oli helppo asioida omistajien ja holhoojien kanssa samalla kielellä. Venäläisomistuksen ajan viimeinen ruukinhoitaja oli Ludvig Matias Ottelin (1897–1907). Hän toi uudistuksia tehtaalle, kuten puhelimen ja sähkön, mutta hänen

³ Hoving 1946, 88, 92; Forsberg & Kankkunen 1996, 43.

⁴ Nimi esiintyy alkuperäisaineistossa muodossa Ponomareff, jatkossa käytetään tätä muotoa.

⁵ Forsberg 2014, 206, 208, 209.

⁶ Hoving 1946, 92, 94; Forsberg & Kankkunen 1996, 77, 134.

ajalleen erityisesti merkittävää oli tehdasalueen poikki kulkevan rautatien rakentaminen ja hiilensaannin varmistamiseksi perustetut hiiliuunit.⁷

Tehdasyhdyskunnat olivat omalaatuinen yhteisö, joka erosi taloudellisesti ja väestöllisesti, joskus myös poliittisesti muista alueista. Tyypillistä tehdasyhdyskunnille oli selkeä hierarkkinen järjestelmä sekä työnantajien ja työntekijöiden keskinäinen riippuvuussuhde toisistaan. Tehdas ei ollut vain työnantaja, vaan sen läheisyydessä asuttiin ja tehdas muokkasi itse oman sosiaalisen järjestyksen, joka muodostui tehtaan ja sen työväen suhteista. Tehdas vaikutti kokonaisvaltaisesti sen vaikutuspiirissä oleviin henkilöihin. Tehtaan vastuulla oli työntekijöiden päivittäisistä tarpeista huolehtiminen ja työntekijöiden vastuulla oli tehdä työnsä. Suomessa tehdasyhdyskuntia alkoi syntyä 1870-luvun tienoilla, joten Juantehdas oli tässä suhteessa aikaisin liikkeellä, koska sen ympärille oli syntynyt tehdasyhteisö jo paljon aikaisemmin.⁸

Suomessa 1800-luvun lopulla voimistuneen teollistumisen aikaan Juantehdas oli jo muotoutunut teollisuuspaikkakunnaksi ja sen työntekijät olivat jo monen sukupolven ajan kouliintuneet tehdastyöhön ja teollisuuteen⁹. Tehtaan työläiset asuivat hirrestä rakennetuista kasarmirakennuksissa, joita kutsuttiin pytingeiksi. Pytingit olivat varta vasten työläisiä varten rakennettu 1850-luvulta alkaen. Aikaisemmin asumukset olivat olleet pieniä mökkejä. Asunnot olivat ahtaaita ja niissä oli vain muutama huonekalu ja hella vei suuren osan huoneen lattiapinta-alasta, joka ahtaimmillaan oli vain 25 neliömetriä. Kaksikerroksisten pytinkien huoneet olivat vielä ahtaampia. Yhdelle perheelle oli aina yksi huone, huolimatta siitä, kuinka monta henkeä perhe piti sisällään ja kuinka monta alivuokralaista heillä oli. Todennäköisesti alivuokralaisia pidettiin lisätienestien takia, vaikka ahtaus oli suuri ilmankin. Suurempia huoneita rakennettiin myös, mutta ne jaettiin usean perheen kesken.¹⁰

⁷ Hoving 1946, 95, 96, 98; Forsberg & Kankkunen 1996, 77–81.

⁸ Haapala 1986, 60, 62; Koivuniemi 2000, 9.

⁹ Forsberg & Kankkunen 1996, 99.

¹⁰ Kettunen 1991, 31–33.

1.2 Teoreettinen viitekehys ja tutkimuskysymykset

Tämä tutkimus pitää sisällään useita eri tutkimussuuntauksia sekä historian että yhteiskuntatieteiden aloilta. Suurelta osin tutkimus on demografista, eli väestöhistoriallista tutkimusta. Väestöllä tarkoitetaan ryhmää ihmisiä, joita yhdistää jokin tietty ominaisuus, kuten esimerkiksi ikä, kieli tai uskonto. Väestö voi olla myös pienempi kokonaisuus, joka rajautuu esimerkiksi työpaikan tai asuinpaikan mukaan, ja tällaista ryhmää kutsutaan väestöryhmäksi. Tässä tutkimuksessa tutkittava kokonaisuus rajoittuu juuri asuinpaikan ja työpaikan mukaan, koska tutkittava väestöryhmä on tehtaalla työskentelevät ja sen ympäristössä asuvat työläiset ja heidän perheensä.¹¹ Väestöä tutkittaessa yleensä halutaan tietää, miksi väestö on jonkin kaltainen. Tätä varten tutkitaan väestötahtumia, eli muun muassa syntyimiä, kuolemia tai muuttoliikettä. Näitä kutsutaan väestön muutostekijöiksi, koska niiden seurauksena väestön rakenne muuttuu. Muutostapahtumille halutaan löytää syyt ja seuraukset, eli esimerkiksi miksi kuolleiden määrä oli jonain vuonna suuri ja mitä siitä seurasi myöhemmälle ajalle. Sosiaalishistorian monitieteellisyys nousee tässä hyvin esiin, koska syitä ja seurauksia pyritään selittämään monien eri tieteiden teorioiden ja metodien avulla.¹²

Sosiaalishistoria tutkii yhteiskuntaa ja erityisesti sen eri rakenteita poikkitieteellisin teorioin ja holistisesti, eli kokonaisvaltaisesti. Ihminen on tutkimuksessa keskeisessä osassa ja sosiaalishistoria tarkastelee ihmistä yhteisöllisenä ja yhteiskunnallisena toimijana. Sosiaalishistoria ei kuitenkaan tarkastele valtiopäämiehiä tai muita merkkihenkilöitä, vaan sen tarkastelun kohteena ovat niin sanotut tavalliset ihmiset ja erityisesti ihmisryhmät ja heidän suhteensa.¹³ Tässä tutkimuksessa nämä tavalliset ihmiset ovat Juantehtaan työläisiä ja muita yhteisössä asuvia ja toimivia henkilöitä jotka muodostavat yhteisön sisäisiä ihmisryhmiä riippuen heidän asemastaan tai työskentelypaikastaan. Ihmisryhmiä tarkastellaan suurena kokonaisuutena, eli teollisuusyhteisönä, mutta lisäksi tarkastellaan sitä, kuinka ryhmien jäsenet verkostoituivat keskenään, eli millaiset heidän suhteensa olivat.

¹¹ Koskinen et al. 2007, 15.

¹² Koskinen et al. 2007, 15, 16.

¹³ Haapala 1989, 15, 18, 19.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Juantehtaan rautaruukin ympärille muodostuneen teollisuus yhteisön rakennetta ja sosiaalisia suhteita 1800-luvun jälkipuoliskolla. Aikarajauksen aloitusvuodeksi on valittu vuosi 1865 jolloin Dmitri Ponomareff antoi ruukinhoitajalle Jakob Jernbergille valtuudet ruukin hoitamiseksi, ja tutkimus päättyy vuoteen 1899, jolloin tehtaan omistus vaihtui, kun tehdas vuokrattiin Osakeyhtiö Taimen J.A Fredriksonille¹⁴. Tutkimuksessa tarkastellaan Juantehtaan teollisuusyhteisön väestöä useiden eri teemojen kautta. Tämän tutkimuksen keskeinen tutkimusongelma on: millainen Juantehtaan tehdasyhteisö oli rakenteeltaan ja millaisia olivat yhteisönväestötapahtumat ja sosiaaliset verkostot?

Tutkimuksessa tarkastellaan tarkemmin Juantehtaan tehdasyhteisön väestön kokonaismäärän kehitystä henki- ja rippikirjojen esittämien lukujen perusteella. Tarkastelussa ei keskitytä määrittämään yhteisön todellista väkilukua, vaan tarkastellaan väkiluvun kehitystä lähdekriittisesti. Väestökehitykseen vaikuttavat luonnollinen väestönlisäys ja muuttoliike. Niinpä selvitetään myös Juantehtaalla syntyneiden, kuolleiden ja muuttaneiden kehitystä vuosina 1865–1899.

Juantehtaan tehdasyhteisön sosiaalista suhdeverkostoa tarkastellaan solmittujen avioliittojen ja kummissuhteiden kautta. Kummissuhteita tutkimalla selvitetään, kuinka yhteisön eri sosiaaliryhmät verkostoituivat. Esimerkiksi verkostoituivatko rautatehtaan työläiset keskenään ja sahatyöläiset keskenään? Pyrittiinkö kummivalinnoilla luomaan verkostoja tehtaan johtajistoon tai yhteisön muuhun säätyläistöön? Tutkielman lopuksi tarkastellaan yhteisön moraalikäsitteitä tehdasyhteisössä aviottomia lapsia synnyttäneitä äitejä tutkimalla. Aviottomia lapsia tutkitaan kvantitatiivisesti, mutta myös kvalitatiivisesti tarkastelemalla useamman aviottoman lapsen saaneiden naisten elämäntarinoita. Mitä ne kertovat käyttäytymisnormeista poikkeavien kohteista tehdasyhteisössä?

1.3 Tutkimuksessa käytetty aineisto ja tutkimusmetodi

Aineistona tutkielmassani ovat Juantehtaan seurakunnan historiakirjat vuosilta 1865–1900. Historiakirjat on termi, jolla nimitetään kokonaisuutta, joka pitää sisällään syntyneiden ja kastettujen, kuolleiden ja haudattujen, vihittyjen sekä muuttaneiden luettelot. Historiakirjat ovat osa seurakuntien ylläpitämää väestönrekisteriaineistoa, johon kuuluvat myös pää- eli rippikirjat, erilaiset väestöluettelot ja väestörekisteri-ilmoitukset. Historiakirjat ovat tärkeässä osassa,

¹⁴ Hoving 1946, 137; Laine 1948, 539.

kun tutkitaan yhteisön sosiaalista rakennetta, koska ne kertovat muun muassa ammasteista, ikäjakaumasta ja sukulaisuussuhteista. Historiakirjoihin on kuitenkin suhtauduttava kriittisesti, sillä toisinaan luetteloihin ei ole merkitty esimerkiksi kastamatoimia lapsia tai kotipaikkakunnan ulkopuolella kuolleita, joten luettelot eivät välttämättä anna oikeaa kuvaa väestöstä, mistä syystä tässä tutkimuksessa tarkastellaan väestön rakennetta kahta eri lähdettä vertaillen ja tuodaan esiin lähdekritiikkiä analyysin ohessa.¹⁵

Syntyneiden luetteloon kirjattiin lapsen nimi, syntymäpäivä ja kastepäivä, vanhempien nimi ja ammatit sekä kummien nimet ja ammatit. Äidin ikä kirjattiin myös luetteloihin. Vihittyjen luetteloihin kirjattiin kuuluspäivät, vihkipäivät, avioparin nimet ja iät, ammatit ja kotipaikat. Kuolleiden luetteloissa on kuolinpäivä, hautauspäivä, nimi ja ammatti, kotipaikka ja kuolinsyy. Mitä uudempia historiakirjat ovat, sitä tarkempia ne ovat, sillä 1700-luvun lopulta alkaen kirjat alkoivat tarkentua ja monipuolistua.¹⁶

Pertti Haapala kirjoittaa *Johdatus sosiaalhistoriaan* (1989) kirjassaan lähdekritiikistä historian tutkimuksessa. Aineiston käsittelyssä oleellisinta on lähteen antama informaatio ja sen tulkitseminen ja pohdittaessa aineiston lähdekritiikkiä, on huomioitava se, kuinka lähde on syntynyt ja että vastaako aineisto juuri siihen kysymykseen, johon tutkija on etsimässä vastausta. Lähdeaineiston syntyhistorian tunteminen varmistaa sen, että sen pohjalta esitetyt päätelmät ovat totuuden mukaisia.¹⁷

Tämän tutkimuksen lähdeaineistolla on selvä syntyhistoria ja se on syntynyt tiettyyn tarkoitukseen, ja niiden tekijät ovat tiedossa, koska he allekirjoittivat merkintöjään. Historiakirjojen ja rippikirjojen funktio oli pääasiassa väestön tilastointi, mitä Suomessa on tehty 1700-luvun puolivälistä alkaen. Pappien piti pitää tarkkaa kirjaa alueensa väestöstä ja aika ajoin luovuttaa tiedot Ruotsin Taulustolaitokselle väestökirjanpitoa varten. Venäjän vallan alle siirryttäessä kukaan ei pitänyt yleistä väestökirjanpitoa ennen vuotta 1865, jolloin Tilastollinen toimisto perustettiin

¹⁵ Roiko-Jokela 1996, 34, 35.

¹⁶ Hirvonen 1996, 46, 47.

¹⁷ Haapala 1989, 28.

Suomeen, minkä jälkeen väestötietoja on kerätty säännöllisesti ja julkaistu painettuina.¹⁸ Juantehtaan kirkonkirjat alkavat vuodesta 1863, vuosi sen jälkeen, kun tehdasseurakunta perustettiin.¹⁹

Ennen tätä vuotta Juantehtaan väestön väestömuutostapahtumat löytyivät Nilsiä kirkonkirjoista osana muuta Nilsiä väestöä, sillä erotuksella, että heidän kohdalleen ei ollut merkitty kylää ja taloa, vaan Strömsdal tai Strömsdals Bruk. Nilsiä rippikirjoissa Juantehtaan väestö listattiin ensimmäisen kerran omaksi ryhmäkseen 1820-luvulla ja tehtaan väestöä löytyy Nilsiä kirkonkirjoista ainakin 1900-luvulle asti Akonvesi nro. 4 –osoitteen kohdalta, joka oli mitä ilmeisimmin tehtaan osoite²⁰.

Edellä esitelty lähdeaineistosta henkikirjat ovat saatavissa Arkistolaitoksen Digitaaliarkistosta (www.digi.narc.fi). Kansallisarkiston Joensuun toimipaikassa, (KA) on tarkasteltu mikrofilmeiltä syntyneiden ja kastettujen, muuttaneiden, vihittyjen sekä kuolleiden ja haudattujen luetteloita. Luetteloita on tarkasteltu myös Suomen Sukuhistoriallisen Yhdistyksen (SSHY) verkkosivuilta (www.sukuhistoria.fi), missä on saatavilla aineistojen mikrofilmikopioista tehdyt digitaaliset versiot. Tämä siis tarkoittaa, että aineisto on alkuperäisen aineiston kopion kopio. Sivuston on luetteloiden osalta käytetty yksittäisten tietojen tarkistamiseen. Rippi- ja lastenkirjat ovat tarkasteltu ainoastaan digitaalisessa muodossa. Aineisto, joka on yli 125 vuotta vanhempaa, on kaikille vapaasti käytettävissä, mutta siitä nuorempi aineisto on vain yhdistyksen jäsenten saatavilla. Juantehtaan aineistosta vapaasti käytettävissä on vuosien 1863-1889 aineisto, mutta jäsensivuilta aineistoa on saatavilla koko tutkimuksen aikarajauksen mukaisesti ja digitoidut kopiot ovat hyvälaatuisia. Olen tarkastellut aineistoa yhdistyksen jäsenenä. Verkkosivuilla on myös kattavat hakemistot siihen, mitä digitoidut kuvat pitävät sisällään, ja tämän tutkielman kannalta näillä hakemistoilla on ollut suuri merkitys yksittäisten ihmisten etsimisessä rippi- ja lastenkirjoista, koska hakemistoissa on kylien nimien sijasta henkilöiden nimet

¹⁸ Koskinen et al. 2007, 18, 19.

¹⁹ Forsberg 1992, 27.

²⁰ Nilsiä, rippikirjat <http://www.sukuhistoria.fi/sshy/index.html> (katsottu 8.5.2018) ; Forsberg 2014, 205.

kuvan kohdalla.²¹ Sukuhistoria.fi –sivujen kuva aineistoon viitataan sivuilla esiintyvien viittausten mukaisesti ja viittauksessa oleva numero tarkoittaa kuvaa, jolla digitoitu aineisto on, ei esimerkiksi rippikirjan sivua.²²

Päivi Happonen kirjoittaa väitöskirjassaan *Kaksi todellisuutta? Kirkonkirjat ja henkikirjat Sor-tavalan kaupungin väestöllisen profiilin kuvaajina 1800-luvun alusta vuoteen 1940* (2009) siitä, kuinka rippikirjat ovat monipuolisimmat lähteet luterilaisen väestön tutkimukseen, koska rippikirjoihin merkittiin paljon muutakin kuin vain väestötapahtumia tai kristinoppiin liittyviä merkintöjä, kuten sairaudet ja rikkomukset²³. Juantehtaan rippikirjoissa esiintyviä sairausmerkintöjä käsitellään tarkemmin kuolleisuutta käsittelevässä luvussa ja rikkomuksia sivutaan aviottomia lapsia käsittelevässä luvussa. Rippikirjoissa esiintyvät ripille päässeet henkilöt ja kaikki alle rippikouluikäiset löytyvät lastenkirjoista. Yhteensä näissä kirjoissa tulisi olla seurakunnan alueella asunut väestö.²⁴

Juantehtaan rippikirjoissa jaottelu ei tapahtunut asuinpaikan mukaan, kuten yleensä rippikirjoissa jaottelu tapahtui, vaan väestö oli jaoteltu toimipaikan tai aseman mukaan. Tarkastelluissa rippikirjoissa 1863–1880²⁵, 1881–1890 ja 1891–1900 henkilöt listattiin lähes aina samassa järjestyksessä. Ensimmäisenä oli omistaja, Dimitri Ponomareff, mutta hänestä mainitaan vain, että hän oli ”*Kreikan-uskolainen ja asuva Pietarissa*”²⁶. Kreikkalaiskatolista eli ortodoksista uskoa olevat henkilöt olivat rippikirjoissa, mutta heistä mainittiin vain asema ja nimi ja se että he olivat eri uskontoa. Tällaisia henkilöitä olivat ainakin tehtaan hoitaja Klemens Guseff ja hänen veljenpoikansa kassanhoitaja Paul Guseff, insinöörin vaimo Olga Farikoff ja työmies Jegor Mustikainen. Kaikilla heillä oli luterilainen puoliso ja tästä syystä he esiintyvät rippikirjoissa, mutta lastenkirjoissa esiintyy vain Olga Farikoffin lapset, koska heidän isänsä oli luterilainen ja he näin ollen kastettiin luterilaisiksi. Toisten lapset olivat mitä todennäköisimmin ortodokseja tai heillä ei ollut lapsia ollenkaan.²⁷ Mahdollista on, että yhteisössä asui myös kokonaan

²¹ Kuopion läänin henkikirjat : <http://digi.narc.fi/digi/dosearch.ka?o=0> ; Juankoski, vapaa aineisto: <http://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/HisKi-digiarkisto.php?plid=139> ; SSHY, infisivu: <http://www.sukuhistoria.fi/sshy/index.htm> (Katsottu 30.4.2018).

²² Viitteissä esimerkiksi merkintä MKO1-5 viittaa lähteeseen, josta kuva on sivuille digitoitu ja merkintä I Aa:1 on arkistointitunnus. Numero näiden perässä ilmaisee kuvaa, jota on tarkasteltu.

²³ Happonen 2009, 20.

²⁴ Happonen 2009, 21.

²⁵ Kirjat jakautuvat kahteen osioon, 1863–1875 ja 1876–1880.

²⁶ Juankoski, rippikirja 1881–1890 MKO15–17 I Aa:3, 1. SSHY.

²⁷ Juankoski, rippikirja 1881–1890 MKO 9-11 I Aa:2, 2, 4; Juankoski, rippikirja 1891–1900 MKO15-17 I Aa:3, 37. SSHY.

ortodoksisia perheitä jotka eivät näy tarkastelemassani aineistossa. Henkikirjoissa he näkyvät ja tämä osaltaan selittää väestömäärien eroja henki- ja rippikirjoissa. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan tarkastella eriuskoisten vaikutusta kokonaisväestön kehitykseen, koska se vaatisi eri lähteissä esiintyvien merkintöjen vertaamista yksityiskohtaisesti henkilö kerrallaan.

Omistajan jälkeen tulivat tehtaan hoitaja, sitten konttoristit, kirjurit, inspektorit, insinöörit, työnjohtajat ja mestarit. Tehtaansaarnaaja ja tehtaankoulun opettajat listattiin seuraavaksi. Kaikkien edellä mainittujen henkilöiden palvelusväki, eli piiat ja rengit, olivat listattu palveluspaikkojensa yhteyteen. Seuraavaksi olivat rautaruukin työmiehet sukunimen mukaan aakkosjärjestyksessä. Työmiesten ammattiosaamisesta oli mainintoja rippikirjojen huomautuksia sarakkeessa, johon oli mainittu esimerkiksi miehen olevan seppä. Kaikkia tarkentavia ammatteja ei rippikirjoihin varmastikaan ole laitettu, koska muissa kirkonkirjalähteissä tulee esimerkiksi seppiä enemmän esiin, kuin mitä heitä oli rippikirjoissa mainittu. Työmiesten jälkeen tulevat ammatinharjoittajat, jotka eivät työskennelleet tehtaassa, kuten myllyn tai kaupan väki. 1890-luvulla ammatinharjoittajiin mukaan tulivat terveystuollon ammattilaiset. Rippikirjan lopussa olivat rautaruukin yli-ikäiset henkilöt, lesket ja muut yksinäiset naiset lapsineen. Heidän jälkeensä olivat itselliset ja löysät sekä Venäjällä passilla olevat henkilöt. Viimeisimpinä listassa olivat sahan väki, jotka olivat listattu samalla tavoin kuin rautaruukin väki, eli aluksi olivat johtajat ja myöhemmin työmiehet ja sahan irtain väestö sekä passilla poissa olevat.²⁸

Lastenkirjoihin merkittiin ne lapset, jotka eivät olleet vielä päässeet ripille. Väestö merkittiin samassa järjestyksessä lastenkirjoihin kuin rippikirjoihinkin. Irtaimen väestöön kuului mukaan lista turvattomista lapsista, joilla tarkoitetaan leskien lapsia ja aviottomia lapsia, siis lapsia ilman isää. Kuitenkaan yhtään orpoa lasta ei lastenkirjoissa näkynyt, vaan kaikilla oli vähittäin toinen vanhemmista elossa. Lapsista tiedettiin heidän syntymäaikansa sekä se, milloin he siirtyivät pois lastenkirjoista joko ripille päästessä paikkakunnalta muuttaessa tai lapsena kuollessa.²⁹

²⁸ Juankoski, rippikirja 1863–1880, MKO1-5 I Aa:1, 5–144; 1881–1890 MKO 9-11 I Aa:2 1–83; 1891–1900 MKO15-17 I Aa:3 1–80. SSHY.

²⁹ Juankoski, lastenkirja 1863–1880 MKO6-8 I Ab:1, 1–68; Juankoski, lastenkirja 1881–1890 MKO 12-14 I Aa:2, 1–73; Juankoski, lastenkirja 1891–1900 MKO18-19 I Aa:3 1–49. SSHY.

Juantehtaan väestö on nähtävissä myös Nilsin henkikirjoissa. Henkikirjoihin Nilsin muut kylät olivat listattu aakkosittain järjestyksessä, mutta Juantehtas merkattu aina omaksi ryhmäkseen kaikkein viimeisimmäksi. Tosin oli myös vuosia, jolloin irtain väestö ja passilla poissa olevat olivat merkitty Nilsin väestön kanssa erilleen muusta Juantehtaan väestöstä. Henkikirjat ovat 1890-luvulle asti kirjoitettu ruotsiksi, mikä eroaa siitä, että Juantehtaan seurakunnan historiakirjat ovat suurimmaksi osaksi suomenkielisiä jo 1860-luvun lopulla. Henkikirjoihin merkattiin ne henkilöt, joiden tuli maksaa henkirahaa, eli toisin sanoen kaikki 16–63-vuotiaat henkilöt. Nuoremmat tai vanhemmat henkilöt eivät maksaneet henkirahaa. Perheet joilla oli paljon alaikäisiä lapsia, olivat vapautettu henkirahan maksamisesta. Esimerkiksi tehtaan työmies Wilhelm Karhunen ja hänen vaimonsa Maria, joilla oli (vuonna 1880) kaksi tyttöä ja kaksi poikaa, olivat he molemmat vapautettu henkiveron maksamisesta. Myös vaivaiset olivat vapautettu maksusta ja toisinaan myös vaivaista huoltavat perheet. Happonen kirjoittaa, kuinka itäsuomalaisissa henkikirjoissa ruokakunnan päämies on ainoastaan mainittu ja vaimo on anonyymi. Juantehtaan vaimot oli mainittu etunimellä.³⁰ Lapset olivat kuitenkin anonyymejä, pelkkiä numeroita³¹.

Eri lähteissä olevat ammattimerkinnät vaihtelevat, ja vaikeuttavat näin eri yhteiskuntaluokkien muodostamista. Ryhmiä luokitellaan eri lähteissä eri tavalla. Ajan kuluessa ja yhteiskunnan kehittyessä eri ammattinimikkeiden sisältö kuitenkin muuttui.³² Samat ammattinimikkeet saattoivat myös olla kahdella aivan eri asemassa olevalla henkilöllä³³. Esimerkiksi pitkän sepän uran tehneellä ja vasta aloittaneella sepällä oli molemmilla sepän ammatti, mutta elämässään he ovat eri tilanteissa toisen ollessa mahdollisesti nuori ja naimaton ja toisen ollessa suurperheen isä. Juantehtaan rippi- kuin henkikirjojenkin pohjalta voi muodostaa melko selvät yhteiskuntaluokat, koska kaikki ryhmät ovat merkattu selvästi. Työväestön ammattiryhmien muodostaminen on vaikeaa, koska suurin osa henkilöistä oli merkattu yleisesti työmieheksi, ilman tarkennusta mahdollisesta muusta työtehtävästä. Myöskään rippikirjoissa tarkennuksia on harvakseltaan, esimerkiksi huomautuksissa saattaa olla merkintä, että henkilö on seppä. Suurimmaksi

³⁰ Happonen 2009, 29; esimerkiksi Nilsin, henkikirja 1880 <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10989381> (Katsottu 9.5.2018)

³¹ Esimerkiksi, jos perheellä oli kaksi vain poikaa, oli merkintä 2-0 tai jos perheellä oli kaksi poikaa ja yksi tyttöä, oli merkintä 2-1. Nilsin, henkikirja 1880 <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10989381> (Katsottu 9.5.2018)

³² Happonen 2009, 71, 72, 73.

³³ Marttila 2010, 129.

osaksi rippikirjoissakin oli vain työmiehiä. Ammattinimikkeet ovat monipuolisemmin esillä eri väestötapahtumia kuvaavissa luetteloissa, kuten esimerkiksi vihittyjen luetteloissa.

Henkikirjoissa naiset olivat usein pelkkiä etunimiä perheenpään yhteydessä, kun taas rippikirja-aineistossa heistä oli enemmän tietoja. Muussa kirkonkirja-aineistossa naiset esiintyivät isänsä tai aviomiehensä ammattinimikkeen yhteydessä. Esimerkiksi vuonna 1879 kuollut Anna Kristiina Iskanius oli merkitty kuolleiden luetteloon raudanviilarin vaimoksi tai vuotta aikaisemmin kuollut Anna Kristiina Karppinen oli pajamiehen lapsi. Ammattia harjoittavat naiset olivat merkattu ammattinsa mukaisesti, suurimmaksi osaksi piioiksi ja myöhemmin palvelijattariksi. Lisäksi opettajatar, karjakko tai kättilö olivat naisten ammattimerkintöjä, joita luetteloissa näkyy toisinaan. Luetteloissa oli jonkin verran naisia ilman minkäänlaista miehen ammattinimikkeen liittämistä tai omaa ammattia, vain pelkkä nimi, joka ei kerro mitään naisen asemasta. Rouva tai neiti nimen edessä paljastaa ainakin sen, ettei henkilö ollut työväenluokkaa.³⁴

Henkikirjoista väestön numeraaliset määrät ovat selvemmin esitetty, sillä jokaisen ruokakunnan henkilömäärä on selvästi ilmaistu numeraalisesti. Rippikirjoissa puolestaan henkilön paikallaolon seurakunnassa on nähtävissä ehtoollisella käymisen merkinnöistä sekä kuolema- tai muuttomerkinnoista. Esimerkiksi jos tarkastelee vuotta 1895, voi henkilön paikallaolon tietää siitä, että hän kävi ehtoollisella ja siitä on merkintä vuoden sarakkeessa. Aina ehtoollismerkintää ei kuitenkaan ole, vaikka henkilö olisi paikkakunnalla. Esimerkiksi aviottoman lapsen saaneet naiset, joita ei ole päästetty takaisien seurakunnan yhteyteen, eivät voineet osallistua ehtoolliselle, mutta he olivat siltikin osa yhteisön väestöä. Ehtoollismerkinnän puuttuessa on katsottava papin merkintöjä henkilön tulosta tai lähdöstä paikkakunnalta. Happonen (2009) mukaan rippikirjoista puuttuvat ehtoollismerkinnät tekevät rippikirjoista epäluotettava lähdeaineiston laskettaessa väestön kokonaismäärää.³⁵

Lastenkirjojen pohjalta väestön laskeminen on samankaltaista, eli tarkastelemista, onko lapsi ollut paikalla otantavuonna, eli että hän oli syntynyt ja ettei hän ollut kuollut, muuttanut tai päässyt ripille. On kuitenkin mahdollista, että sama henkilö on laskettu kahteen kertaan, mikäli hän oli päässyt ripille juuri otantavuonna ja hänen ehtoollisella käymisestään on merkintä. Las-

³⁴ Kuolleet ja haudatut Juantehtaan seurakunnassa 1879, KA.

³⁵ Happonen 2009, 54.

tenkirjojen määrään ei ole laskettu henkilöitä, jotka olivat päässeet otantavuonna ripille. Esimerkiksi Eeva Kristiina Karhunen pääsi vuonna 1895 ripille, ja rippikirjassa on merkintä ehtoollisella käymisestä sinä vuonna ja näin ollen hänet on laskettu rippikirjojen pohjalta paikalla olleeksi ja hänen laskemisensa paikalla olleeksi myös lastenkirjan mukaan olisi aiheuttanut hänen laskemisensa kahteen kertaan. Mahdollista on myös se, että henkilöitä puuttuu laskuista, mikäli syystä tai toisesta ei hänen ehtoollisella käymisestään ole merkintää rippikirjassa, mutta lastenkirjassa on merkintä, että hän on päästy ripille otantavuonna.³⁶

Vuodesta 1880 lähtien henkikirjat tarkentuivat niin, että niistä on mahdollista erottaa muun muassa uskontokunta tai asevelvollisuus³⁷. Henkikirjoissa vuosi 1875 on Juantehtaan osalta erikoisuus, sillä tuolloin tehtaan väestö ei ollut mukana samoissa taulukoissa, kuin muu Nilsiään väestö, vaan heidät oli kirjattu irtolehtiselle, joka oli kirjan välissä. Kaikki tarpeelliset tiedot rautaruukin ja sahan osalta olivat mukana, mutta muuta väestöä ei ollut eroteltu. Vuodelta 1875 ei näin ollen voi tarkentaa irtainta väestöä henkikirjojen pohjalta. Koska kokonaisväkimäärässä ei tapahdu suurta notkahdusta, voi siitä päätellä, että väestö, joka aikaisemmin oli merkattu irtaimeksi tai vaivaiseksi väestöksi, oli tällä kerralla merkattu osaksi rautaruukin ja sahan väestöä.³⁸

Samoin rippikirjoissakin vuoden 1875 merkitseminen on ollut puutteellista. Rippikirjoissa käytettiin valmiiksi painettua kirjaa, johon oli mahdollista merkitä kymmen vuoden ajalta ehtoollisella käymiset ja muillekin tiedoille olivat omat sarakkeensa. Kuitenkin Juantehtaan tiedot alkavat vuodelta 1863, mikä tarkoittaa sitä, että sarakkeissa tila loppuu vuoteen 1872. Seuraavat rippikirjamerkinnät kuitenkin alkavat vuodesta 1876, joten välistä puuttuu vuosia. Lastenkirjoissa tämä vuosi ei kuitenkaan ole millään tavalla muista eroava, koska sinne ei merkitty vuosittaisia tapahtumia ja näin ollen voi todeta, että vuodelta 1875 lasten määrä on mitä todennäköisimmin merkitty totuudenmukaisesti.³⁹

³⁶ Juankoski, lastenkirja 1891–1900 MKO18-19 I Aa:3, 14; Juankoski, rippikirja 1891–1900 MKO15-17 I Aa:3, 30. SSHY

³⁷ Nilsiä, henkikirja 1880 <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10989381> (Katsottu 9.5.2018)

³⁸ Nilsiä, henkikirja 1875 <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=490824>
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=490936> (Katsottu 9.5.2018)

³⁹ Juankoski, rippikirja 1863–1880 MKO1-5 I Aa:1 5–144; Juankoski, lastenkirja 1863–1880 MKO6-8 I Ab:1, 1–68. SSHY

Tutkielmassani käytän pääasiallisesti kvantitatiivista analyysia, koska aineisto on luetteloaineistoa. Kun numeraalisen tiedon lisäksi vastausta etsitään esimerkiksi yksittäisen henkilön elämänvaiheista, käytetään kvalitatiivista sisällönanalyysia. Taulukoita analysoidessa on otettava huomioon muuttujat ja lukusarjat. Muuttuja on se asia, jota mitataan ja tulkitaan ja lukusarjat ilmaisevat muuttujan muutoksia. Apuna tulkinnassa ovat havaintoyksiköt, jotka jaksottavat lukusarjoja esimerkiksi ajallisesti tai temaattisesti. Historiantutkimuksessa kiinnitetään eniten huomiota ajalliseen tai paikalliseen muutokseen, joten usein havaintoyksikkönä ovat vuodet tai alueelliset paikat.⁴⁰ Tässä tutkimuksessa on useimmiten havaintoyksikkönä aika, tarkastelen siis eri asioiden muuttumista eri aikoina. Aineistoa on jaettu myös esimerkiksi iän perusteella tai temaattisesti. Taulukoiden lisäksi kvantitatiivisessa metodissa tärkeitä ovat graafiset kuvaajat, jotka havainnollistavat lukusarjoja. Historiantutkimuksessa graafisilla kuvaajilla havainnollistetaan jonkin asian rakennetta tai ajallista kehitystä. Yleisimmät kuvaustavat ovat viivadiagrammi tai pylväsdiagrammi.⁴¹

Juantehtaan ruotsinkielinen nimi on *Strömsdals bruk* tai *jernbruk*. Tämä nimitys tulee esiin osassa aineistoa. Suomalaisia nimiä tehtaalla ja alueella on monia, siitä on eri asiakirjoissa käytetty nimityksiä Juantehtas, Juckas ja Jukkais sekä Juvankosken tai Juankosken tehdas tai rautaruukki. Käytän tutkimuksessani nimeä Juantehtas, koska se on aineistossani ja tutkimuskirjallisuudessani yleisimmin esiintyvä ja lisäksi se kuvastaa koko yhteisöä, joka pitää sisällään rautaruukin, sahan ja muut yhteisössä toimineet yksiköt, kuten kauppa ja mylly.⁴² Juankoskeen viitataan aineiston yhteydessä, koska aineiston arkistonmuodostaja on Juankosken seurakunta⁴³.

Juantehtaan kirkonkirjojen tarkastelussa on hyvä huomioida myös ne henkilöt, jotka ovat nämä tiedot koonneet. Tämän tutkimuksen ajanjaksolla Juantehtaalla oli kolme kirkkoherraa. Ensimmäisen kirkkoherra, Karl Fritiof Calonius 1862–1867 oli paikkakunnalla vain muutaman vuoden, mutta hän ehti vakiinnuttaa uuden tehtaanseurakunnan ja tehtaankoulun. Ensimmäinen pit-

⁴⁰ Rasila 1977, 22.

⁴¹ Rasila 1977, 28.

⁴² Hoving 1946, 1; Forsberg 2014, 44.

⁴³ Juankosken seurakunta itsenäistyi 1923 ja Juankosken kunta itsenäistyi 1925. Itsenäistyminen tapahtui Muuruveden kunnasta, jonka alueelle tehdas oli jäänyt kunnan itsenäistyttyä Nilsiästä. Forsberg & Kankkunen 1996, 97, 198.

käaikaisempi kirkkoherra oli Frans Niklas Lackström (1867–1886). Häntä seurasi Josef Holmström (1886–1903).⁴⁴

1.4 Tutkimusperinne

Juantehdasta on tutkittu monenlaisesta näkökulmasta ja monista eri lähteistä. Kuitenkin suurin osa tutkimuksesta keskittyy rautatehtaan ympärille ja käsittelee sen omistussuhteita ja tuottavuutta. Kirkonkirja-aineiston pohjalta tehtyä analyysia tai työntekijöiden elämään keskittyvää tutkimusta on vähän, joten mielestäni tämä tutkimus sopii tutkimusperinteeseen tuoden uutta tietoa yhteisössä työskennelleistä ja asuneista henkilöistä. Aiemmassa tutkimuksessa ainoastaan merkkihenkilöt niin omistajien, johtajien kuin työntekijöidenkin joukosta on nostettu tarkempaan tarkasteluun. Viktor Hovingin *Juantehdas 1746–1946* (1946) sekä Eevert Laineen *Suomen vuoritoimi II Rautaruukit* (1948) ovat vanhimpia Juantehdasta kuvailevia tutkimuksia. Hovingin tutkimuksessa kuvailaan hyvin tehtaan omistajia ja merkkihenkilöitä, mutta sen pääpaino on rautatehtaan kuvailussa. Laine samoin keskittyy suurimmalta osin tehtaaseen ja raudantuotantoon.

Juha Forsberg on tutkinut Juankosken historiaa paljon, ja muodostavat keskeisimmän tutkimuskirjallisuuteni. Hänen väitöskirjansa *Ruukinpatruuna vastaan kaskitalonpojat - Juantehtaan kolmet käräjät 1776, 1789, 1808 ja salamurha 1810* (2014) on uusin Juankoskesta tehty tutkimus. Kirja on kattava kuvaus ruukin johtajien ja talonpoikien väleistä, ja siinä on tutkittu paljon myös ruukin väestöä 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa. Juha Forsbergin ja Ari Kankkusen *Järvimalmiruukista kartonkitehtaaksi – Juantehtaan historia 1746–1996* (1996), on kattava Juantehtaan historiasta kertova teos, joskin sekin keskittyy paljon juuri tehtaaseen, mutta kuvaa hyvin myös muuta elämää Juankoskella käyttäen apunaan muun muassa muistitietoa, jota on kerätty 1970-luvulla henkilöiltä, jotka ovat syntyneet tämän tutkimuksen viimeisinä vuosina. Juha Forsberg on myös kirjoittanut teoksen *Juankosken koululaitoksen historia 1862–1992* (1992). Teos käy läpi Juankosken koulujen historian ensimmäisestä tehtaankoulusta alkaen ja nostaa esille opettajia ja muita koululaitoksen kannalta tärkeitä henkilöitä.

Tehtaan työntekijöistä on tehty tutkimusta, tosin eri aineistolla, näkökulmilla ja aikarajauksella

⁴⁴ Forsberg 1992, 48.

kuin mitä oma tutkielmani on. Heikki Kekäläinen on tehnyt pro gradu –tutkielman *Juantehtaan kuningaskunta: Työväenliike Juankoskella* (2010) Juantehtaan rautaruukin työläisten työväenyhdistyksestä. Antropologisesta näkökulmasta tehtaan työväestöä on tutkinut Patricia Slade Lander teoksessaan *In the shadow of the factory* (1976), mikä on 1970-luvulla osallistuvana kenttätöyönä tehty tutkimus sen ajan Juantehtaasta ja sen työntekijöistä. Ari Kankkunen on toimittanut teoksen *Paikkakunta, jolla on rautainen historia: lyhyt katsaus Juankosken historiaan ja kulttuuriin* (1991), missä käydään lyhyesti läpi Juantehtaan vaiheita ja kerrotaan myös yhteisön elämästä.

Tutkimukseni keskittyy alueellisesti melko pieneen ja rajalliseen paikkaan, mutta aiheena se kuuluu kuitenkin monen eri teoreettisen viitekehyksen sisään. Tutkimukseni on sosiaalishistoriaa ja väestöhistoriaa, joten teoreettisena kirjallisuutena minulla on muun muassa Pertti Haapalan *Sosiaalishistoria – Johdatus tutkimukseen* (1989) sekä Seppo Koskisen johtaman toimintuskunnan toimittama *Suomen väestö* (2007), mikä on kattava kuvaus väestöllisestä tutkimuksesta, jota teen omassa tutkimuksessani. Aineistoni tulkinnassa minua auttaa ja tutkimukselleni suuntaa antaa Jyväskylän historiallisen arkiston julkaisu *Kirkonkirjat paikallisyhteisön kuvajina* (1996). Pro gradu -tutkielmassani suuressa osassa on tilastollinen tutkimus, mistä metodisena apuna minulla on Viljo Rasilan *Tilastolliset menetelmät historian tutkimuksessa* (1977).

Juantehtaan väestön tutkimisen avuksi tarvitsen tietoja, joihin voin tehtaan tietoja verrata. Tehdas sijaitsee Savossa, joten on luonnollista verrata sitä muuhun savolaiseen väestöön. Tässä vertailussa minulla on apuna Kaarlo Wirilanderin *Savon historia III – Savo Kaskisavujen kautena 1721–1870* (1989) sekä Hannele Wirilanderin *Savon historia IV – Uudistuksiin heräävä Savo 1870–1918* (2008). Molemmat kirjat ovat kattavat ja monipuoliset kuvaukset Savon historiasta ja erityisesti minulle ovat avuksi kirjojen tilastollinen väestöaineisto.

Tutkimuksen aikana olen tutustunut samoja teemoja käsitteleviin pro gradu –tutkielmiin. Leena Kakkonen on tarkastellut tutkielmassaan *Utran tehdasyhdyskunnan väestö vuosina 1880–1900* (1995) Utrassa sijainneen tehdasyhteisön väestön rakennetta. Henna Matikainen on myös tarkastellut teollisuusyhteisön kehitystä pro gradu –tutkielmassaan *Papista putlariin, patruunasta piikaan. Värtsilän rautatehtaan ympärille muodostuneen yhteisön kehitys Arppesta Wahlroosiin.* (1997). Maija Priha on tutkinut maalaiskylän sosiaalista verkostoitumista pro gradu –tutkielmassaan *Kummisuhteet sosiaalisen verkoston osana Kouvolan kylässä 1840–1890* (2013)

Tarkastellessa aviottomia lapsia, on minulla apuna Katja Hakkaraisen pro gradu –tutkielma *Äpärän synnyttäjät – Aviottomat äidit Heinävedellä 1871–1881* (2016).

2 Juantehtaan väestönkehitys 1865–1900

Taulukko 1. Juantehtaan väestö henkikirjojen, rippikirjojen ja lastenkirjojen mukaan 1865–1900

Aika	Rautaruukki				Saha				Irtain väestö				Passilla poissa olevat				Yhteensä				%
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	5	6	7	8	
1865	256	193	127	320	86	66	61	127	19	22	31	53	3	0	6	6	364	281	225	506	-28,0
1870	265	164	126	290	85	54	60	114	38	18	36	54	0	0	6	6	388	236	228	464	-16,4
1875	301	167	163	330	98	61	60	121	0	31	34	65	0	10	4	14	399	269	261	530	-24,7
1880	394	168	167	335	89	56	50	106	84	26	37	63	24	7	2	9	591	253	256	509	+16,1
1885	445	275	201	476	21	62	48	110	69	67	26	93	21	15	11	26	556	417	286	703	-20,9
1890	412	297	230	527	27	42	34	76	138	31	23	54	17	14	8	22	594	384	295	679	-12,5
1895	469	378	220	598	26	19	9	28	87	63	34	97	30	18	10	28	612	478	273	751	-18,5
1900	615	438	330	776	22	17	5	22	103	42	18	60	35	13	5	18	775	510	358	868	-10,7

1 Väestö henkikirjojen mukaan.

2 Aikuisväestö rippikirjojen mukaan.

3 Alaikäiset (ripillä käymättömät) lapset lastenkirjojen mukaan.

4 Väestö kirkonkirjojen mukaan, eli rippikirjat ja lastenkirjat yhteensä.

5 Koko väestö henkikirjojen mukaan.

6 Kaikki aikuiset rippikirjojen mukaan.

7 Kaikki alaikäiset lastenkirjojen mukaan.

8 Koko väestö kirkonkirjojen mukaan.

9 Kuinka monta prosenttia pienempi / suurempi henkikirjojen määrä oli suhteessa kirkonkirjoihin

1) Mukana tehtaan johtajisto, mestarit, ammatinharjoittajat.

Lähde: Nilsä, henkikirjat 1865, 1870, 1875, 1880, 1885, 1890, 1895, 1900, Digitaaliarkisto. Juankoski, rippikirja 1863–1880 MKO1–5 I Aa:1, 5–144; Juankoski, rippikirja 1881–1890 MKO9–11 I Aa:2, 1–83; Juankoski, rippikirja 1891–1900 MKO15–17 I Aa:3 1–80; Juankoski, lastenkirja 1863–1880 MKO6–8 I Ab:1 1–68; Juankoski, lastenkirja 1881–1890 MKO12–14 I Aa:2 1–73 Juankoski, lastenkirja 1891–1900 MKO18–19 I Aa:3, 1–49. SSHY.

Taulukossa 1 esitetään Juantehtaan väestömäärä niin kuin ne ovat Nilsän kunnan henkikirjoihin ja Juantehtaan seurakunnan rippikirjoihin ja lastenkirjoihin kirjattu. Henkikirjojen ja kirkonkirjojen esittämässä luvussa on suuriakin eroavaisuuksia. Oheisen taulukon sarakkeeseen 9 on laskettu, kuinka monta prosenttia henkikirjojen määrä on pienempi tai suurempi kuin kirkonkirjojen esittämä väestön määrä. Kuten on havaittavissa, ainoastaan 1880-luvulla henkikirjojen esittämä väestönmäärä ylitti kirkonkirjoissa esiintyvän määrän, tuolloin henkikirjoissa oli 16 %

enemmän henkilöitä kuin kirkonkirjoissa. Muina aikoina henkikirjassa oli noin 10–30 % vähemmän väkeä. Päivi Happonen mukaan, mikäli henkikirjojen ja rippikirjojen erot ovat yli 20 %, luovat ne tällöin kaksi selvästi erilaista kuvaa väestöstä ja mikäli kuvailisi väestöä vain yhden lähteen perusteella, olisivat tutkimustulokset silloin harhaanjohtavia⁴⁵. Näin ollen Juantehtaan väestömääristä saa selvästi kaksi erilaista kuvaa vuosina 1865, 1875 ja 1885. Lähimpänä lähteiden määrät ovat toisiaan viimeisessä laskennassa vuonna 1900, jolloin kahden lähteen erotus oli vain hieman yli 10 %.

Rautaruukin perustamisen alkuvuosina työntekijät eivät olleet paikallisia, vaan heidät tuotiin muualta. Paikallinen rahvas teki kuitenkin päivätyötä tehtaalle, esimerkiksi malmin nostamistöissä sekä seppinä. Työväestöä oli vähän, alle 50 henkilöä. Työntekijät ja heidän perheensä muodostivat pienen yhteisön, joka oli suuruudeltaan muutama sata henkilöä. Väestön määrä vähitellen kasvoi ja vuonna 1863 ensimmäisiin kirkonkirjoihin siirtyi 324 henkeä.⁴⁶ Juantehtaan väestön määrään vaikuttivat teollisuuden kehittymien ja uusien tuotantolaitosten rakentaminen. Kuitenkin, koska Juantehtaalla tehtiin suhteellisen vähän uudistuksia, pysyi myös Juantehtaan väestön määrä tasaisena⁴⁷. Tämä on havaittavissa myös oheisesta taulukosta. Henkikirjojen mukaan yhteisön väestön määrä oli 1880-luvun alkuun asti noin 400 henkeä, mistä se nousi vähitellen 600 henkeen ja lopulta vuonna 1900 väestöä oli noin 800. Kirkonkirjojen mukaan väestö oli vuoteen 1885 asti noin 500 henkeä, jonka jälkeen se nousi ensin 700–800 henkeen ja sen jälkeen lähemmäs 900:aan. Suomen virallisen tilaston mukaan tehtaan väestön määrää vuonna 1890 oli 604 henkeä. Sekä henkikirja- että kirkonkirjojen antamat määrät ovat melko lähellä tätä. Henkikirjojen mukaan erotus olisi 10 henkeä vähemmän ja kirkonkirjojen mukaan 75 henkeä enemmän. Vuosisadan vaihteessa tehtaalla oli tuottoisa kausi tuotannossa, mikä näkyy myös väestön kasvamisena⁴⁸. Vuonna 1900 virallinen tilasto antaa yhteisön kokonaismääräksi 907 henkeä, mikä puolestaan eroaa henki- ja kirkonkirjoista noin 200 hengellä⁴⁹. Ero henkikirjojen ja kirkonkirjojen välillä selittyvät näiden kahden lähteen erilaisista tehtävistä. Toisen tarkoitus oli taloudellinen, kun taas toisen kontrolloida henkilöiden kristinuskon oppeja. Tarkat väkilukutiedot täytyy rippikirjoista ja lastenkirjoista laskea lähteisiin tehdyistä erilaisista merkinnöistä, kuten johdannossa mainittiin.

⁴⁵ Happonen 2009, 139.

⁴⁶ Forsberg & Kankkunen 1996, 51, 52.

⁴⁷ Lakio 1975, 135.

⁴⁸ Lakio 1975, 135; Forsberg & Kankkunen 1996, 101.

⁴⁹ Forsberg & Kankkunen 1996, 101.

Selkeästi on havaittavissa, että kaikkien lähteiden mukaan ruukin väestö oli huomattavasti suurempi kuin muu väestö. Tietenkin on otettava huomioon se, että tähän rautaruukin sarakkeeseen on taulukkoon laskettu myös elinkeinon harjoittajat, kuten myllyn ja kaupan väki, vaikka heidän osuutensa on melko pieni, suurimmillaan noin parikymmentä henkeä. Henkikirjojen mukaan ruukin väestön määrä oli kasvavaa vuoteen 1885 asti, jonka jälkeen määrä laski vuoteen 1890 mennessä noin kolmekymmentä henkeä, mutta kasvu jatkui vuosisadan loppua kohden ja uudelle vuosisadalle tullessa ruukin väestön määrä kasvoi lähes kaksi sataa henkeä. Ruukin väestömäärä kirkonkirjojen mukaan eroaa kuitenkin suuresti henkikirjoista. Ruukin väestö oli kasvava kirkonkirja-aineison pohjalta lukuun ottamatta ajanjaksoa vuosien 1865 ja 1870 laskentojen välillä.

Vuosisadan lopun kasvua ruukin väestössä selittää pieneltä osaltaan se, että mukaan tuli suurempi joukko ammatinharjoittajia, sillä vuoden 1900 laskennassa on mukana muun muassa Rohtolan ja Lääkärilän väestö, joita ei vielä viisi vuotta aikaisemmin ollut mukana. Rohtolassa asuivat proviisorit, kuten esimerkiksi Johannes Mannelin. Rohtolassa asuvaksi on merkitty myös kättilö Mathilda Skytt/Herrala,⁵⁰ tosin hän saapui yhteisöön vasta 1900. Lääkärilässä asuivat lääketieteen lisensiaateiksi merkityt henkilöt, ja muun muassa yhteisön ensimmäinen lääkäri Karl Adolf Nordberg, joka oli suosittu lääkäri myös ympäröivillä alueilla.⁵¹ Vuonna 1890–1895 rautaruukilla tapahtui uudistuksia muun muassa uuden konepajan ja masuunirakennuksen remontin takia ja useita hiiliuuneja rakennettiin vuosisadan lopussa, joten tämä selittänee osaltaan ruukin väestön kasvua.⁵²

Sahan väestön määrä oli huomattavasti pienempi suhteessa ruukkiin. Sahayhteisön väestökehitys oli tasaista 1880-luvun alkuun saakka, mutta vuosikymmenen alussa viiden vuoden aikana sahan väestö näyttää vähentyneen yli puoleen. Tälle muutokselle on ymmärrettävä selitys, sillä vuosikymmenen vaihteessa tehtaan saha paloi. Palo tapahtui suomalaisen lähteen, sahamestari

⁵⁰ Rippikirjassa on merkintä Mathilda Skytt eli Herrala, eli mitä todennäköisimmin hän on suomentanut nimensä. Mathilda oli naimisissa, mutta nimi ei ollut aviopuolison, koska hänen nimensä oli rippikirjan mukaan O. Mari-kainen. Juankoski, rippikirja 1891–1900 MKO15-17 I Aa:3, 63. SSHY.

⁵¹ Juankoski, rippikirja 1891–1900 MKO15-17 I Aa:3,64. SSHY; Forsberg & Kankkunen 1996, 105.

⁵² Forsberg & Kankkunen 1996, 329.

Edvard Lundbergin mukaan alkuvuonna 1879, jonka jälkeen se rakennettiin uudestaan pienempimuotoisena, mikä tarkoittaa sitä, ettei sinne tarvittu niin paljon työmiehiä. Kuitenkin venäläisen lähteen mukaan palo olisi tapahtunut vasta vuonna 1882⁵³. Viktor Hoving mainitsee tutkimuksessaan palon olleen vuonna 1879, mutta hän ei tarkenna mistä lähteestä kyseinen tieto on tullut.⁵⁴ Henkikirjojen väestönmuutoksen perusteella on myöskin vaikea arvioida minä vuonna palo mahdollisesti tapahtui. Sahan väestö on vähentynyt huomattavasti vasta 1885 laskentaan. Kuitenkin jos tarkastelee asiaa muuttaneiden luetteloista, huomaa että esimerkiksi vuonna 1880 Erik Johan Hakkaraisen yhteyteen oli merkattu entinen sahan työmies tai että myöhemmin samana vuonna oli useampikin entiseksi työmieheksi merkitty muuttanut toisaalle. Vuodelta 1882 ei ole mainintoja entisistä työmiehistä, vain työmiehistä. Kummankaan vuoden yhteydessä ei ulosmuuttaneiden määrä ole niin huomattava, että sen perusteella voisi päätellä palon ajankohdtaa.⁵⁵ Kuten aiemmin johdannossa mainittiin, viestit tehtaan ja sen venäläisten omistajien välillä kulkivat, hitaasti, joten on mahdollista, että tieto palosta kulkeutui Venäjälle myöhässä, ja tieto olisi merkitty venäläiseen lähteeseen virheellisesti. Koska alkuperäisiin lähteisiin tutustuminen ei ole tämän tutkimuksen yhteydessä mahdollista, eikä tutkimuksen kokonaisuuden kannalta oleellista, jää totuus sahan palosta arvoitukseksi.

Sahalla työskentelevien määrä rippikirjoissa on 1880-luvun loppuun saakka suurempi kuin henkikirjoissa. Vasta seuraavalla vuosikymmenessä molempien lähteiden antama kuva sahatyöläisten määrästä on lähellä toisiaan. Rippikirjojen kuvaama sahayhteisön väestömäärän kehitys osoittaa, että 1880-luvun alussa sahallalla ei tapahtunut henkikirjoihin verrattavaa notkahdusta. Sahan väestö alkaa vähetä vasta 1890-luvun puolivälissä, jolloin sahan väestön määrä väheni yli neljästäkymmenestä hengestä alle kahteenkymmeneen. 1890-luvun laskua voinee ainakin osin selittää sillä, että se ei toiminut säännöllisesti rahoitusongelmien takia⁵⁶.

2.1 Väestökehityksen kolme todellisuutta

Tutkittaessa Juantehtaan tapaista tehdasyhteisön väestötietoja saamme kolmenlaista tietoa yhteisön väestömäärästä. Esimerkiksi vuonna 1890 Juantehtaan väestömääräksi Suomen virallinen tilasto ilmoittaa 604 henkeä, Nilsin kunnan henkikirjan mukaan Juantehtaalla asui 594 ja

⁵³ Forsberg & Kankkunen 1996, 123, 309. Mainittu venäläinen lähde on teoksen mukaan Kenr.kuv. os I Fb. 13 no. 156 *kratkaja zabiska* (pieni huomautus).

⁵⁴ Forsberg & Kankkunen 1996, 123; Hoving 1946, 132.

⁵⁵ Juankosken seurakuntaan muuttaneita 1879–1882, KA.

⁵⁶ Forsberg & Kankkunen 1996, 123.

seurakunnan kirkonkirjojen mukaan 679 henkeä. Kun eri lähteissä väestönmäärät poikkeavat toisistaan, tarkastelen aluksi sitä, kuinka eri lähteet esittävät tehtaan väestön määrän. Suomen virallisen tilaston esittämiin väestölukuihin on laskettu mukaan myös ulkomaalaiset työntekijät, joita henki- ja kirkonkirjoissa ei ole. Tosin heidän määränsä vuonna 1890 oli vain kaksi henkilöä. Keskityn seuraavaksi lähteideni väestölukuerojen selvittämiseen.⁵⁷

2.2 Irtain väestö yhteisössä

”Irtolaisuus on kasvanut Nilsin pitäjässä vuosittain sen jälkeen, kun vapaammat asetukset ovat astuneet voimaan, minkä vuoksi juopuneiden määrä tässä kunnassa on huomattava. Vailla vähintäkään huolta tulevaisuudesta, eläen vain päivän kerrallaan, vaeltavat he päivästä toiseen eri työpaikoissa ja päätyvät lopulta sairaalloisina ja voimattomina köyhäinhoidon kuormaksi. Viettämänsä vaeltavan elämän vuoksi lankeavat he usein rikoksiin ja päättävät päivänsä jossakin vankilalaitoksessa. Tämä tapoja vailla elävä kansanluokka voi tulevaisuudessa olla yhteiskunnalle hyviin vaarallinen, ellei mitään parannuksia sen asemassa tapahdu.”⁵⁸

Näillä sanoin Juantehtaan silloinen tehtaanhoitaja Klemens Guseff ilmaisi huolensa irtaimen väen kasvusta Nilsin pitäjässä vuonna 1876 kirjeessään kuvernöörille. Irtaimen väen määrän suuruus oli ongelmana 1800-luvulla Savossa. Irtain väki tarkoitti tilatonta väestöä, vuokraviljelijöitä, irtolaisia, vaivaisavun varassa eläviä henkilöitä ja työväestöä, joilla ei kuitenkaan ollut ammattia tai pysyvää työpaikkaa. Irtain väki teki töitä mistä sai ruokaa tai majapaikkaa vastaan. Kuopion läänissä enemmistö irtaimen väkeen kuuluvista olivat loisia, mutta Juantehtaalla irtain väestö piti sisällään rippikirjoissa ”yli-ikäiset, vaivaset, lesket ym.”, ”Itselliset, löysät” tai ”löysäläiset”⁵⁹ listojen alle kirjatut henkilöt, joilla useimmilla ei ollut asemaa selventäviä tietoja. Iso osa tästä irtaimesta väestä oli työmiesten leskiä lapsineen tai yksinäisiä äitejä lapsineen. Kuitenkin löysäläisiin oli myös kirjattu henkilöitä ja perheitä, joiden taustasta ei voi sanoa mitään, ellei heidän yhteydessään ollut merkintää, että entinen työmiestä tai entinen kauppias,

⁵⁷ Forsberg & Kankkunen 1996, 101.

⁵⁸ Tehtaanhoitaja Klem. Guseffin kirje kuvernöörille vuodelta 1876. Forsberg & Kankkunen 1996, 105.

⁵⁹ Vuoden 1863–1880 rippikirjassa käytössä ovat ruotsinkieliset termit: *åldrige och bräclige arbetare, enkor samt fattighjon; försvarslöse personer; löse personen*. Juankoski, rippikirja 1863–1880 MKO1-5 I Aa:1, 121, 123. SSHY.

kuten Kaarle Ahlénin tapauksessa. Hänen kohdalleen oli merkitty sakkotuomio luvattomasta viinan myynnistä vuodelta 1882, eikä hän ollut ainoa joilla oli erinäisiä rikosmerkintöjä juuri näissä irtaimen väen listauksissa, joten Klemens Guseffin kirjeessä ilmi tuleva huoli alueen irtaimesta väestä ei ollut näiden lähteiden perusteella aivan aiheeton.⁶⁰

Yleisesti väestökirjanpidossa ennen 1880-lukua irtainta väkeä merkittiin liian vähän tietojen ollessa epäselviä, mutta uusi asetus⁶¹ vuodelta 1884 henkikirjoittamisesta selvensi loisiksi merkittyjen määritelmää⁶². Juantehtaan henkikirjamerkinnöissä tämä irtaimen väestön puutteellinen merkitseminen näkyy henkikirjan esittämissä irtaimen väestön määrissä 1865–1875, jolloin henkikirjoissa on huomattavasti vähemmän irtainta väestöä. Vuoden 1865 henkikirjan ja rippikirjan määrät ovat lähellä toisiaan, joten voi olla, että tuolloin on merkitty vain aikuisväestö tähän irtaimen väestön osuuteen. Vuoden 1875 ”irtolapulle” kirjatulle Juantehtaan väestömäärille henkikirjoissa ei oltu ollenkaan kirjattu irtainta väestöä, mikä kertoo myös sitä, että sen merkitseminen oli epäselvää. Samanaikaisesti, kun henkikirjoissa irtaimen väestön määrä on vähäinen tai merkitsemätön, kirkonkirjoissa irtaimen väestön määrä on tasaisesti kasvava.

Irtaimen väestön muutokset noudattavat samaa kehitystä, kuin kokonaisväestön muutokset (ks. tarkemmin taulukko 1). Kehitys oli epätasainen eli sen suunta ei ollut kasvava tai laskeva, vaan aaltoileva määrän kasvaessa ja vähetessä vaihtelevasti eri vuosien laskennoissa. Samanlainen kehitys oli myös passilla poissaolevien kehityksessä, kun puolestaan muissa ryhmissä kehitys on joko kasvaa tai laskee. Tähän vaikuttaneen osaltaan se, että erityisesti irtaimen väestön ryhmä ei ole sellainen, jonka kasvamiseen ensisijaisesti vaikuttaa luonnollinen väestönkasvu⁶³ tai muuttoliike, koska irtaimen väestöön kuului eri elämäntilanteissa olevaa väestöä, eikä irtaimen väkeen kuuluminen ollut aina henkilöstään itsestään kiinni, vaan elämäntilanteella oli vaikutusta⁶⁴.

⁶⁰ Juankoski, rippikirja 1881–1890 MKO9-11 I Aa:2, 59–63; Juankoski, rippikirja 1891–1900 MKO15-17 I Aa:3,68. SSHY.

⁶¹ Kyseinen asetus oli Komiteamietintö 1884: 4 Kuopion läänin irtaimen väestön tilan parantaminen. Wirilander 2008, 111, 711, 735. Tämä on varmaankin osa aikakaudella eri komiteoiden tekemiä uudistusyrityksiä yhtenäistää rippikirjojen ja henkikirjojen sisältöä. Happonen 2009, 138.

⁶² Wirilander 2008, 111.

⁶³ Syntyneiden ja kuolleiden välinen erotus. Aiheesta enemmän luvussa 3.2.

⁶⁴ Nygård 1985, 12.

2.3 Juantehtaalaisia passilla Venäjällä

Vuonna 1819 säädettiin kaksi asetusta koskien suomalaisten oleskelua Venäjällä. Aiemmin suomalaisilla oli ollut tilapäisiä passeja, jotka mahdollistivat väestön oleilun maassa rajoittomasti ilman vastuuta tai velvoitetta palata Suomeen, eikä passeihin kohdistunut lainsäädäntöä. Vuonna 1819 säädetyissä asetuksissa määrättiin, että työ- ja palveluväen tuli hankkia passi Suomesta ja että heidän oli vaihdettava passi Venäjällä oleskelupassiin. Lisäksi oleskelu rajattiin kolmeen vuoteen. Rajauksen taustalla oli pelko työvoiman muuttamisesta pois Suomesta. Säätelyä koskeva asetusta puolestaan kirjasi, että säätelyille riitti, kun passia näytti Venäjällä passivirastolle eikä heillä ollut samankaltaisia rajoituksia. Työväestöön kohdistuva aikarajoitus kuitenkin purettiin vuonna 1824 ja passista tuli toistaiseksi voimassa oleva. Tämän jälkeen passiasetukset pysyivät muuttumattomana 1900-luvun alkuun asti, lukuun ottamatta yksittäisiä määräyksiä esimerkiksi kauppiaiden tai kerjäläisten passeista.⁶⁵

Venäjällä oleskelevat eivät kuitenkaan olleet irrallaan kotiseurakunnasta, koska vuonna 1848 annettiin asetus siitä, että kotiseurakuntaan Suomessa oli maksettava köyhäinhoitomaksu siltä varalta, mikäli parhaat työvuotensa Venäjällä viettänyt palaisi kotiin työkyvyttömänä ja köyhäinhoitoa tarvitsevana. Suomalaiset pyrittiin sitomaan kotiseurakuntaan, jotta he palaisivat kotiin työvoimaksi. Kotiseurakunnan kirkonkirjoihin ei tämän asetuksen takia voinut henkilöitä jättää merkitsemättä. Vuonna 1850 säädettiin siitä, että myös Venäjällä syntyneet oli kirjattava kotiseurakuntaan. Passiviraston vastuulla oli ilmoittaa kotiseurakunnalle ja vuodesta 1879 lähtien henkikirjoittajalle venäjän-suomalaisten tietoja. Suomalaisten kokonaismäärästä Venäjällä ei ole tarkkaa tietoa, mutta määrä oli korkeimmillaan 1879, jolloin noin kaksi prosenttia henkikirjoitetuista suomalaisista oli passilla oleskelevia. Enemmistö suomalaisista oli lähtöisin Itä-Suomesta.⁶⁶

Venäjällä passilla olevien tietojen ilmoittaminen henkikirjoittajalle vasta vuodesta 1879 näkyy Juantehtaan tiedoissa. Vuoden 1865 laskentaan on ilmoitettu kolme henkeä, jotka tehtaalta oleskelisivat Venäjällä, kun heitä kirkonkirjojen mukaan oleskelisi kolme kertaa enemmän. Vuoden

⁶⁵ Engman 2004, 26, 27.

⁶⁶ Engman 2004, 28, 29, 31.

1800–1900 laskennoissa henkikirjojen mukaan juantehtaalaisia olisi ollut Venäjällä noin 20–30 ja kirkonkirjat antavat melko samanlaiset lukemat. Venäjänsuomalaisten määrän olemisen korkeimmillaan 1879 ei kuvastu Juantehtaan aineiston esittämissä määrissä, sillä niiden mukaan määrä on korkeimmillaan 1890-luvulla. Henki- ja kirkonkirjojen pohjalta ei voi tehdä päätelmiä mahdollisista paluumuuttajista, mutta muuttaneiden luettelojen pohjalta on havaittavissa, että ainakin viisi kotitaloutta muutti Pietarista Juantehtaalalle, joten he ovat mitä todennäköisimmin olleet paluumuuttajia⁶⁷.

Passiviraston tehtävänä ollut venäjänsuomalaisten elämäntapahtumien kirjaaminen näkyy Juantehtaan kuolleiden luettelossa, kun vuonna 1894 kuolleen työmies Johan Henrik Hallikaisen kohdalle on merkitty, että hän oli kuollut ja haudattu Pietarissa⁶⁸. Venäjällä syntyneiden merkitseminen kotiseurakunnan kirkonkirjoihin näkyy syntyneiden luetteloissa, sillä valuri Herman Tuomaisen ja vaimon Anna Kansasen pojan Erkki Hermanin kummien kohdalle oli merkitty että ” [...] täällä tuntemattomat, mutta kasteen on toimittanut Kirkkoh. apulainen J. Waronen Pietarissa ”⁶⁹.

2.4 Yhteisön väestölliset rakenteet

Syntyperä tai ammatti määräisivät väestön yhteiskunnallisen aseman 1800-luvulla. Suomi oli virallisesti sääty-yhteiskunta, missä väestö jakaantui poliittisten valtiosäätyjen mukaan aateliin, papistoon, porvaristoon ja talonpoikiin, joilla kaikilla oli edustus valtiopäivillä. Kuitenkin suurin osa väestöstä oli säätyjen ulkopuolella olevaa väestöä, kuten tilaton maatalousväki tai työväki. Todellisuudessa kansa oli jakaantunut kahteen ryhmään, säätyläisiin eli herrasväkeen sekä rahvaaseen kansaan. Säätyläisiin kuuluivat muun muassa papit, lehtorit, upseerit, lääkärit ja apteekkarit, kun puolestaan rahvasta olivat talolliset, tilattomat, työväki ja käsityöläiset. Jako kahteen ryhmään oli joustava ja monet ammattiryhmät sopivat molempiin ryhmiin, kuten esimerkiksi liikemiehet tai kansakoulun opettajat. Säätyläiset olivat huomattavasti pienempi ryhmä, jonka erotti kansasta muun muassa sivistystaso, tavat ja kieli, sillä suurin osa heistä oli ruotsinkielisiä. Aikakaudelle tyypillistä oli säätyläistön ja rahvaan huonot välit, mutta tämä ei kuitenkaan juuri Savossa näkynyt. Tähän yhtenä tekijänä voi olla väestöryhmä, joka ei kuulunut

⁶⁷ Taulukko 9, luvussa 3.4.2.

⁶⁸ Kuolleet ja haudatut Juantehtaan seurakunnassa 1894, KA.

⁶⁹ Kuolleet ja haudatut Juantehtaan seurakunnassa 1893, KA.

säätyläistöön, muttei myöskään kuulunut rahvaaseen. Tämä palvelusmiesten ryhmään kuuluvat muun muassa lukkarit ja koulumestarit. Ryhmä oli kuitenkin enemmän rahvaanomainen kuin säätyläinen, eli voi olettaa, että tämä väestö oli suurimmaksi osaksi opiskelemalla rahvaan parista noussutta väestöä.⁷⁰

Savo oli aikakaudella lähes kokonaan agraarinen eli maataloudesta toimeentulonsa saava alue. Juantehdas oli muuhun savolaiseen väestöön nähden erikoinen, koska sen pääelinkeino oli teollisuus ja maatalouden osuus vähäinen, mikä tarkoitti muusta Savosta poikkeavaa elinkeinorakennetta tehtaan vaikutuksesta. Tämä tapahtui muillakin teollisuuden muokkaavilla alueilla. Väestössä oli kolme eri sosiaalista ryhmittymää, jotka muotoutuivat tehtaan vaikutuksesta. Sivistyneistöön, herrasväkeen, kuuluivat tehtaan paikallinen johto- ja konttorihenkilöstö sekä seurakunnan saarnaaja, myöhemmin myös koulun henkilökunta sekä terveydenhuollon henkilöstö. Rahvasta kansaa oli työläiset, jotka jakaantuivat moniin eri tehtävälaihin ja myös ammattitaitoiseen ja ammattitaidottomaan väestöön. Ammattitaitoisia työmiehiä arvostettiin enemmän ja he saivat enemmän palkkaa. Muusta työväestöstä erottuivat tehtaan mestarit ja ammatinharjoittajat, jotka työskentelivät muun muassa myllyllä ja kaupassa. Alueen kolmantena sosiaalisena ryhmänä voi nähdä maatalousväestön, joka ei kuitenkaan varsinaisesti kuulunut ruukin väestöön, mutta olivat läheisissä yhteyksissä ruukkiin. Tästä väestöstä, lähinnä Säyneisen ja Muuruveden alueelta, saatiin työväkeä tarvittaessa, sillä siellä oli Savolle tyypillisesti erityisen suuri määrä tilatonta väestöä.⁷¹

Juantehtaalla ei ollut savolaisille tyypillisellä tavalla herrasväen ja rahvaan välillä sopuisimmat välit, vaan päinvastoin. Rautaruukille välttämättömien raaka-aineiden saaminen oli osin riippuvainen alueen maaseudusta ja ruukki hankki useita tiloja omistukseensa kiistanalaisin keinoin ja kiistoja maanomistuksesta puitiin käräjillä 1800-luvun alussa ja selvittämättömän vuoden 1810 patruuna Ekholmin murhan takana on mahdollisesti ollut vihaiset talonpojat. Kiistat maanomistuksesta jatkuivat myös Pomonorovien aikana.⁷² Huonot välit eivät olleet ainoastaan tehtaanomistajien ja maaseudunväestön välillä, sillä myös työväestön ja tehtaan johtajiston välillä oli selvää, kumpi oli herra ja kumpi oli työläinen. Muistitieto kertoo, että isännöitsijät saattoivat kurittaa työväkeä fyysisestikin.⁷³

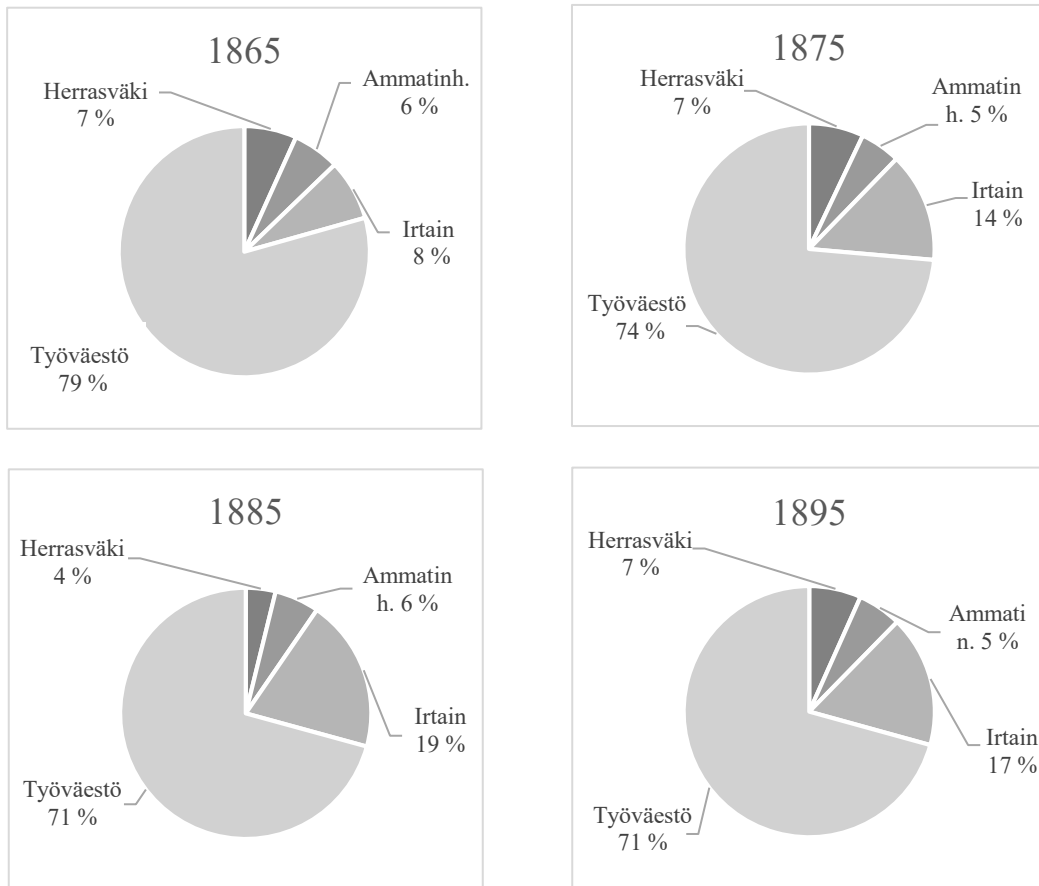
⁷⁰ Wirilander 1989, 80, 81; Haapala 2007a, 170; Wirilander 2008, 115, 116.

⁷¹ Forsberg 1992, 11; Forsberg & Kankkunen 1996, 49, 102, 103; Haapala 2007a; 171.

⁷² Forsberg 2014, 19, 87, 88, 206.

⁷³ Forsberg & Kankkunen 1996, 105.

Oheiseen kuvioon on ilmaistu Juantehtaan tehdasyhteisön sosiaalinen rakenne neljältä eri otantavuodelta kymmenen vuoden välein. Luvut pohjautuvat rippikirjoissa esitettyyn aikuisväestöön. Työväestö pitää sisällään rautaruukin ja sahan työväestön. Lisäksi mukana ovat palvelusväki, eli rengit ja piijat, mutta heidän osuutensa työväestöstä oli pieni, korkeimmillaan noin 10 % tuntumassa.

Kuvio 1. Juantehtaan sosiaalinen rakenne rippikirjojen pohjalta 1865, 1875, 1885 ja 1895.

Lähde: Juankoski, rippikirja 1863–1880 MKO1-5 I Aa:1 5–144; Juankoski, rippikirja 1881–1890 MKO9-11 I Aa:2, 1–83; Juankoski, rippikirja 1891–1900 MKO15-17 I Aa:3 1–80. SSHY. Numeraalinen aineisto taulukko 18, liite 3 2/2.

Vuosipalvelusvelvollisuus oli jokaisella yli 15-vuotiaalla henkilöllä, joka ei ollut sidottu johonkin kiinteään asumukseen tai työpaikkaan, kuten taloon, torppaan tai tehtaaseen. tai mikäli hän ei opiskellut, ollut käsityöläinen tai muuten hoitanut jotain virkaa⁷⁴. Juantehtaalla vuosipalve-

⁷⁴ Wirilander 1989, 105.

luvelvollisuuden alaisuuteen kuuluisivat siis työmiesten vanhimmat lapset, mikäli he eivät työskennelleet tehtaalta tai sahalla. Kuitenkin usein erityisesti pojat seurasivat isää tehtaalle ja samaa tehtävää saattoi hoitaa useampikin sukupolvia⁷⁵.

Tarkastellessa rippikirjoissa esiintyviä piikoja ja renkejä, on havaittavissa, että iso osa heistä ei ole syntynyt Juantehtaalla, vaan he ovat muuttaneet muualta⁷⁶. Työväestön osuus väestöstä oli selvästi suurinta, sillä sen osuus oli noin 70–80 % koko väestöstä otantavuosina viiden vuoden välein. Ammatinharjoittajat pitivät sisällään tehtaan ulkopuolella työskennelleet ammattilaiset. Lisäksi mukana ovat lukkarit ja suntiot, jotka ovat herrasväen ja työväen välissä oleva ryhmä kuulumatta oikein kumpaankaan. Mukana ovat myös tehtaan ja sahan mestarit. Mestarit olivat paremmin koulutettuja työmiehiä, jotka olivat saaneet ammatillisen koulutuksen johonkin tehtaan tai sahan osa-alueeseen ja he olivat paremmassa asemassa työväestöön verrattuna⁷⁷. Ammatinharjoittajien ryhmä oli pieni, sillä pienessä yhteisössä ei ollut tarvetta usealle myllärrille tai kauppiaille. Mestareitakaan ei ollut kuin muutama. Toisaalta yhteisössä oli muun muassa karjakoja, kättilöitä tai eläinväliskäreitä ja heidät olisi ollut mahdollista laskea mukaan ammatinharjoittajiin, mutta useimmiten nämä henkilöt olivat ensisijaisesti työmiehiä tai heidän perheenjäseniään, ja heidät on laskettu tässä yhteydessä työväestöön.⁷⁸

Juantehtaan yhteisön sukupuolijakauma oli melko tasainen, (taulukko 2.) eli siis toisella sukupuolella ei ollut huomattavan suurta enemmistöä, lukuun ottamatta vuotta 1865, jolloin naisia oli 11% enemmän kuin miehiä, myös vuonna 1890 ero oli 7 % naisten hyväksi. Muutoin erot olivat noin 2–6 %. Kun Juantehtaan jakaumaa vertaa Nilsiän koko väestön jakaumaa, on havaittavissa, että Nilsiässä sukupuolijakauma oli paljon tasaisempi, sillä silloin kun eroa oli, se jäi korkeimmillaankin alle kahden ja useimmiten alle yhden prosentin.

⁷⁵ Forsberg & Kankkunen 1996, 100.

⁷⁶ Esimerkiksi tehtaanhoitaja Klemens Guseffin palveluksessa olleesta yhteensä 9 piiasta ja rengistä ei yksikään ollut syntynyt Juantehtaalla. Juankoski, rippikirja 1891–1900 MKO15-17 I Aa:3, 3. SSHY.

⁷⁷ Forsberg & Kankkunen 1996, 99.

⁷⁸ Juankoski, rippikirja 1891–1900 MKO15-17 I Aa:3 11–13, 59–64. SSHY.

Taulukko 2. Sukupuolijakauma Juantehtaan ja Nilsin seurakunnissa henkikirjojen mukaan vuosina 1865–1899

Vuosi	Juant. miehet	Juant. naiset	Juant. väestö	Miehet %	Naiset %	Nilsin miehet	Nilsin naiset	Nilsin väestö	Miehet %	Naiset %
1865	162	202	364	44,5	55,5	6085	6281	12366	49,2	50,8
1870	183	205	388	47,2	52,8	5173	5004	10177	50,8	49,2
1875	195	204	399	48,9	51,1	6179	6187	12366	50,0	50,0
1880	302	289	591	51,1	48,9	7401	7424	14825	49,9	50,1
1885	285	271	556	51,3	48,7	7716	7768	15484	49,8	50,2
1890	276	318	594	46,5	53,5	8235	8320	16556	49,7	50,3
1895	301	311	612	49,2	50,8	8843	8829	17672	50,0	50,0
1900	407	368	775	52,5	47,5	9274	9397	18671	49,7	50,3

Lähde: Nilsin henkikirjat 1865–1900, Digitaaliarkisto. Tarkemmat tiedot lähdeluettelossa.

Rippikirjoihin on merkitty henkilöiden äidinkieli 1880-vuodesta lähtien. Juantehtaan rippikirjoja tarkastellessa on havaittavissa, että selvä enemmistö yhteisön asukkaista oli suomenkielisiä. Ruotsin kieli oli tuolloin sivistyneistön kieli ja se erotti herrasväen rahvaasta ja tarkastellessa Juantehtaan rippikirjoja vuosien 1880–1900 väliltä, jolloin kieli oli siis merkitty, on havaittavissa se, että äidinkieleksi ruotsi oli merkitty reilulle kahdellekymmenelle henkilölle. Suurimmaksi osaksi he olivat säätyläistä, mutta jonkin verran työmiesten vaimojen joukossa oli ruotsinkielisiä naisia, mutta kaikilla heillä oli suomea puhuvat puoliset. Ainoastaan proviisori Mannelinin ja insinööri Grangrothin perheet olivat merkitty kokonaan ruotsinkielisiksi. Tosin lukuun ottamatta Grangortihin rouvaa Olga Farikoffia, joka oli ortodoksi ja toisen uskontokunnan edustajana hänestä ei ollut tarkentavia tietoja esitetty. On mahdollista, että hän oli venäjänkielinen, kuten isännöitsijät Klemens Guseff ja Paul Guseff.

Lisäksi opettajatar Saurén ja hänen äitinsä ja sisarensa olivat kaikki ruotsin kielisiä. Mathias Ottelin oli merkitty aikaisemmin suomenkieliseksi mutta myöhemmin ruotsinkieliseksi, joten joko hän oli kaksikielinen tai kirkkoherra Holmström oli tehnyt hänen kohdallaan kirjoitusvirheen. Kaksikielisyys on todennäköistä, sillä Kaavin kirkkoherran poikana, mutta Ruotsissa opiskelleena hän on varmasti käyttänyt molempia kieliä elämänsä aikana. Hänen vaimonsa ja lapsensa olivat kuitenkin suomenkielisiä ja mikäli pohtii vielä mahdollista kirjoitusvirhettä, on hyvä nostaa esille se, että edelliseen rippikirjaan merkinnän oli tehnyt hänen vaimonsa Jenny Lackströmin isä ruukinsaarnaaja Frans Niklas Lackström, joten mahdollisesti hän on ollut tietoinen vävynsä äidinkielestä. Kaksikielisyys on varmasti ollut vallitsevana yhteisön ylemmissä kerroksissa, koska niin monelle perheelle oli merkitty kahden kielisiä jäseniä. Työmiesten jou-

kossa vain muutama vaimo oli ruotsinkielinen ja kaikki lapset olivat merkitty suomenkieliksi.⁷⁹ Venäjä ja saksa olivat 1800-luvun sivistyneistön joukossa vähemmistökieliä, ja kuten aiemmassa tuli esiin, jonkin verran venäjän kielen taitoa oli Juantehtaalla. Päivittäisessä käytössä sitä ei välttämättä ollut, mutta Venäjällä asuvien omistajien välisessä viestinnässä kuitenkin käytössä. Saksan kielen osaamiseen ei olemassa oleva aineisto viittaa millään tavalla, muutoin kuin muutaman herrasväen lapsen kummin sukunimi viittaa saksalaisiin juuriin.⁸⁰

3 Väestömuutosta selittävät tekijät

3.1 Solmituista avioliitoista ja syntyneistä lapsista

Avioliittojen solmimisella oli keskeinen vaikutus luonnolliseen väestönlisäykseen, sillä avioliiton solmiminen on ollut pitkään edellytyksenä perheen perustamiselle ja lasten hankkimiselle. Yleensä suurin osa naimaikäisestä väestöstä oli naimisissa, mutta tultaessa 1800-luvulle, naimattomien aikuisten määrä kasvoi.⁸¹ Juantehtaalla solmittiin vuosittain vain vähän avioliittoja, mikä johtui muun muassa siitä, että yhteisössä oli vain vähän naimatonta aikuisväestöä tai että iso osa aikuisväestöstä pysyi naimattomana. Pysyminen naimattomana ei kuitenkaan ole todennäköistä, sillä suuri osa yhteisössä kuolleista yli 16-vuotiasta oli merkitty naimisissa olevaksi. Naimattoman väestön vähyydestä kertoo puolestaan se, että ulosmuuttaneiden joukossa on useita naimattomia, kun taas sisäänmuuttaneissa naimisissa olevia. Näin ollen naimaikäisen väestön poismuuttaminen pienentäisi vapaan naimattoman väestön määrää.⁸²

Kuulutettujen luetteloista on tarkastettu vuosien 1872–1879 välillä vihityt parit, koska näiltä vuosilta ei ole olemassa vihittyjen luetteloita⁸³. Näin ollen kuulutettujen luetteloista on tarkastettu kuulutetut parit ja onko heidät vihitty. Kaikki parit joiden kohdalle on merkitty että pari on vihitty⁸⁴, on laskettu mukaan vihittyjen parien määrään oheisessa taulukossa sekä liitteeseen

⁷⁹ Juankoski, rippikirja 1863–1880 MKO1-5 I Aa:1 5-144; Juankoski, rippikirja 1881-1890 MKO9-11 I Aa:2, 1-83; Juankoski, rippikirja 1891–1900 MKO15-17 I Aa:3 1–80. SSHY.

⁸⁰ Esimerkiksi rouva Svalzberg. Juantehtaan seurakunnassa syntyneet ja kastetut 1898; Piilahti 2012, 53.

⁸¹ Pitkänen & Jalovaara 2007, 139, 140.

⁸² Kuolleet ja haudatut Juantehtaan seurakunnassa 1865–1899; Juantehtaan seurakunnasta muuttaneet 1865–1899.

⁸³ Luettelot ovat mitä todennäköisimmin tuhoutuneet, koska myös alkuperäiset versiot luetteloista puuttuvat, ei ainoastaan mikrofilmit. Asiaa tiedusteltu Kansallisarkiston Joensuun toimipisteen virkailijalta 11.5.2018.

⁸⁴ Merkintä ”*Vigde af FrLm*” (Frans Lackström). Juankoski, kuulutetut 1863–1889 MKO1 I Ea:1,12. SSHY.

3 Avioituneita pareja oli vähiten vuonna 1882, jolloin yhtään paria ei mennyt naimisiin ja korkeimmillaan puolestaan vuonna 1890, jolloin yhteensä 10 paria meni naimisiin. Koko 1890-luku olikin korkean avioitumisen aikaa, samoin kuin 1870-luku. 1880-luvulla avioliittoja solmittiin myös vähän, mutta kaikkein vähiten avioliittoja oli kuitenkin 1860-luvulla, mihin vaikutti huonot ajat nälkävuosien takia. 1880-luvun vähäisten avioliittojen määrää selittänee osaltaan muuttotappion aika, mikä mahdollisesti vähensi naimaikäistä väestöä.

Taulukko 3. Avioliittojen solmiminen Juantehtaan seurakunnassa 1865–1899

I. Avioliitot

Vuodet	1865–1869	1870–1874	1875–1879	1880–1884	1885–1889	1890–1894	1895–1899
Määrä	11	29	20	14	18	31	26

II. Avioliittojen solmimisajankohta (ei sisällä vuosia 1872–1879)

Kuukausi	Tammi	Helmi	Maalis	Huhti	Touko	Kesä	Heinä	Elo	Syys	Loka	Marras	Joulu
Määrä	7	8	5	9	6	5	7	9	8	12	18	18

Lähde: Lähde: Juankosken seurakunta. Mikrokortti 1 359 Vihityt touko 1863- ; Mikrokortti 2 359, Vihityt touko 1880-, 1; Mikrokortti-ti 2 359 Vihityt 1, Joulu 1880-, KA. Juankoski, kuulutetut 1863-1889 MKO1 I Ea:1, 7–14 (I). SSHY.

Työläisyhteisössä avioliitot solmittiin tavallisimmin keskimäärin 25 ikävuoden tienoilla, jolloin työntekoa on ehtinyt olla takana jo jonkin verran ja omaisuutta ja elämäkokemusta oli jo ehtinyt kertymään. Mennessään naimisiin, tai viimeistään saadessaan ensimmäisen lapsensa, työläisvaimo yleensä lopetti täysipäiväisen työnteon. Hän ei palannut töihin, ellei taloudellinen tilanne sitä vaatinut.⁸⁵ Maatalousväestön parissa avioliittojen solmimisen ajankohtaa saneli elinkeinon harjoittaminen. Silloin oli vähemmän avioliittoja, kun väki oli pelto- ja metsätoissa. Teollisuusväestöllä ei ollut samanlaista säätelevää tekijää, mutta tehtaan eri kaudet saattoivat vaikuttaa avioliittojen solmimiseen. Vuoden loppu oli 1700-luvulla yleisintä aikaa mennä naimisiin, kesähäät yleistyivät vasta myöhemmin 1800-luvulla. Itä-Suomessa loppuvuoden avioliitot olivat yleisimpiä.⁸⁶

Juantehtaalla Itä-Suomessa yleiset loppuvuoden avioliitot olivat selvästi yleisimpiä, sillä tarkastellulla ajanjaksolla selvästi enemmän avioliittoja solmittiin loka-joulukuussa. Loppuvuo-

⁸⁵ Elomaa 2000, 368; Pitkänen & Jalovaara 2007,140.

⁸⁶ Partanen 2004,182.

den avioitumista selittänee Juantehtaan osalta myös se, että talvella oli todennäköisesti vähemmän töitä kuin kesällä, sillä tehtaan toiminnot olivat riippuvaisia kosken virtauksista. Mahdollisesti myös morsiamen toimiminen piikana on vaikuttanut siihen, avioituttiin talvella, mikäli kesällä oli palveluspesti kesken.

Juantehtaalla avioituneita pareja voi tarkastella puolisoitten iän perusteella ainoastaan vuodesta 1880 eteenpäin, koska aikaisemmin ei vihittyjen luetteloihin ollut merkitty puolisoitten iä. Lisäksi vuosilta 1871–1879 puuttuvat kokonaan vihittyjen luettelot. Avioliittojen arvioidun määrän voi päätellä kuulutettujen luetteloista, mihin oli merkattu puolisoitten tiedot, kuulutukset ja myös varmistettu vihkiminen. Ikää ei kuulutettujen yhteyteen ole merkitty. Mukaan ei ole laskettu pareja, joiden yhteydessä ei ole merkintää siitä, että pari on vihitty. Tarkastellessa naimisiin menneiden pariin ikäjakaumaa, voi todeta sen, että mikäli työväestön tavallisin ikä mennä naimisiin oli noin 25 vuotta, niin ruukin väestö oli siitä hieman poikkeava, sillä enemmistö avioituneista henkilöistä oli 20–21-vuotiaita. 25-vuotiaita henkilöitä oli yli puolet vähemmän kuin 21-vuotiaita. Naiselle naimisiin meneminen tarkoitti sitä, ettei hän ollut enää osa saatavaa työvoimaa, koska hän alkoi saada lapsia, joista hänen oli huolehdittava. Myöhemmällä iällä naimisiin meneminen tarkoitti sitä, että lapsien saaminen myös viivästyä ja väheni. Tästä voi päätellä sen, että koska Juantehtaalla naiset menivät nuorena naimisiin, oli heille ensisijaista perheen perustaminen ja työskentely oli toissijaista.⁸⁷

Taulukko 4. Juantehtaan seurakunnassa vuosina 1865–1899 solmittujen avioliittojen ikäjakauma sekä synnyttäneiden äitien ikäjakauma

Ikä	1	2	3	4
–20	20	28	48	36
21–25	40	40	80	141
26–30	19	12	31	196
31–35	8	7	15	162
36–40	8	4	12	133
41–45	0	5	5	64
46–50	2	2	4	6
51–55	1	1	2	-
56–60	2	1	3	-
61+	1	1	2	-

1 Sulhasen ikä

2 Morsiamen ikä

3 Yhteensä tietyn ikäisenä naimisiin menneitä

4 Synnyttäneiden äitien ikäjakauma

Vuodet 1872–1879 eivät sisälly taulukkoon vihittyjen kohdalla

⁸⁷ Hareven 1982, 172.

Lähde: Juankosken seurakunta. Mikrokortti 1 359 Vihityt touko 1863- ; Mikrokortti 2 359, Vihityt touko 1880-, 1; Mikrokortti-ti 2 359 Vihityt 1, Joulu 1880-; Mikrokortti 1 359 Syntyneet / kastetut Tammi 1863-; Mikrokortti 2 359 Syntyneet / kastetut Tammi 1 1880-; Mikrokortti 3 359 Syntyneet / kastetut 61 Huhti 1892-. KA.

Avioituneiden henkilöiden ikäjakauma oli laaja, sillä nuorin naimisiin mennyt oli 16-vuotias sahamiehen tytär Johanna Tuovinen, joka meni vuonna 1892 naimisiin 29 vuotiaan viipurilaisen wiilarin Johan Kajanderin kanssa. Vanhin Juantehtaalla naimisiin mennyt oli puolestaan nilsiäläinen talon isäntä Olli Räsänen, joka meni 72-vuotiaana naimisiin 44 vuotiaan emännöitsijän Johanna Lyytikäisen kanssa⁸⁸. Molemmat heistä olivat leskiä. Iäkkäämmät naimisiin menneet henkilöt olivat yleensä leskiä ja he menivät vähintään toista kertaa naimisiin. Miehet menivät useammin uudestaan naimisiin kuin naiset jäädessään leskeksi.⁸⁹

Taloudellisella kasvulla ja työpaikkojen määrällä oli vaikutusta siihen, kuinka paljon avioliittoja solmittiin ja puolestaan kuinka paljon lapsia syntyi⁹⁰. Juantehtaan kohdalla tämä tarkoittaisi sitä, että avioliittojen määrää tarkastellessa 1860-luvulla ja 1880-luvulla tehtaalla olisi ollut huonommat ajat ja 1890-luvulla paremmat, sillä 1860-luvulla tehtaalla jouduttiin korjaamaan masuunia ja puolestaan vuosisadan lopulla oli paljon tuotannon uudistusta.⁹¹ Avioituneiden parien ja syntyneiden määrän suhde näkyy Juantehtaan syntyneiden määrässä muun muassa 1880-luvun alussa, jolloin oli vähemmän solmittuja avioliittoja ja myös vähiten syntyneitä lapsia. 1890-luvun alussa solmittiin tarkasteluajan jaksolla eniten avioliittoja, ja nämä näkyvät vuosikymmenen lopulla syntyneissä lapsissa, sillä syntyneiden määrä oli korkein vuosikymmenen lopulla.

Taulukko 5. Syntyneiden lasten määrä Juantehtaan seurakunnassa 1865–1899

	Poikia	Tyttöjä	Yhteensä
1865–1869	47	49	96
1870–1874	56	40	96
1875–1879	63	59	122
1880–1884	49	38	87
1885–1889	61	60	121
1890–1894	49	57	106
1895–1899	62	66	128
1865–1899	387	369	756

Lähde: Juankosken seurakunta. Mikrokortti 1 359 Syntyneet / kastetut Tammi 1863-; Mikrokortti 2 359 Syntyneet / kastetut Tammi 1 1880-; Mikrokortti 3 359 Syntyneet / kastetut 61 Huhti 1892-. KA.

⁸⁸ Avioliittoon vihityt Juantehtaan seurakunnassa 1891, 1892, KA.

⁸⁹ Hareven 1982, 173.

⁹⁰ Haapala 1986, 118.

⁹¹ Forsberg & Kankkunen 1996, 329.

Juantehtaalla avioliitoja solmittiin verrattain vähän siihen nähden, kuinka paljon lapsia syntyi, mikä tarkoittaa sitä, että perheet olivat monilapsisia, mitä päätelmää todistaa myös merkinnät lastenkirjoissa⁹². Yhteensä tarkastellulla ajanjaksolla syntyi 756 lasta, joista noin puolet olivat poikia ja puolet tyttöjä. Vihittyjen vaimojen ikäjakauma näkyy selvästi myös synnyttäneiden äitien ikäjakaumassa, sillä kun suurin osa avioituneita naisista oli noin 21–25-vuotiaita, myös synnyttäneet äidit olivat samaa ikäluokkaa. Perheiden monilapsisuus näkyy siinä, että iso osa synnyttäneistä äideistä oli ylittänyt 30 ikävuoden ja vielä yli 40-vuotiaanakin saatiin paljon lapsia.

3.2 Luonnollinen väestönlisäys

Syntyneiden ja kuolleiden välistä erotusta kutsutaan luonnolliseksi väestönlisäykseksi sekä myös lisääntymiseksi. Luonnollisenväestönkasvun tarkastelussa ei huomioida muuttoliikettä väestöä kasvattavana tekijänä. Kun muuttoliike huomioidaan, puhutaan tällöin todellisesta väestönkasvusta, mikä tarkoittaa, sisäänmuuttaneiden ja syntyneiden yhteenlasketun määrän erotusta kuolleiden ja ulosmuuttaneiden yhteenlasketusta määrästä. Oheisessa taulukossa 6 on esitetty Juantehtaan seurakunnan luonnollinen väestönlisäys vuosina 1865–1899 viiden vuoden jaksoissa.⁹³

Taulukko 6. Luonnollinen väestönlisäys Juantehtaan seurakunnassa vuosina 1865–1899

	Syntyneet	Kuolleet	Lisäys
1865–1869	96	82	14
1870–1874	96	39	57
1875–1879	122	94	28
1880–1884	87	55	32
1885–1889	121	73	48
1890–1894	106	62	44
1895–1899	128	62	66
1865–1899	756	467	289

Lähde: Juankosken seurakunta. Mikrokortti 1 359 Syntyneet / kastetut Tammi 1863-; Mikrokortti 2 359 Syntyneet / kastetut Tammi 1 1880-; Mikrokortti 3 359 Syntyneet / kastetut 61 Huhti 1892-; Mikrokortti 1 Kuolleet / haudatut Helmi 1863- ; Mikrokortti 2 359 Kuolleet / haudatut 46 Tammi 1880-, KA.

Tarkastellulla ajanjaksoilla 1865–1899 luonnollisen väestönlisäyksen vaikutuksesta yhteisön väestönmäärä kasvoi 289 hengellä. Tarkastellessa luonnollista väestönlisäystä viiden vuoden

⁹² Juankoski, lastenkirja 1863–1880 MKO6-8 I Ab:1 1–68; Juankoski, lastenkirja 1881–1890 MKO12-14 I Aa:2 1–73 Juankoski, lastenkirja 1891–1900 MKO18-19 I Aa:3, 1–49. SSHY.

⁹³ Pitkänen 2007a, 344, 347.

jaksoissa, on havaittavissa, että jokaisella jaksolla tapahtui lisäystä. 1860-luvun viimeisten vuosien aikana lisäystä tapahtui huomattavasti vähemmän kuin muilla viisivuotiskausilla, johtuen korkeasta kuolleiden määrästä. Ajanjaksolla syntyneet ohittivat kuolleiden määrän kolmena vuonna, korkeimmillaan vuonna 1865, jolloin syntyi 19 lasta enemmän kuin mitä oli kuolleita. Vuodet 1866 ja 1868 olivat molemmat vuosia, jolloin kuolleita oli enemmän kuin syntyneitä, ja välissä olevalla vuodella 1867 lisäys oli vain 7 henkeä. Tämä ajanjakso oli nälkävuosina tunnettujen katovuosien aikaa, jolla vähäinen lisäys ja korkea kuolleiden määrä selittyvät.⁹⁴

Tultaessa 1870-luvulle syntyneiden määrä pysyi samana kuin aikaisemmin, mutta kuolleiden määrän huomattava lasku merkitsi korkeaa luonnollista lisäystä. Vuosien 1870–1874 välissä lisäystä tapahtui joka vuosi, sillä kuolleiden määrä jäi alle kymmeneen henkilöön joka vuosi. Korkeimmillaan lisäys oli vuonna 1870, jolloin syntyneiden määrä oli myös korkeimmillaan ja kuolleiden määrä jäi 8 henkeen. Vuodet 1871 ja 1872 olivat vähäisen lisäyksen aikaa, kun syntyneiden ja kuolleiden erotus jäi alle kymmeneen. Kuolleiden määrä oli korkeimmillaan vuonna 1873, mutta samaan aikaan vuosi oli yksi korkeimman lisäyksen vuosista, koska lapsia syntyi 25 kun taas kuolleita oli vain 10. Kuolleiden määrä oli matalimmillaan vuonna 1874, vain kolme henkeä ja vaikka syntyneiden määrä laski reilusti, luonnollinen lisäys oli edelleen korkea.⁹⁵

Vuosikymmenen jälkipuolella kuolleiden määrä oli huomattavasti alkupuolta suurempaa ja vaikka syntyneiden määrä oli korkealla, jäi lisäys koko matalaksi. Kuolleiden määrä oli vuonna 1875 moninkertainen edelliseen vuoteen nähden, sillä kuolleita oli yli kaksikymmentä. Kuitenkin lapsia syntyi viisi enemmän. Vuodeksi 1876 kuolleissa taas laski huomattavasti ja vaikka myös syntyneiden määrä laski, oli luonnollista väestön lisäystä 12 henkeä. Seuraavat kaksi vuotta kuolleiden määrä oli korkeimmillaan sitten nälkävuoden 1868, sillä kuolleiden määrä kohosi yli kahteenkymmeneen. Syntyneiden määrä pysyi aikaisemmalla tasolla, mutta korkea kuolleiden määrä tarkoitti sitä, ettei näinä vuosina syntynyt lisäystä. Vuonna 1879 luonnollinen lisäys oli vuosikymmenen korkeinta, syntyvyyden kasvaessa ja kuolleisuuden laskiessa. Lapsia syntyi 18 enemmän.⁹⁶

⁹⁴ Katso liite 3, Taulukko 17; Jutikkala 1994, 120.

⁹⁵ Liite 3 Taulukko 17 Juantehtaan tehdasyhteisön väestömuutokset 1865–1899.

⁹⁶ Liite 3.

Kokonaisuudessaan 1880-luku oli lisäyksen aikaa, sillä syntyneiden määrä ylitti kuolleet yhtä vuotta lukuun ottamatta. Luonnollisen lisäyksen määrä kuitenkin vaihteli korkeammasta matalaan kuolleiden määrän vaihdellessa. Vuonna 1882 sekä syntyneitä että kuolleita oli 15. Kuten taulukko 6 osoittaa sekä kuolleiden määrä, että syntyneiden määrä oli vuosikymmenen alussa matalammalla ja kasvoi viimeisinä vuosina. Vuosien 1880–1884 välissä syntyneiden määrä oli korkeimmillaan 20 ja matalimmillaan 14, kun taas kuolleisuudessa oli suuriakin eroja. Tämän viisivuotiskauden kolmena ensimmäisenä vuonna kuolleiden määrä oli melko samalla tasolla syntyneiden määrän kanssa, mutta kaksi viimeistä vuotta kuolleiden määrä oli vähäinen syntyneiden määrän pysyessä samalla tasolla. Näin ollen luonnollinen lisäys oli korkea. Vuodet 1885–1889 olivat sekä korkean syntyneiden määrän, että kuolleiden määrän aikaa, lukuun ottamatta vuotta 1887, jolloin kuolleiden määrä oli 7. Syntyneitä oli noin 20–30 välillä tasaisesti.

Vuosisadan viimeinen vuosikymmen oli edellisen tavoin vuosikymmen, jolloin syntyneiden määrä joka vuosi ylitti kuolleiden määrän. Kuitenkin poiketen 1880-luvusta, kuolleiden määrä pysyi koko vuosikymmen tasaisena eikä ja syntyvyydessä oli enemmän vaihtelua, vaikkakin myös syntyneiden määrä pysyi verrattain tasaisena. Luonnollinen lisäys jäi alle kymmeneen vuosina 1891, 1893 ja 1895. Lukuun ottamatta vuotta 1891, syynä oli syntyneiden määrän väheneminen, ja kuolleisuuden pysyminen samalla tasolla. Vuonna 1899 luonnollinen lisäys oli korkeimmillaan, sillä lapsia syntyi tasan 30, kun taas kuolleita oli vain 9.⁹⁷

3.3 Kuka kuoli, milloin kuoli, mihin kuoli?

Juantehtaalla terveydenhuolto oli puutteellista aina 1890-luvulle asti, jolloin lääkäri saatiin tehtaalalle. Aikaisemmin lääkärinä oli toiminut Iisalmen piirilääkäripiirin lääkäri, sillä sekä Nilsiä ja Juantehdas kuuluivat sen piiriin. Kuitenkin, yleisesti Savossa oli tapana tulkita sairaudet luojan antamiksi rangaistuksiksi ja näin ollen lääkärin apua ei yleensä pyydetty. Ahtaan asumisen seurauksena olivat erilaiset syöpäläiset, joita pyrittiin estämään viikoittaisella tehokkaalla siivoamisella. Ongelmana oli kuitenkin asuntojen läheisyys, yhden asunnon syöpäläiset olivat nopeasti levittyneet toisiin asuntoihin.⁹⁸ Henkilökohtaista puhtautta edesauttoi ruukin yleinen sauna, joka lämmitettiin viikoittain ja joka oli työläisten käytettävissä. Terveydenhuoltoon kiinnitettiin huomiota vasta 1890-luvulla, jolloin ruukille saatiin lääkäri vuona 1895. Aikaisemmin

⁹⁷ Liite 3 Taulukko 17 Juantehtaan tehdasyhteisön väestömuutokset 1865–1899.

⁹⁸ Kettunen 1991, 34, 35.

oli sairaudet hoidettu kotikonstein. Lapset syntyivät pytingissä, koska sauna oli yleinen eikä sinne voinut mennä synnyttämään. Kätilö ei läheskään aina ollut paikalla, vaan äidit synnyttivät usein yksin.⁹⁹

Ihmisten elintaso ja ravitsemustila vaikuttavat siihen, kuinka pahasti kulkutaudit vaikuttavat kuolleisuuteen ja savolainen ruokavalio oli melko yksipuolista. Juantehtaalla ravintoon kuuluivat muun muassa erilaiset puurot ja keitot, lihaa, kalaa ja leipää, mikä oli myös tyypillistä ravintoa Savon alueella. Ruuan suhteen oltiin suurimmaksi osaksi omavaraisia. Perheillä oli omat palstat, joilta sai perunaa. Metsästä saatiin marjoja ja sieniä. Liha tuli perheen omista kotieläimistä, siasta tai lehmästä. Lehmän omistajat olivat paremmassa asemassa, sillä he saivat lehmästä myös maidon, muiden oli ostettava päivittäinen maitoannos ruukin navetalta. Kalat kalastettiin itse lähialueen vesistöistä.¹⁰⁰

Kuolleet merkittiin kuolleiden ja haudattujen luetteloon, joihin oli merkitty vainajan nimi, ikä ja asema, milloin kuoli ja milloin haudattiin sekä tietenkin mihin kuoli. Lääkärit eivät vahvistaneet kuolemaa tai kuoleman syytä ennen kuin 1900-luvun puolella, joten papit yleensä merkitsivät kuolinsyyntä oireiden perusteella, joita omaiset kuvailivat. Papeilla oli apuna väestönlaskennan apuna olevat tautimäärittäystaulukko. Yhteensä kahdessakymmenessä kuolemantapauksessa kuolinsyytä ei ole ilmoitettu. Sarake saattaa olla kokonaan tyhjä, kysymysmerkillä tai sitten kuolin syy on ”tuntematon sairaus” Esimerkiksi vuonna 1871 kuollut pajamiehen lapsi Johan Petter Wepsäläisen kuolinsyyksi oli merkitty ”*oang. sjukdom*¹⁰¹”. Muutamassa kohdassa kuolemansyyntä puuttumista selittää se, että vainaja on kuollut ja haudattu jossain muualla kuin kotiseurakunnassa.¹⁰² Esimerkiksi vuonna 1890 kuolleen työmies Lauri Tuovisen kohdalla kuolinsyyssarakkeessa on ainoastaan kysymysmerkki ja maininta, että hän ”*kuoli Walkealassa ja haudattiin myös siellä*¹⁰³”.

⁹⁹ Kettunen 1991, 36; Forsberg & Kankkunen 1996, 105; Wirilander 2008, 285.

¹⁰⁰ Forsius 1986, 81,82; Kettunen 1991, 34, 35, 36; Forsberg & Kankkunen 1996, 105; Wirilander 2008, 381.

¹⁰¹ Oangif.= oangifven= ei mainittu, sjukdom= sairaus. Mäkelä-Alitalo & Alitalo 1985, 120.

¹⁰² Huovila, Liskola & Piilahti 2009, 58

¹⁰³ Kuolleet ja haudatut Juantehtaan seurakunnassa 1890. KA.

Taulukko 7. Juantehtaan seurakunnassa kuolleiden määrä ja prosentuaalinen osuus ikäryhmittäin jaoteltuna viiden vuoden ajanjaksoissa vuosina 1865–1899

Ajanjakso	Kuol. synt.		Alle 1v.			Lapset 1–15 v.			Lapset yhteensä		Aikuiset 16+		Kaikki yhteensä
	1	2	1	2	3	1	2	3	1	2	1	2	
1865–1869	5	6,1	19	23,2	34,0	32	39,0	57,1	56	68,3	26	31,7	82
1870–1874	2	5,1	7	17,9	27,0	17	43,6	65,4	26	66,7	13	33,3	39
1875–1879	7	7,4	21	22,3	32,8	36	38,3	56,3	64	68,1	30	31,9	94
1880–1884	7	12,7	6	10,9	16,7	23	41,8	63,9	36	65,5	19	34,5	55
1885–1889	5	6,8	11	15,1	24,0	30	41,1	65,2	46	63,0	27	37,0	73
1890–1894	0	0,0	12	19,4	37,5	20	32,3	62,5	32	51,6	30	48,4	62
1895–1899	3	4,8	14	22,6	50,0	11	17,7	39,3	28	45,2	34	54,8	62
1865–1899	29	6,2	90	19,3	50,3	169	36,2	94,4	288	61,7	179	38,3	467

1 Määrä yhteensä

2 Prosenttiosuus kaikista kuolleista

3 Prosenttiosuus kuolleista lapsista

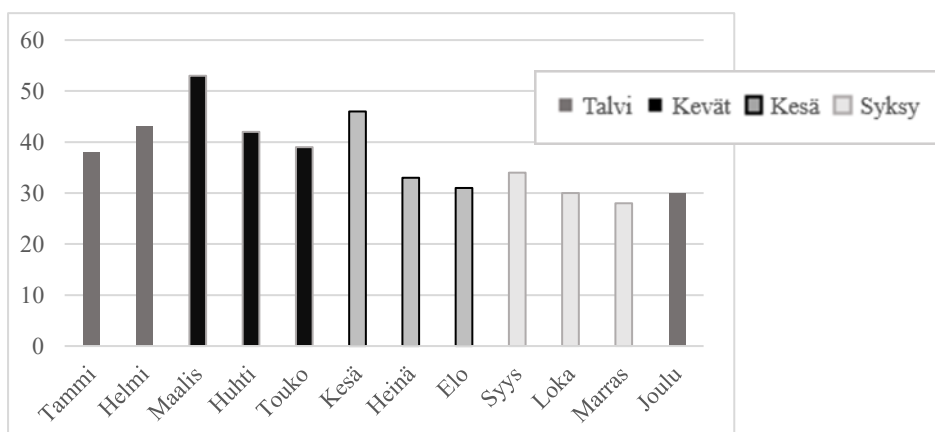
Lähde: Juankosken seurakunta. Mikrokortti 1 Kuolleet / haudatut Helmi 1863- ; Mikrokortti 2 359 Kuolleet / haudatut 46 Tammi 1880-, KA.

Oheisesta taulukosta 7 on nähtävillä Juantehtaan kuolleiden määrät viiden vuoden ajanjaksoilla. Taulukkoon on otettu mukaan myös kuolleena syntyneet lapset, vaikka heitä ei kirkon kirjoissa laskettu mukaan kuolleiden kokonaismäärään. Taulukosta on havaittavissa, että Juantehtaalla määrällisesti kuolleiden määrä ei ollut suurta. Minkään viisivuotiskauden aikana ei kuolleiden määrä kohonnut yli sataan henkilöön. Kuten aikaisemmin luonnollista väestönlisäystä käsittelevässä luvussa kävi ilmi, kuolleiden määrä piti luonnollisen väestönlisäyksen vähäisenä. Lapsina kuolleiden määrä oli selvästi suurempaa kuin aikuisten, kuten on prosenttiosuuksista havaittavissa. 1890-luvulle asti selvästi yli puolet kuolleista oli lapsia, mutta tämän jälkeen määrät alkoivat tasaantua ja viimeisen viiden vuoden aikana aikuisia kuoli enemmän kuin lapsia. Vuosien 1865–1899 välisenä aikana kuolleita oli 467, joista selvä 61,7 % oli lapsia.

Juantehtaalla synnyttäminen tapahtui useimmiten kotona ja mahdollisesti yksin. Kätilö oli saatavilla, mutta läheskään aina häntä ei pyydetty avustamaan. Saunan puute ja ahtaat olot lisäsivät infektoriskiä, joten vauvojen ja pienten lasten kuolleisuuteen löytyy paljon selittäviä tekijöitä.¹⁰⁴ Kuolleiden määrä oli toisina vuodenaikoina voimakkaampaa, toisina vähäisempää ja

¹⁰⁴ Kettunen 1991, 36.

eri sairaudet aiheuttivat kuolemia eri aikoihin. Kesällä kuoltiin vatsanpuruun, ripuliin ja punatautiin, syksyllä lavantautiin isorokkoon, tulirokkoon kurkkumätään talvella pilkkukuumeeseen ja tuberkuloosiin¹⁰⁵. Oheinen kuvio 2 esittää kuolleiden määrän jakautumisen eri kuukausille. Mukana ovat kaikki kuolemantapaukset tarkastellulta ajanjaksolta, eikä kuviosta siis selviä vuosittaiset vaihtelut eri kuukausien aikana kuolleista. Kuten on havaittavissa, kuolleiden määrä oli korkeimmillaan kevättalvella ja alkukesästä, kun taas loppuvuodesta se oli matalaa. Tässä suhteessa Juantehdas erosi yleisestä, sillä yleensä keväällä kuolleiden määrä oli matalaa ja talvella korkeampaa¹⁰⁶. Talvikaudella ja keväällä oli liikkeellä tuhkarokkoa. Tuhkarokolla ei kuitenkaan ollut suurta vaikutusta kokonaiskuolleisuuteen, mutta se oli merkittävä lapsikuolleisuuden aiheuttaja.

Kuvio 2. Juantehtaalla kuolleiden määrän jakaantuminen eri kuukausille vuosina 1865–1899

Lähde: Katso taulukko 8; <http://ilmatieteenlaitos.fi/vuodenaikojen-tilastot> (Luettu 17.4.2018)

Isorokko on virustauti, joka leviää herkästi muun muassa pisara tartuntana ja sitä saattoi sairastaa mihin aikaan vuodesta tahansa. Taudin sairastamisen ja siitä selviytymisen jälkeen henkilö saa siihen elinikäisen vastustuskyvyn eikä näin ollen sairastu uudelleen. Tästä syystä tautiin sairastuu herkästi lapset, jotka eivät olleet vielä syntyneet edellisen epidemian aikana. Pakollinen isorokkorokotus alkoi vuonna 1883, ja jo aikaisemmin rokotusta tautia vastaan oli annettu.¹⁰⁷ Oheiseen taulukkoon 8 on listattu yleisimpiä kuolinsyitä. Rokkotaudit pitävät sisällään enimmäkseen isorokkoon ja tuhkarokkoon kuolleita, mutta muut rokko (ja ruots. koppor) merkinnät

¹⁰⁵ Jutikkala 1994. 108.

¹⁰⁶ Jutikkala 1994. 108.

¹⁰⁷ Forsius 1986,83.

tarkoittanevat jompaakumpaa sairautta, sillä vain isorokkoon kuolleiksi on merkitty kahdeksan ja tuhkarokkoon kuolleiksi neljä lasta. Yhtään aikuista ei kuollut rokkotauteihin.¹⁰⁸

Rokkoepidemioita, jos niitä sellaiseksi voi kutsua puhuttaessa näin pienistä määristä, tapahtui vuosina 1866 ja 1875. Vuonna 1866 kuoli yhteensä 10 lasta rokkoon, suurimmaksi osaksi kuolinsyynä on isorokko. Vuonna 1875 kolmen kesäkuussa kuolleen lapsen kohdalle oli merkitty tuhkarokko, mutta muilla 10 pelkkä rokko. Kyseessä on mahdollisesti ollut isorokkoa, sillä Savossa oli isorokkoepidemia 1870-luvulla. Lukuun ottamatta tätä yhtä vuotta, oli vuosikymmenen aikana hajanaisesti rokkokuolemia yksi vuodessa. Kuopion seudulla oli isorokkoepidemia vuonna 1881 ja sen voi nähdä levinneen myös Juantehtaalle, sillä sen vuoden kesällä kuoli neljä lasta rokkoon. Pakollisen rokotuksen alkaminen 1883 näkyy rokkokuolemien vähenemisenä, sillä vuosien 1883–1899 välissä kuoli ainoastaan 8 lasta rokkotauteihin, ja suurin osa vuonna 1886.¹⁰⁹

Taulukko 8. Yleisimmät sairauteen tai terveyteen liittyvät kuolinsyyt Juantehtaalla 1865–1899.

Kaikista kuolemantapauksista	Määrä	Aikuisten	Määrä	Lasten	Määrä
Keuhkosairaudet	53	Keuhkosairaudet	40	Rokkosairaudet	51
Rokkosairaudet	51	Lavantauti	21	Heikkous, kitumus	44
Heikkous, kitumus	49	Turvotustauti, turvotus	20	Lavantauti	22
Lavantauti	43	Vanhuus ₁	15	Vatsan sairaudet	17
Turvotus, turvotustauti	24	Halvaus	11	Kuolleen syntynyt ₁	15

₁Kuolemansyy on riippuvainen ihmisen elämänvaiheesta.

Lähde: Katso taulukko 7.

Keuhkotauti oli 1800-luvulla yleisesti koko maailmassa suurta kuolleisuutta aiheuttava sairaus ja Savossa siihen kuoli eniten 1860- ja 1870-luvuilla. Juantehtaalla ei näillä vuosikymmenellä esiintynyt kuin satunnaisia keuhkotautikuolemia, mutta on tietenkin mahdollista, että sairastamista tapahtui, mutta siitä selvittiin. Kuitenkin keuhkosairaudet olivat yleinen kuolinsyy Juantehtaalla, kuten taulukosta 8 on havaittavissa, Keuhkosairaudet pitää sisällään kaikki sairaudet, jossa mainitaan keuhkot, mutta keuhkotauti ja keuhkokuume toistuivat eniten. Kuitenkin kun ottaa huomioon sen, että Juantehtaan yhteisössä ei ollut lääkäreitä kuin vasta vuoden 1895 jälkeen ja papit merkitsivät kuolinsyyt oireiden perusteella, on hyvin todennäköistä, että ainakin suurin

¹⁰⁸ Kuolleet ja haudatut Juantehtaan seurakunnassa 1865–1899. KA.

¹⁰⁹ Kuolleet ja haudatut Juantehtaan seurakunnassa 1865–1899. KA; Wirilander 2008, 390.

osa näistä kuolemantapauksista oli keuhkotaudin aiheuttamat. Lisäksi tehtaassa oli huonot työolot muun muassa kuumuuden takia ja kuumuus aiheutti varmasti myös huonon hengitysilman, joten ei ole yllättävää, että kuolinsyynä on keuhkoihin liittyviä sairauksia.¹¹⁰

Lavantauti oli bakteerin aiheuttama sairaus, jonka leviäminen tapahtui ruuansulatuksen kautta saastuneiden ravintoaineiden tai saastuneen talousveden käytön takia. Sairaus ei ollut tietyn ajankohdan sairaus, vaan bakteerin kestävyys takia siihen saattoi sairastua milloin tahansa. Lavantautia liikkui epidemioina ja yleensä epidemiat olivat kesällä ja syksyllä runsaiden sateiden aikaan, jolloin juomavesi helposti likaantui. Nälkävuonna 1868 Juantehtaalla kuoli 17 henkeä lavantautiin, suurimmaksi osaksi talven aikana, mikä eroaa taudin yleisistä epidemioiden ajankohdista, mutta toisaalta nälkävuonna talvi oli vaikea ja ravintoa vähän. Muina vuosina lavantautikuolemia oli silloin tällöin mutta ei koskaan muutamaa enemmän yhden vuoden aikana. Eniten lavantauti kuolemia oli talvikuukausina.¹¹¹ Vatsan sairaudet olivat yleisiä Savossa huonon ravinnon takia, ja tämä näkyy myös kuolinsyissä. Useita lapsia kuoli vatsan sairauksiin ja aikuistenkin kuolinsyissä on vatsa- tai suolivaivoja useammalla.¹¹²

Suurimmaksi osaksi Juantehtaalla kuoltiin johonkin sairauteen tai muuhun niin sanotusti luonnolliseen syyhyn. Tapaturmaisesti kuoltiin jonkin verran, mutta ainoastaan muutamassa kohdassa voi kuolinsyyluettelosta päätellä, että kuolemaan olisi liittynyt toinen ihminen ja mahdollisesti rikos. Kuolinsyistä 13 oli sellaisia, joissa kuolinsyy ei ollut terveyteen liittyvä. Yhdeksän henkeä hukkui, joista yksi oli aikuinen ja kahdeksan lapsia. Poikkeavina kuolinsyinä olivat ”tukehdutettu” ja ”puskettu härällä”. Huomionarvoista on se, että vaikka kyseessä oli rautatehdas, jossa työskenneltiin melko vaikeissa ja jopa vaarallisissa olosuhteissa, ei tapaturmaisista tai muista sairauksista johtumattomia kuolinsyitä ollut kuin vain pieni osa. Näiden kuolinsyiden osuus kaikista kuolemantapauksista on noin kolme prosenttia.

¹¹⁰ Forsius 1986, 81, 82; Forsberg & Kankkunen 1996, 103, 105.

¹¹¹ Forsius 1986, 86; Wirilander 2008, 389; Kuolleet ja haudatut Juantehtaan seurakunnassa 1865–1899.

¹¹² Wirilander 2008, 381; Kuolleet ja haudatut Juantehtaan seurakunnassa 1865–1899. KA.

Vuonna 1881 reilun kolmen kuukauden ikäisen Selma Maria Paldanin kuolinsyyksi on listattu ”*tukehutettu*”¹¹³. Sanan muoto antaa ymmärtää, että tukehtuminen olisi tapahtunut jonkun avustamana ja kyseessä olisi näin ollen rikos, lapsenmurha. Lapsenmurhalla tarkoitetaan pienen lapsen murhaamista pian syntymän jälkeen ja yleensä lapsi on ei-toivottu, kuten avioliiton ulkopuolella syntynyt tai perheellä ei ole varaa ruokkia lasta¹¹⁴. Tämän lapsen kohdalla ei ole kyse avioliiton ulkopuolella syntyneestä lapsesta, sillä syntyneiden luettelot paljastavat, että joulukuussa 1880 syntyneen Selma Marian isä on raudanviilari Jaakko Paldanius ja äiti Katri Hakkarainen. Liikalapsisen perheen elatusongelmat tuskin ovat myöskään syynä, koska Selma Marian kuoleman aikaan pariskunnalla oli ainoastaan yksi elossa oleva lapsi Milma Amanda, ja vaikka pari sai yhteensä viisi lasta, ei heistä selvinnyt kuin kaksi lapsuusajan yli¹¹⁵. Todennäköisesti siis lasta ei siis ”tukehutettu” tahallisesti, vaan lapsi tukehtui vahingossa esimerkiksi nukkuessaan ahtaassa työläisasunnossa lähellä muita perheenjäseniä, ja kuolleiden luettelossa käytetty termi on harhaanjohtava. Lisäksi ei rippikirjoissa Jaakko Paldaniuksen tai hänen vaimonsa kohdalla ole mainintaa rikkomuksista.¹¹⁶

Tapaturmaisesti on kuollut ainoastaan yksi henkilö, mikä on yllättävää, kun ottaa huomioon sen, kuinka vaarallista työskentely erityisesti rautaruukissa oli. Vaikka kuolemantapauksia ei sattunut paljon, loukkaantumisia kylläkin ja rippikirjoissa on nähtävissä joitain näitä loukkaantumisia ja muuta tietoa henkilöiden terveydentilasta, mikäli kyseessä oli selvä vaiva, tai henkilölle ominainen piirre, jonka pappi on nähnyt tähdelliseksi mainita, kuten että Petter Lyytikäisen oikea käsi oli poikki tai että Heikki Stedt/Wihosen¹¹⁷ käsi leikattu. Molemmat he olivat työskennelleet tehtaalla jossain vaiheessa ja ovat mitä todennäköisimmin loukkaantuneet työnteossa. Sokeus oli tyypillinen savolainen vaiva ja esimerkiksi työmies Petter Ahosen vaimo Maria oli sokea.¹¹⁸ Tapaturmaisena voi pitää myös mielenkiintoista vuodelta 1870 löytyvää kuolinsyytä, kun loinen Maria Elisabeth Stedin kuolinsyynä oli ”puskettu härällä”. Hän oli kuollessaan 28-vuotias. Kyseessä on varmastikin ollut onnettomuus ja Maria on ollut töissä yhteisön navetassa kausityöläisenä.

¹¹³ Kuolleet ja haudatut Juantehtaan seurakunnassa 1881. KA.

¹¹⁴ Saarimäki 2012, 165, 166.

¹¹⁵ Juankoski, lastenkirja 1881–1890 MKO12-14 I Aa:2, 31. SSHY.

¹¹⁶ Juankoski, rippikirja 1891–1900 MKO15-17 I Aa:3, 42. SSHY.

¹¹⁷ Henrik Stedt/ Wihosesta myöhemmin lisää luvussa 4.4.3.

¹¹⁸ Juankoski, rippikirjat 1881–1890 MKO9-11 I Aa:2, 59; Juankoski, rippikirjat 1891–1900, 19; Forsberg & Kankkunen 1996, 103; Wirilander 2007, 382.

3.4 Juantehtaan muuttoliike

3.4.1 Muuttoliikkeen säännönmukaisuuksista

Pysyvää tai pitkäkestoista maantieteellisten alueiden välillä tapahtuvasta liikkumisesta käytetään termiä muuttoliike. Muuttoliike ja yhteiskunnan sosiaalinen ja taloudellinen kehitys ovat sidoksissa toisiinsa monessa suhteessa. Vaihtelut sosiaalisessa tai taloudellisessa tilanteessa luovat muuttoliikettä, mutta samalla muuttoliike myös vaikuttaa sosiaaliseen ja taloudelliseen kehitykseen. Muuttoliike on sekä syy- että seurausilmiö, eli ulosmuutto alueilta pois tapahtuu jostain syystä, ja sisäänmuuton seurauksena alueet muuttuvat uuden väestön tuoman muutoksen seurauksena. Tämä näkyy erityisesti teollistumisen tuomissa muutoksissa. Työvoima teollisuudelle tuli enimmäkseen maaseudulta tilattoman väestön joukosta, joilla ei kotiseudulla ollut mahdollisuutta työntekoon. Teollisuus keskittyi tietyille ja melko suppeille maantieteellisille alueille, ja näille alueille muuttaneelle työväestölle oli taattava elämän perusedellytykset, mikä tarkoitti asuntojen rakentamista ja palveluiden luomista.¹¹⁹

Muuttoliike voi olla joko pakollista, kuten vainon tai muun vaaran takia muuttoa tai sitten vapaaehtoista, monista eri syistä johtuvaa muuttoliikettä. Vapaaehtoisen muuttoliikkeen voi jakaa siirtolaisuuteen ja maassamuuttoon, missä ensimmäisessä muutetaan maan rajojen ulkopuolella ja toisessa maan sisällä. Vapaaehtoisessa muuttoliikkeessä voi nähdä tavoitteellista muuttamista, mikä tarkoittaa, että muutolla tavoitellaan muutosta omaan tilanteeseen, kuten esimerkiksi tilattoman väestön muuttaminen työ aja asunnon perässä kaupunkiin. Niin kutsutussa vastentahtoisessa muuttoliikkeessä muuttuneet olosuhteen nykyisessä asuinpaikassa vaikuttavat muuttopäätökseen enemmän kuin mitä muuttamisella mahdollisesti saavutettaisiin uudessa asuinpaikassa.¹²⁰

Muuttoliikettä onkin selitetty työntö-veto-mallin avulla. Sen mukaan on olemassa neljä eri muuttamiseen vaikuttavaa tekijää. Lähtöpaikan työntävät tekijät ja kohdepaikkakunnan vetävät tekijät vaikuttavat muuttamiseen. Lisäksi jonkin verran on vaikutusta henkilökohtaisilla tekijöillä sekä muilla tekijöillä, kuten kulkuyhteydet tai kulkemisen taloudelliset kustannukset.

¹¹⁹ Koskisaari & Söderling 2007, 239, 240; Pitkänen 2007,65.

¹²⁰ Petersen 1958, 258; Koskisaari & Söderling 2007, 240.

Muuttoliike oli yleensä pienimuotoista yksittäisten henkilöiden tai perheiden tekemään henkilökohtaisista syistä tekemää muuttoa, mutta toisinaan jonkin paikan vetävät tekijät olivat niin voimakkaita, että kohteeseen muutti suuri määrä ihmisiä ulkoisten tekijöiden vaikutuksesta. Muuttamiseen vaikuttivat vielä 1800-luvulla harjoitetut elinkeinot, jotka eivät luoneet tarvetta liikkumiselle. Lisäksi oli olemassa lakeja ja asetuksia, jotka rajoittivat muuttamista paikasta toiseen tai ammatista toiseen.¹²¹

Muuttoliikkeissä on yleensä selviä säännönmukaisuuksia, jotka toistuvat eri aikoina ja eri paikoissa tapahtuvassa muuttoliikkeessä. Tällaisia säännönmukaisuuksia ovat muuan muassa se, että muuttoliikkeestä suuri osa suuntautuu lähiseuduille. Kaukaisempi muutto tapahtui yleensä alueille, joissa oli kaupankäyntiä tai jotka olivat teollisuuden keskuksia. Ulospäin suuntautuvan muuton vastapainona on yleensä paluumuuttoa ja osa muuttajista palaa jossain vaiheessa takaisin. Muutolle on yleensä taloudelliset syyt ja muutto tapahtuu suurimmaksi osaksi maaseudulta kaupunkeihin tai teollisuuskeskuksiin, eikä maaseudulle yleensä kohdistu voimakasta muuttoliikettä. Naiset muuttavat enemmän kuin miehet ja yleensä muuttajat ovat aikuisia. Suuret kaupungit kasvavat enemmän muuttoliikkeen kuin luonnollisen väestönkasvun seurauksena. Kulturyhteyksien ja teollisuuden kehitys vaikuttaa voimistavasti muuttoliikkeeseen.¹²²

Muuttoliike oli 1800-luvun alussa lähinnä lähimuuttoa, jota tapahtui esimerkiksi työpaikan vaihtumisen tai avioliiton takia. Muuttaminen ei ollut vapaata, vaan sitä rajoitti se, että ennen muuttoa oli oltava kirkkoherran ja työnantajan lupa. Uudella paikkakunnalla tuli olla tiedossa paikka, jonne muuttaja meni joko töihin tai aviopuolisoksi, tai muutoin muuttaja todennäköisesti palautettiin kotiin. Muuttaminen vapautui 1880-luvulla elinkeinoasetuksen ja irtolaislakien myötä, mutta jo aikaisemmin teollistumisen seurauksena muuttoliike lisääntyi nopeasti, kun maaseudun työtön väki muutti teollisuuskeskuksiin. Perheettömät, alle 30-vuotiaat nuoret henkilöt olivat suurin muuttajien ryhmä. Talollisten nuoremmat lapset, joille ei kotitilalla ollut töitä tai perintöä tiedossa sekä tilattomien lapset olivat iso osa muuttajista. Heillä oli työkokemusta, muttei ammattia. Muuttaminen oli yleensä voimakkaampaa alemmissa kansanosissa, koska heidän elämänsä oli epävarmempaa ja muuttamiselle oli taloudelliset syyt ja muutto yleensä paransi heidän tilannettaan. Puolestaan ylemmillä luokilla muuttoon olivat enemmän

¹²¹ Petersen 1958, 263; Koskisaari & Söderling 2007, 248, 249.

¹²² Koskisaari & Söderling 2007, 244.

syynä henkilökohtaiset syyt, sillä heidän elämänsä oli taloudellisesti vakaampaa ja sosiaaliset suhteet olivat vakiintuneet, eikä niitä haluttu helposti rikkoa.¹²³

Ennen 1880-lukua muuttaneiden luettelot antoivat melko puutteellisesti tietoa muutosta, sillä silloin ei muuttaneista merkitty muuta kuin henkilön nimi ja asema sekä minne muutti. Mikäli kotitalouteen kuului useampi henkilö, merkittiin ainoastaan perheenpään muuttaneen vaimoineen, perheineen tai lapsineen. Kotitalouden koko oli havaittavissa muuttaneiden määrästä. Kuitenkaan sitä ei voinut tietää, oliko kuinka monta lasta ja kuinka monta aikuista. Vasta vuoden 1880 luetteloissa ensimmäisen kerran mainittiin tarkentavia tietoja. Tästä alkaen myös olisi mahdollista tarkastella aseman muuttumista, sillä nimen eteen merkittiin nykyinen asema ja ”elatuskeino”-kohtaan mitä ammattia harjoittaa tai mitä ammattia tulee harjoittamaan paikassa jonne muuttaa. Kuitenkin tätä aseman muuttumista ei tarkastella tässä tutkimuksessa, koska analyysin tekeminen ei ole mahdollista koko tutkimusajanjaksolta. Samasta syystä ei myöskään tarkastella vihittyjen ja naimattomien muuttamista.¹²⁴

3.4.2 Juantehtaalaisten liikkuminen

Taulukossa 9 on esitetty Juantehtaan muuttoliike viiden vuoden jaksoissa. Muuttaneissa luvuissa ovat mukana kaikki muuttaneet, eli sekä lapset ja aikuiset. Vuosittainen muuttoliike on nähtävissä liitteessä 3. Nettomuutolla tarkoitetaan paikkakunnalle sisäänmuuttaneiden ja sieltä lähteneiden välistä erotusta. Muuttovoitto oli kyseessä silloin, kun sisäänmuutti enemmän henkilöitä kuin sieltä pois.¹²⁵ Savon oli muuttotappio aluetta 1800-luvulla, mutta paikallisesti saattoi olla vuosittaisia heilahteluita ja suuriakin eroja. Juantehtaalla on kuitenkin enemmän muuttovoitollisia vuosia, ja viisivuotiskausillakin on enemmän muuttovoittoa kuin tappioja, joten siinä mielessä Juantehtas erosi Savon muuttoliikkeestä. Juantehtas ei kuitenkaan ollut selvästi muuttovoittoinen paikka, vaan voittoisuus ja tappio vaihtelivat vuosittain. Tarkastellulla ajanjaksolla oli muuttovoittoisia vuosia kaksi enemmän kuin tappiollisia.¹²⁶

¹²³ Petersen 1958, 259; Haapala 2007, 164.

¹²⁴ Juantehtaan seurakunnasta muuttaneet 1865–1899; Juantehtaan seurakuntaan muuttaneet 1864–1899. KA.

¹²⁵ Pitkänen 2007, 344.

¹²⁶ Liite 3; Wirilander 2008, 90, 92.

Juantehtaan yhteisölle muuttovoittoa tuli vuosien 1865-1899 välisenä aikana 84 henkeä, eli Savolle tyypillinen muuttotappio ei toteutunut. Vuosien 1865–1869 välillä muuttovoitto oli seitsemän henkeä. Ajanjakso oli muuttovoittoinen kaikkina muina vuosina paitsi vuonna 1866, jolloin ulosmuuttaneiden määrä oli ajanjakson muihin vuosiin nähden huomattavasti suurempaa. Ulosmuuttaneiden suurta määrää kuitenkin suurimmaksi osaksi selittää se, että kyseisenä vuonna ulosmuuttaneiden joukossa oli useita monilapsisia perheitä kuten esimerkiksi sahanhoitaja T.G. Callanin, verkimestari Aleks. Lundbergin ja valaja Adolf Reposen kuusihenkiiset perheet. Rautaruukin masuunilla tapahtui tulipalo vuonna 1866, ja se mahdollisesti on vaikuttanut poismuuttoon, koska muuttajien joukossa oli useita ammattinimikkeiden perusteella rautaruukilla työskentelijöitä.¹²⁷

Taulukko 9. Juantehtaan seurakuntaan muuttaneet ja seurakunnasta pois muuttaneet henkilöt viiden vuoden jaksoissa vuosina 1865–1899

Vuosi	Sisäänmuuttaneet			Ulosmuuttaneet			Voitto/ tappio
	Miehet	Naiset	Yht.	Miehet	Naiset	Yht.	
1865–1869	45	51	96	34	55	89	7
1870–1874	38	36	74	17	22	39	35
1875–1879	34	52	86	36	48	84	2
1880–1884	28	61	89	43	73	116	-27
1885–1889	36	61	97	43	65	108	-11
1890–1894	55	65	120	54	81	135	-15
1895–1899	91	117	208	47	68	115	93
1865–1899	327	443	770	274	412	686	84

Lähde: Juankosken seurakunta. Mikrokortti 1 359 Seurakuntaan muuttaneet 1 Tammi 1863- ; Mikrokortti 2 539 Seurakunnasta muuttaneet 43 Heinä 1863- ; Mikrokortti 3 359 Seurakuntaan muuttaneet 1 Helmi 1880- ; Mikrokortti 4 359 Seurakunnasta muuttaneet 23 Tammi 1880- ; Mikrokortti 5 359 Srk:aan / Srk:sta muuttaneet 1898-, KA.

1870-luvun alku oli muuttovoittoinen vuosikymmen. Vuosikymmenen alussa muuttovoitto oli korkealla ja lopussakin oli vielä muuttovoittoa, vaikkakin vain vähän. Vuodet 1871, 1878 ja 1879 olivat muuttotappiollisia vuosia, muiden ollessa voitollisia. Muuttovoitto ei kuitenkaan ollut korkeaa, sillä ainoastaan kahtena vuotena muuttovoitto oli yli kymmenen henkeä ja erityisesti vuosikymmenen loppupuolella oli muuttotappioiden lisäksi vain vähäistä muuttovoittoa. Tämä sopii yleiseen Savon muuttoliikkeeseen, jonka mukaan ei muuttoliikkeellä ollut suurtakaan vaikutusta väestön vaihtumiseen.¹²⁸

¹²⁷ Juantehtaan seurakunnasta muuttaneet 1866. KA; Forsberg & Kankkunen 1996, 329.

¹²⁸ Liite 3; Wirilander 2008, 89.

Muuttotappion aika alkoi 1880-luvulta, kun ulosmuutto muuttui korkeaksi. Kuten taulukko 9 osoittaa, muuttotappiota tapahtui molemmissa viiden vuoden jaksoissa ja ensimmäisellä puoliskolla vuosikymmentä, muuttotappio oli korkeimmillaan. Juantehdas ei ollut poikkeava muuttotappiopaikkana, sillä koko Savon alue oli muuttotappioista 1880-luvulla.¹²⁹ Edellisen vuosikymmenen muuttotappio jatkui vielä 1890-luvun alkuvuosien aikana, sillä ensimmäisen viiden vuoden yhteinen muuttotappio oli viisitoista henkeä. Näiden viiden vuoden aikana muuttovoittoa tuli ainoastaan vuonna 1892, jolloin muuttovoittoa oli kahdeksan henkeä. Muut neljä vuotta olivat tappiollisia, mutta tappio ei ollut korkea eikä kertaakaan ylittänyt kymmentä.¹³⁰ 1890-luvun toisella puoliskolla muuttovoitto oli ennätyskorkea, lähemmäs sadan hengen luokkaa. Muuttotappiota oli ainoastaan vuosina 1895 ja 1899. Ajanjakson muuttovoittoa korottaa erityisesti vuoden 1897 korkea muuttovoitto, joka oli 75 henkeä. Juantehtaalle muutti kyseisenä vuonna 96 henkilöä, kun taas ulos muutti vain 21. Osaltaan suurta muuttovoittoa selittää huhtikuun 4. päivä 1897. Kyseisen vuoden muuttaneiden luettelosta löytyy kyseiseltä päivältä 18 tehtaalle Nilsiästä muuttanutta kotitaloutta¹³¹, joista osa oli monilapsisia. Kaikille kyseisenä päivänä muuttaneille sekä muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta muille vuoden aikana sisäänmuuttaneille oli merkitty elatuskeino-sarakkeeseen tehtaan työmies tai naisten kohdalla oli merkintä, että henkilö on tehtaan työssä. Nämä naiset olivat yksinäisiä tai perheellisiä leskiä ja mitä todennäköisimmin he muuttivat tekemään työtä tehtaalle. Mitään selvää syytä, miksi juuri tänä kyseisenä vuonna tehtaalle tuli paljon uutta työväkeä, mutta työntekijöiden määrä yleensä kasvoi tehtaan tuotannon nousukaudella, joten tehdas tuotti hyvin 1890-luvun lopulla, sillä olihan vuosikymmenellä uudistettu tehdasta monelta osin.¹³²

Taulukossa 10 on esitetty kymmenen suosituinta muuttokuntaa niin sisään- kuin ulosmuutossa. Taulukossa esiintyvät määrät eivät edusta yksittäisiä muuttaneita henkilöitä, vaan muuttaneita ruokakuntia, joiden henkilömäärät vaihtelivat yhdestä henkilöstä suurperheisiin. Esimerkiksi vuonna 1866 muuttaneen valaja Adolf Daniel Reposen kuusihenkinen perhe oli vain yksi Varkauteen muuttaneista perheistä.¹³³ Henkilömäärään pohjautuvat tarkastelu ei olisi tarkoituksenmukaista, koska muuttaneista iso osa perheen päätä, eli yleensä isää, seuraavia henkilöitä. Näin

¹²⁹ Liite 3; Wirilander 2008, 92.

¹³⁰ Liite 3 Taulukko 17 Juantehtaan tehdasyhteisön väestömuutokset 1865–1899.

¹³¹ Yksinäiset henkilöt, avioparit sekä lapsiperheet kaikki omia kotitalouksiaan.

¹³² Juantehtaan seurakuntaan muuttaneet 1897. KA; Liite 3; Forsberg & Kankkunen 1996, 100, 329.

¹³³ Juantehtaan seurakunnasta muuttaneet 1866. KA.

ollen, mikäli yksi paikka vetäisi paljon perheitä ja toinen yksinäistä työväestöä tai palvelusväestöä, joita määrällisesti muuttaisi vähemmän, ei eri paikkojen veto tai työntövoimasta saisi oikeanlaista kuvaa.

Taulukko 10. Juantehtaan seurakuntaan muuttaneiden ja seurakunnasta poismuuttaneiden ruokakuntien suosituimmat paikat muuttokirjojen perusteella laskettuna vuosina 1865–1899

Mistä muutettiin	Määrä	Minne muutettiin	Määrä
Nilsinä	136	Nilsinä	149
Kaavi	77	Kuopio	77
Kuopio	50	Viipuri	33
Leppävirta	14	Kaavi	31
Juantehdas	9	Varkaus	21
Tuusniemi	9	Helsinki	18
Pielavesi	8	Joroinen	9
Iisalmi	7	Tohmajärvi	7
Nurmes	6	Joensuu	7
<i>Pietari</i>	5	Leppävirta	7

Lähde: Katso taulukko 9.

Nilsinä oli selvästi suosituin, kunta niin tulo-, kuin lähtömuutossa. Tämä on ymmärrettävää, sillä olihan Juantehdas edelleen Nilsinän pitäjän osa ja Nilsinän seurakunta oli entinen emäseurakunta. Sama on nähtävissä myös Kaaville ja Kuopioon suuntautuvasta muuttoliikkeestä. Viipurin kaupunki näyttää vetäneen Juantehtaan työväkeä Kuopion jälkeen eniten. Nilsinästä tuli suurin osa Juantehtaan palvelusväestö, ja iso osa tehtaan työväestöstä muutti juuri Nilsinästä.¹³⁴

Kuopio oli Juantehtaan läheisin kaupunki ja maaseudulta kaupunkiin suuntautunut muuttoliike suuntautui yleensä ensisijaisesti läheisimpään kaupunkiin. Usein läheisin kaupunki oli myös ensimmäinen muuttopaikka, mistä jatkettiin matkaa toisaalle. Juantehtaalta Kuopioon suuntautuneen muuttoliikkeen suurin muuttajaryhmä olivat piiat ja muu palveluväki.¹³⁵

Kaavi oli Juantehtaan läheisin naapuripitäjä ja ennen tehtaankirkon rakentamista Kaavin kirkko oli maantieteellisesti läheisin kirkko, ja mitä ilmeisemmin ennen oman kirkon saamista oli ainakin osa tehtaan väestöstä käynyt Kaavilla jumalanpalveluksissa. Kaavilla sijaitsi aikaisemmin tehtaan omistukseen kuulunut harkkohytty ja masuuni, mutta niiden toiminta lakkasi 1850-luvulla, joten tarkastellulla ajanjaksolla työväestöä ei juurikaan muuttanut Kaaville. Kaavi oli

¹³⁴ Juantehtaan seurakuntaan ja seurakunnasta muuttaneet 1865–1899. KA.

¹³⁵ Nummela 1989, 36, 38.

kuitenkin yksi Savon maatalousvaltaisimmista kunnista, mikä tarkoittaa suurta tilattomien määrää ja työvoimaresursseja.¹³⁶ Kuitenkin Juantehtaalle Kaavilta muuttaneista pieni osa oli merkitty tilattomaksi väestöksi, sillä suurimmaksi osaksi muuttajat näyttivät olleen palvelusväkeä. Tehdasyhteisössä pitkän aikaa toiminut mylläri Karl Gustaf Grönfors muutti perheineen Kaaville Marianvaaran kylässä omistamalleen Rauantaipaleen tullimyllylle, jonka hän oli ostanut vuonna 1881, mutta Kaaville hän kuitenkin muutti vasta 1894.¹³⁷

Viipuriin muutti yli kolmekymmentä kotitaloutta, joista enemmistö oli yksinäisiä nuoria henkilöitä. Viipuria pidettiin Itä-Suomen talousalueen keskuksena Suomen puolella, Pietarin ollessa talousalueen venäläinen keskus.¹³⁸ Kuten aiemmin tuli esiin, muuttoliikkeiden yleisiin säännönmukaisuuksiin kuului, että muuttoliike suuntautuu talouden keskuksiin ja tämä sopii Viipuriin suuntautuneeseen muuttoliikkeeseen. Taulukosta 11 on havaittavissa, että enemmistö Viipuriin muuttaneista oli palveluspaikan perässä muuttaneita sekä nuoria naisia ilman ammattia, eli todennäköisesti avioliiton vuoksi Viipuriin muuttaneita.

Varkauteen muutti paljon työväkeä. Erityisesti 1870-luvun muuttaneiden luetteloissa oli suuri määrä Varkauteen suuntautuneita muuttoja. Taulukossa 10 esille tulleesta 21 ruokakunnasta 14 muutti Varkauteen tällä vuosikymmenellä. Muuttajien ammattinimikkeiden pohjalta voi todeta, että suurin osa Varkauteen muuttaneista oli rautaruukin eri tehtävissä työskenteleviä, kuten esimerkiksi raudanviilajia, joita muutti useampi. Muuttajien suuntana oli siis mitä todennäköisimmin Varkauden rautatehdas. Perustamisestaan asti tuotantovaikeuksien kanssa painineelle rautaruukille oli ollut vaikea saada taitavaa työväestöä. 1870-luvulla rautaruukille perustettiin putlaus- ja valssilaitos, joka oli Juantehtaalle tullut jo kaksikymmentä vuotta aikaisemmin, joten todennäköistä on, että Juantehtaalta muutti ammattitaitoista uudelle laitokselle töihin, ja he mahdollisesti myös edesauttoivat Varkauden tehtaan tuotannon kasvussa. Sisäänmuuttaneissa oli neljä ruokakuntaa, jotka muuttivat Varkaudesta. yksi tällainen ruokakunta oli valaja Paavo Parviainen vaimoineen. He olivat muuttaneet vuonna 1871 varkauteen ja palasivat Juantehtaalle 1876, joten Paavo mitä ilmeisemmin oli apuna uuden laitoksen käyttöönotossa ja palasi sitten takaisin.¹³⁹

¹³⁶ Salenius 1879, 9; Forsberg & Kankkunen 1996, 329; Wirilander 2008, 103. Forsberg 2014, 70.

¹³⁷ Juantehtaan seurakuntaan ja seurakunnasta muuttaneet 1865–1899; Leskelä 1998, 475.

¹³⁸ Wirilander 2008, 238.

¹³⁹ Juantehtaan seurakuntaan muuttaneet 1870–1879; Hoving 1946, 109; Lakio 1975, 55, 137; Wirilander 1960, 884.

Tohmajärvellä vetävänä tekijänä oli Värtsilän kylässä Nils Ludvig Arppen, joka oli Juantehtaan sahan perustamisessa mukana, perustama rautaruukki. 1860-luvulla Värtsilän ruukilla oli tuottoisat ajat ja olisikohan juuri sinne tehtaalle suunnanneet kaksi raudanvalsaria ja yksi verkmes-tari, jotka muuttivat Tohmajärvelle vuonna 1866.¹⁴⁰

Kuopion jälkeen Joensuu oli läheisin kaupunki Juantehtaalle, mutta tehtaalta sinne muutti selvästi vähemmän väkeä kuin Kuopioon, mutta kuten Kuopioonkin, enemmistö muuttaneista oli yksinäisiä nuoria naisia, jotka muuttivat kaupunkiin palveluammatteihin. Joensuuhun kuitenkin muutti myös kolme perheellistä työmiestä. 1800-luvun Joensuussa teollisuus oli vähäistä.³⁰³ Sahateollisuutta Joensuussa oli muun muassa Utran ja Penttilän sahat, mutta nämä kuuluivat Kontiolahden alueella.¹⁴¹

Edellä mainittujen paikkojen lisäksi useita kotitalouksia muutti muun muassa Joroisiin ja Leppävirralle tai sieltä muuttivat Juantehtaalle. Molemmilla paikkakunnilla toimi järvimalmista rautaa tuottavat ruukit sekä siellä oli myös sahatoimintaa.¹⁴² Joroisiin muuttaneista ja sieltä tul-leista näkyy selvemmin se, että työväestö vaihtoi tehtaalta toiselle, sillä muun muassa sahan viilari Johan Henrik Thure muutti vuonna 1877 Joroisesta Juantehtaalle, ja puolestaan vuotta aikaisemmin Joroisiin oli muuttanut sahamies Paavo Hakkarainen. Joroisiin muutti myös seppä Herman Sikanen perheineen ja työmies Antti Karhunen vaimoineen 1890-luvun vaihteessa.¹⁴³ Leppävirta ei kuitenkaan tuonut paljoa työväestöä Juantehtaalle, sillä suuri osa Leppävirralta tulleista muuttajista oli yksinäisiä naisimisiä. Lisäksi molemmat kirkkoherrat Lacström sekä Holmström muuttivat Juantehtaalle Leppävirralta.¹⁴⁴

Ulkomaille suuntautunut muuttoliike oli vähäistä, ja suuntautui Venäjälle sekä Ruotsiin. Pietarista tuli viisi kotitaloutta ja sinne muutti yksi kotitalous. Kuitenkin rippikirjojen pohjalta selviää, että Pietarissa asui Juantehtaan väkeä. Yksi merkintä Ruotsiin muutosta on, kun ”ryökynä” Bertha Maria Björström muutti ”*Ruotsin valtakuntaan*” vuonna 1873. Muuttaneiden luettelossa

¹⁴⁰ Lakio 1975, 146; Forsberg & Kankkunen 54,55. Juantehtaan seurakunnasta muuttaneet 1866. KA.

¹⁴¹ Juantehtaan seurakunnasta muuttaneet 1865–1899, KA; Ahonen 1985, 296, 303.

¹⁴² Wirilander 2008, 239, 246.

¹⁴³ Juantehtaan seurakunnasta muuttaneet 1876, 1889, 1890, 1891, Juantehtaan seurakuntaan muuttaneet 1877. KA.

¹⁴⁴ Wirilander 2008, 239, 246.

on merkintä, että hän muutti jollekin ruukille, mutta ruotsinkielisen ruukin nimestä ei saa selvää, joten se mihin ruukille hän muutti, jää arvoitukseksi.¹⁴⁵

Amerikkaan suuntautunut siirtolaisuus oli tärkeä osa suomalaista muuttoliikettä 1800-luvulla, mutta Savossa se näkyi vasta 1890-luvulla ja silloinkin vähäistä, koska matka oli kallis ja vaikea, eikä savolaisilla tilattomilla ja muulla irtaimella väellä ollut varaa ja mahdollisuuksia. Juantehtaalta muutti vuosien 1870-1914 välissä viisi henkeä Amerikkoihin, mikä oli toiseksi vähiten Savon paikkakunnista muuttaneista kyseisellä ajanjaksolla. Enemmistö Amerikkaan muuttaneista oli irtainta väestöä, mikä Juantehtaalla oli enimmäkseen jo eläkeikään ehtineitä perheellisiä entisiä työmiehiä tai yksinäisiä äitejä.¹⁴⁶ Anna Wiliina Adamintytär Tossavaisen kohdalla rippikirjassa löytyy merkintä, että hän olisi oleillut kuusi vuotta Amerikassa, mutta tarkemmin ei kerrota, että milloin, mutta todennäköisesti 1890-luvun aikana. Samalla sivulla on myös himmeä ja osin epäselvä merkintä kahdesta muusta vuosi sadan lopulla Amerikkaan lähteneestä henkilöstä. Annan muuttomerkinnän puuttuminen selittyy sillä, että hän muutti Juantehtaalle Viipurista vuonna 1898.¹⁴⁷

Muuttaneiden sukupuolijakauma oli naisvoittoinen, sillä sekä ulosmuutossa, että sisäänmuutossa naisia oli muuttaneissa enemmän. Huomattava enemmistö naisia muutti 1870-luvun lopulla ja seuraavan vuosikymmenen aikana, muina aikoina sukupuolijakauma oli tasaisempaa. Naisten enemmistöä muuttajissa selittää se, että yksinäiset työikäiset nuoret naiset muuttivat palveluspaikan perässä eri paikkoihin ja lyhyet palvelupestit liikuttivat naisia usein ja näin ollen yksin muuttavia naisia oli enemmistö muuttaneiden luetteloissa. Piikojen suuri määrä on havaittavissa myös taulukossa 11, jossa on esitetty muuttajien ammatti tai sosiaalinen asema. Piijat ja palvelijattaret ovat kaikkein eniten muuttavia henkilöitä oli kyse sitten sisään- tai ulosmuutosta. Naisten suurta määrää selittää myös naisten muuttaminen avioliiton perässä sulhasen kotiin. 1890-luvun lopun sisäänmuuttaneiden naisten määrän kasvua osaltaan selittää myös avioliittojen määrän kasvu, sillä Juantehtaalla avioliittojen määrä kasvoi huomattavasti vuosisadan lopulla.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Juantehtaan seurakunnasta muuttaneet 1873. KA.

¹⁴⁶ Juankoski, rippikirja 1863–1880 MKO1–5 I Aa:1, 54, 71, 121, 123, 139, 141; Juankoski, rippikirja 1881–1890 MKO9-11 I Aa:2, 59, 60, 62, 63; Juankoski, rippikirja 1891–1900 MKO15-17 I Aa:3 ;65–69 ,78, 79. SSHY; Wirilander 2008, 95.

¹⁴⁷ Juantehtaan seurakuntaan muuttaneita 1898, KA; Juankoski, rippikirja 1891–1900 MKO15-17 I Aa:3;67. SSHY.

¹⁴⁸ Wirilander 2008, 90.

3.4.3 Ketkä muuttivat?

Taulukossa 11 on esitetty Juantehtaan ja Nilsiä, Kuopion, Kaavin ja Viipurin viisi useimmiten toistuvaa ammattikuntaa tai asemaa, jotka toistuivat tulo- ja lähtömuutossa muuttaneiden luetteloissa. Ammatti tai asema oli yleensä henkilön nimen edessä, ja jos kyseessä perhe, ainoastaan perheen päällä oli asemaa ilmaiseva termi nimen edessä. Yksin muuttaneilla naisilla oli isän tai aviomiehen asemaa kuvaava termi. 1880-luvulta alkaen muuttaneiden luettelot monipuolistuivat ja niihin alettiin merkitä henkilön siviilisäätö ja elatuskeino. Usein elatuskeinoon lisäksi oli merkitty henkilön aikaisempi asema nimen eteen. Esimerkiksi Kuopioon muuttaneen Henriikka Heikkinen oli merkitty työmiehen tyttäreksi, mutta elatuskeino-kohtaan hänelle oli merkitty palvelus¹⁴⁹. Taulukossa ovat nämä elatuskeinot, sillä niistä on nähtävissä, mitä henkilö on menossa tekemään eli toisin sanoen miksi hän muuttaa.

Taulukko 11. Juantehtaalle tai tehtaalta pois muuttaneiden ammatti tai sosiaalinen asema kolmessa suosituimmasta muuttokunnasta vuosina 1865–1899

Sisäänmuuttajia					
<i>Nilsiä</i>	Määrä	<i>Kaavi</i>	Määrä	<i>Kuopio</i>	Määrä
Piika, palvelijatar, palvelus	35	Piika, palvelijatar, palvelus	40	Piika, palvelijatar, palvelus	29
Tehtaan työmies, työmies	31	Renki	13	Kauppiaan leski / tytär	3
Renki, muonarenki	17	Loinen (n), loisen tytär	7	Kauppa, kauppakirjuri	2
Tehtaan työmiehen vaimo	8	Tehtaan työmies, työmies	7	Pajatyö	2
Talon tytär, talollisen tytär	7	Talollisen leski /- tytär, talontytär	5	Renki	2

Ulosmuuttajia					
<i>Nilsiä</i>	Määrä	<i>Kuopio</i>	Määrä	<i>Viipuri</i>	Määrä
Piika, palvelijatar, palvelus	28	Piika, palvelijatar, palvelus	29	Piika, palvelijatar, palvelus	9
Työmiehen tytär	10	Työmiehen tytär	13	Työmiehen / nikkarin / sahamiehen tytär	7
Ei mainintaa, nainen	5	Kauppalpalvelija	4	Työ, tehdastyö, työmiehen poika	3
Työmies	5	Sahamiehen tytär, sahaviilarin tytär	3	Raudanviilari, viilari, viilarin vaimo	3
Entinen piika	2	Työmies	2	Kauppalpalvelija, rautatie	2

Lähde: Katso taulukko 9.

Savossa suurin muuttaneiden ryhmä oli rengit ja piikat sekä talollisten perinnöttä jääneet lapset sekä loiset¹⁵⁰. Kuten taulukosta on havaittavissa, tämä näkyy myös Juantehtaalla, sillä paikasta riippumatta eniten liikkuvaa väestöä olivat palvelusväki. Hyvä esimerkki liikkuvasta palvelusväestöstä on tehtaalla työskennellyt piika Wilhelmina Höök. Hän muutti vuonna 1886 Iisalmesta

¹⁴⁹ Juantehtaan seurakunnasta muuttaneet 1889. KA.

¹⁵⁰ Wirilander 2008, 90.

tehtaalle piiiaksi ja työskenteli tehtaalla kirjuri Hans Fabian Dahlbergin taloudessa yhdeksän vuotta. Näiden vuosien aikana Wilhelmina oli kihloissa vuonna 1892, mutta kihlaus purkaantui ennen kuulutuksia, ja hän jatkoi samassa paikassa piikana vielä muutaman vuoden, kunnes muutti Nilsin vuodeksi piikomaan vuonna 1895. Vuoden jälkeen hän tuli vielä pari vuotta takaisin Juantehtaalle, tällä kertaa kassanhoitaja Wilhelm Ilkon talouteen. Vuonna 1898 hän muutti Leppävirralle mentyään siellä asuvan loismiehen kanssa naimisiin.¹⁵¹

Talollisten lapsia ei tehtaalla ollut, mutta työväestön lapsia, erityisesti tyttäriä, muutti paljon. He ovat verrattavissa talollisten nuorempiin lapsiin siinä mielessä, että mikäli he eivät menneet työskentelemään tehtaalle, ei heille todennäköisesti ollut palveluksen lisäksi monia työllisyysmahdollisuuksia ja kun vielä ottaa huomioon sen, että palveluspaikkojakaan ei ollut Juantehtaalla, ainakaan rippikirjojen pohjalta oli alle kymmenen taloutta, jossa piikoja ja renkejä toimi.¹⁵² Työmiehen tyttäriä muutti toiseksi eniten pois Juantehtaalta palvelusväen jälkeen. Todennäköisin syy näille yksinäisille naisihmisille tehtaalta poismuuttamiseen oli avioliitto. Tämä näkyy muun muassa siinä, että vaikka heidän asemakseen on merkitty työmiehen tytär, on siviilisäätöosioon hänet merkitty aviossa olevaksi.

3.5 Todellinen väestönkasvu

Juantehtaan todellinen väestönkasvu ei jäänyt millään tarkastellulla viisivuotiskaudella tappiolliseksi ja sen määrässä oli suuriakin vaihteluita eri aikoina, kuten oheinen taulukko 12 osoittaa. Väestö kasvoi eniten 1870-luvun alussa sekä 1890-luvun lopussa, syntyneitä ja sisäänmuuttaneita ei ollut erityisen paljon 1870-luvun alussa, mutta kuolleiden ja ulosmuuttaneiden määrän pysyminen alhaisimmillaan nosti väestönkasvun määrää. Puolestaan 1890-luvun lopun kasvuun muuttaneilla ja syntyneillä oli suurempi vaikutus, sillä tuolloin väestöä lisäsi korkea sisäänmuutto ja korkeimmillaan oleva syntyneiden määrä. Ulosmuuttaneita oli tuolla ajanjaksolla paljon, mutta kuolleiden vähyys mahdollisti väestönkasvun vuosina 1895–1899 todellista väestönkasvua tapahtui vuotta 1895 lukuun ottamatta joka vuosi. Erityisen korkealla väestönkasvu oli

¹⁵¹ Juantehtaan seurakuntaan muuttaneet 1886, 1896, Juantehtaan seurakunnasta muuttaneet 1895, 1898. KA; Juankoski, rippikirja 1881–1890 MKO9-11 I Aa:2, 6; Juankoski, rippikirja 1891-1900 MKO15-17 I Aa:3, 6. SSHY.

¹⁵² Juankoski, rippikirja 1881–1890 MKO9-11 I Aa:2 1–83. SSHY.

vuonna 1897 jolloin sisäänmuutto oli erityisen korkealla ja syntyneitä oli paljon, kun taas ulosmuuttaneita ja kuolleita huomattavan vähän.

Taulukko 12. Todellinen väestönkasvu Juantehtaan seurakunnassa 1865–1899

	Syntyneet	Sisäänmuuttaneet	Kuolleet	Ulosmuuttaneet	Lisäys/Vähennys
1865–1869	96	96	82	89	21
1870–1874	96	74	39	39	92
1875–1879	122	85	94	84	29
1880–1884	87	89	55	116	5
1885–1889	121	97	73	108	37
1890–1894	106	120	62	135	29
1895–1899	128	207	62	115	158
1865–1899	756	768	467	686	371

Lähde: Juankosken seurakunta. Mikrokortti 1 359 Seurakuntaan muuttaneet 1 Tammi 1863- ; Mikrokortti 2 539 Seurakunnasta muuttaneet 43 Heinä 1863- ; Mikrokortti 3 359 Seurakuntaan muuttaneet 1 Helmi 1880- ; Mikrokortti 4 359 Seurakunnasta muuttaneet 23 Tammi 1880- ; Mikrokortti 5 359 Srk:aan / Srk:sta muuttaneet 1898-; Mikrokortti 1 359 Syntyneet / kastetut Tammi 1863-; Mikrokortti 2 359 Syntyneet / kastetut Tammi 1 1880-; Mikrokortti 3 359 Syntyneet / kastetut 61 Huhti 1892-; Mikrokortti 1 Kuolleet / haudatut Helmi 1863- ; Mikrokortti 2 359 Kuolleet / haudatut 46 Tammi 1880-, KA.

Yhteenveto Juantehtaan väestönkasvuun vaikuttaneista tekijäistä esitetään taulukossa 12. Väestön kasvamista tarkastellaan tässä tutkimuksessa 34 vuoden ajalta, ja koko ajanjakson väestönkasvu oli 371 henkeä. Kun tarkastellaan siihen vaikuttavia tekijöitä, on havaittavissa syntyneiden, sisäänmuuttaneiden ja ulosmuuttaneiden kokonaismäärät ovat lähes samansuuntaisia ja että kuolleiden alhainen määrä mahdollisti väestön kasvun.

4 Tehdasyhteisön sosiaaliset verkostot avioliittojen ja kummissuhteiden valossa

4.1 Sosiaalisten verkostojen luominen 1800-luvun teollisuusyhteisössä

Yhteisö muodostuu jonkin ulkoisen seikan vaikutuksesta, kuten asumisympäristöstä tai työympäristöstä. Kyläyhteisö koostuu samassa kylässä eli samalla maantieteellisellä alueella asuvista henkilöistä. Juantehdasta voi tarkastella teollisuusyhteisönä, mutta myös kyläyhteisönä. Kyläyhteisöä yhdistää maantieteen lisäksi institutionaalisista rakenteista johtuvat vastuut, kuten eri infrastruktuurin kunnossapidon vastuu. Yhteiset vastuut yhdistivät yhteisön yksittäisiä jäseniä kokonaisuudeksi. Toinen yhteisöä yhdistävä tekijä ovat sen keskinäiset sosiaaliset kontaktit, joilla rakennetaan yhteisöä. Kontaktiverkostot muodostuvat, kun yhteisön jäsenet valitsevat

omia aviopuolisoitaan tai lastensa kummeja. Lisäksi erilaiset työsopimukset tai velkasopimukset rakentavat myös sosiaalista kontaktiverkostoa, joiden motiivina on jokin muu, kuin henkilökohtainen suhde.¹⁵³

Sosiaalisten verkostojen tarkastelu solmittujen avioliittojen ja luotujen kummissuhteiden kautta antaa kuvaa siitä, millaisia sosiaalisia verkostoja näiden avulla pyrittiin luomaan, mutta se mahdollistaa myös erilaisten motiivien pohdinnan, eli miksi juuri nämä henkilöt solmivat henkilökohtaisia suhteita toisiinsa. Tavallisimmin sosiaalisia verkostoja tarkastellaan vertaamalla sulhasen asemaa morsiamen isän asemaan sekä vertaamalla lapsen isän asemaa kummien asemaan. Puolison ja isän välisessä vertailussa on ongelmana se, että vertailussa on kaksi henkilöä, joiden elämänvaiheet eroavat suuresti toisistaan ja lisäksi avioliittojen solmimisessa oli lain tai sosiaalisten tapojen asettamia rajoituksia, mikä rajoitti mahdollisten verkostojen luomista. Kummissuhteiden luominen oli paljon vapaampaa ja mahdollisti laajempien verkostojen luomisen, koska jokaisella lapsella oli usein vähintään kaksi kummiä ja lapsia oli useimmiten enemmän kun yksi, joten kummissuhteet loivat laajemman verkoston kuin avioliitot.¹⁵⁴

Paikalliset verkostot olivat tyypillisiä rautateollisuusyhteisöille, eli että suhteita solmittiin henkilöihin, joihin oltiin läheisissä tekemisissä työyhteisössä ja asuinpaikassa. Alueelliseen verkostoitumiseen vaikutti se, oliko asunut yhteisössä koko elämänsä, voi oliko esimerkiksi työskennellyt tai koulutautunut jossain muualla ennen yhteisön saapumista. Tällaisilla henkilöillä oli usein jo valmiita verkostoja toisilla alueilla ja näin ollen lasten kummeiksi pyydettiin henkilöitä entisistä kotipaikoista. Alueellisen sisäänpäin kääntyneisyyden lisäksi rautaruukkiyhteisöt olivat myös ammattiryhmittäin verkostoituneita, eli siis samassa asemassa olevat tai samaa ammattia harjoittavat henkilöt verkostoituivat keskenään ja paikallisten sosiaalisten verkostojen luomisessa asemalla oli selvästi vaikutusta.¹⁵⁵

Kuitenkin myös kummien valinnassa oli rajoituksia. Luterilaisen lapsen kummin tuli olla itsekin luterilainen, täysi-ikäinen, hyvämaineinen sekä nauttia kansalaisoikeuksia. Kummivalinnoilla ei ollut suotavaa tavoitella taloudellista etua, mutta oli mahdollista pyytää kumiksi omaa

¹⁵³ Uotila 2013 247, 248

¹⁵⁴ Marttila 2010, 129; Uotila 2013. 248.

¹⁵⁵ Marttila 2010, 132–136.

asemaansa korkeammassa asemassa olevaa henkilöä siinä toivossa, että lapsella olisi mahdollisuus saada taloudellista tukea tai luoda verkostoitumismahdollisuuksia myöhempään elämää varten. Nämä niin kutsutut statuskummissuhteet rikkoivat säätyrajoja, mutta niiden suunta oli aina alhaalta ylös, eli esimerkiksi työväestöstä ammatinharjoittajin tai säätyläisiin, muttei koskaan säätyläisistä työväestöön. Työyhteisössä johtajiston ja työväestön väliset verkostot muotoutuivat sellaisten henkilöiden välille, jotka olivat tekemissä toistensa kanssa työpaikalla. Kummien määrässä ei ollut lain asettamia rajoituksia ja määrät vaihtelivat paikkakuntaakohtaisesti, mutta mitä ilmeisemmin kummien määrä osoittaa henkilön statusta, eli mitä enemmän kummeja sitä paremmassa asemassa oleva henkilö. Kummeja oli yleensä molempia sukupuolia, ja naiset toimivat yleensä sylikummeina. Tästä syystä pelkät mieskummit eivät olleet todennäköisiä.¹⁵⁶

Avioliittoja solmiessaan kiinnittivät talonpojat ja porvarit eniten huomiota siihen, kuinka paljon tulevalla puolisoilla oli omaisuutta. Puolisoksi valittiin useinten se, kenen kanssa olisi kannattavinta solmia avioliitto. Työväestön keskuudessa oli kuitenkin toisin. Omaisuus ei ollut tärkeässä roolissa, vaan arvostettiin kykyä tehdä työtä. Tosin palkan suuruudella saattoi olla jonkin verran vaikutusta. Työläiset olivat vapaita valitsemaan omat puolisonsa ilman ulkopuolelta, toisin sanoen vanhemmilta ja sukulaisilta, tulevaa painostusta, koska he elättivät itsensä ja olivat oman omaisuutensa hallitsijoita.¹⁵⁷ Työväenluokan avioliitot erosivat muista luokista myös siinä, että vaimo oli useammin vanhempi kuin mies. Miehet arvostivat vanhemman vaimon elämäkokemusta, vaimot puolestaan arvostivat nuoren miehen vielä pitkään jatkuvaa työkykyä ja tietoa varmasta toimeentulosta.¹⁵⁸

Syntyneiden ja kastettujen luetteloiden pohjalta ei ole kuitenkaan mahdollista tarkastella sosiaalisten suhteiden maantieteellistä levinneisyyttä. Sitä, ovatko kummit samasta seurakunnasta vai eivät, ei ole mahdollista tarkastella ilman vertaamista muihin lähteisiin. Joitain tulkintoja voi tehdä satunnaisten ammattinimikkeiden pohjalta, mutta vain harvoissa tapauksissa. Esimerkiksi tehtaansaarnaajien Caleniuksen ja Lacströmin lasten kummeina oli usein muita kirkon-

¹⁵⁶ Marttila 2010, 133 134; Uotila 2013, 253, 254, 255.

¹⁵⁷ Elomaa 2000, 368.

¹⁵⁸ Elomaa 2000, 368, 370.

miehiä, joiden voi tulkita olevan muista seurakunnista, koska paikalliset kirkonmiehet ovat tiedossa. Kuitenkin tällaiset tilanteet ovat niin vähäisiä ja keskittyvät enimmäkseen säätyläisten sosiaalisiin verkostoihin.

Juantehtaan tehdasyhteisön kummissuhteita voi tarkastella syntyneiden luettelojen kautta. Luettelot ilmaisevat vanhempien ja kummien sosiaalisen aseman. sillä henkilöiden etuliitteet paljastavat heidän ammattinsa tai asemansa. Tässä luvussa tarkastellaan kummissuhteita lapsen isän ja kummien asemaa analysoiden. Lapsien isän eteen oli aina merkitty ammatti tai asema, ja yleensä tästä on pääteltävissä, työskentelikö henkilö ruukilla, sahalla tai oliko hän palvelusväkeä, ammatinharjoittajia tai herrasväkeä. Kuitenkin, niin avioliittoja kuin kummissuhteitakin tarkastellessa on otettava huomioon se, että henkilöiden asemaa kuvaavat merkinnöt vaihtelevat usein ja että yksi asemaa kuvaava termi saattaa pitää sisällään eri asemassa olevia henkilöitä.

Työmies termi, joka oli yleisin eri lähteissä esiintyvä termi. Rippi- lasten- ja henkikirjoissa työmieheksi oli yleistetty kaikki työväestö palvelusväkeä lukuun ottamatta, mutta syntyneiden luetteloissa ja muissakin historiakirjoissa työmies-termin takana oli tehtaan ammattitaidoton työväestö, joka oli suurin ryhmä. Siitä ei voi olla varmuutta, onko työmies sahan vai ruukin työmies, mikä vaikeuttaa sosiaalisten verkostojen tarkastelua jonkin verran ainakin siitä näkökulmasta, että kuinka ruukki ja saha verkostoituivat keskenään. Mikäli työmiesten joukon jakaisi sahan tai ruukin työmiehiin, olisi se tehtävä vertaamalla jokaisen työmiehen nimeä rippikirjaan ja katsottava kummassa hän työskenteli. Kuitenkin kun ottaa huomioon sen, että kuinka suuri osa väestöstä oli eri lähteissä merkitty rautaruukille ja kuinka pieni osa oli merkitty sahalle, on todennäköistä, että suurin osa työmieheksi merkityistä oli rautaruukin työmiehiä. Työmiesten ja ammattitaitoisien työväestön eroa kuvaa hyvin oheinen lainaus siitä, kun Kaarlo August Myöhänen oli morsiamensa kanssa menossa hakemaan kuulutuksia ja pappi kysyi parin ammatteja: ” [...] ja sulhanen sanoi olevansa työmies. Tuolloin pappi tokaisi närkästyneenä miehelle: ” Eikö sulhasella ole ammattia?”, johon tämä vastasi: ”Minä olen valaja.” [...]”¹⁵⁹

¹⁵⁹ Kertomus löytyy loppuviitteistä osana lähdeviitteitä ja lähdemainintana Myöhäsen suku Sinikka Kukkosen esittelemänä 1991. Esittely tapahtui Masuuni Brunou –museon avajaisissa. Tarkempaa tietoa lähteestä ei kuitenkaan ole saatavilla, eli että mistä tarinan pariskunta Kaarlo August Myöhänen ja maatalon tytär Iida Sohvi Leskinen löytyvät rippikirjoista (Rippikirja 1891–1900), joissa mainitaan miehen ottaneen naimakirjan Nilsiään ja että pari meni naimisiin vuonna 1896. Koska vihkiminen tapahtui Nilsiässä, ei avioliitosta löydy merkintää tämän tutkimuksen lähdeaineistosta. Forsberg & Kankkunen 1996, 307.

Tämä lainaus kertoo myös siitä, kuinka on mahdollista, että kirkonkirjoissa esiintyvät ammattimerkinnät eivät luo samanlaista kuvaa yhteisön eri ryhmistä kuin mitä yhteisössä toimineet henkilöt ajattelivat olevan. Mikäli muutkin kuin Kaarlo ajattelivat, että valaja ja työmies olivat periaatteessa sama asia, ei henkilön asemalla ollut välttämättä loppujen lopuksi niin suurta merkitystä ainakaan työväestön joukossa.

4.2 Juantehtaan avioitumiskäyttäytyminen

Juantehtaalaiset solmivat avioliittoja pääasiassa keskenään. Reilusti yli puolet solmituista avioliitoista solmittiin oman seurakunnan jäsenten kesken. Se on ymmärrettävää, sillä tehdasyhteisö oli tiivis yhteisö, jolla oli vain rajatusti kontakteja ympäröiville alueille. Naimaikäisiä naisia oli ilmeisesti enemmän kuin miehiä, koska monissa avioliitoissa sulhanen oli ulkopaikkakuntalainen, kun puolestaan vain yksi morsiamista oli jostain toisesta seurakunnasta. Puolisot tulivat suurimmaksi osaksi ympäröiviltä alueilta, kuten, Nilsiästä ja Kaavilta, mutta oli muutama puoliso kauempaakin, esimerkiksi Ruotsista asti.¹⁶⁰

Taulukko 13. Juantehtaalla vuosina 1865–1899 vihittyjen parien suhde toisiinsa kotiseurakunnan tai iän perusteella (ei sisällä vuosia 1872–1879)

I. Puolisoiden seurakunta

Puolisot	Pareja	%
Samaa (Juantehtaan) seurakuntaa	70	64
Vaimo muualta	1	1
Mies muualta	38	35

II. Puolisoiden ikä

Puolisot	Pareja	%
Mies vanhempi kuin vaimo	48	54
Vaimo vanhempi kuin mies	32	36
Puolisot saman ikäisiä	9	10

Lähde: Mikrokortti 1 359 Vihityt touko 1863- ; Mikrokortti 2 359, Vihityt touko 1880-, 1; Mikrokortti-ti 2 359 Vihityt 1, Jouluku 1880-, KA.

¹⁶⁰ Avioliittoon vihityt Juantehtaan seurakunnassa 1865–1872, 1880–1899. KA

Samaan seurakuntaan on laskettu myös pariskunta, jonka mies on ortodoksinuskoinen, eikä siis ole samaa seurakuntaa. Kuitenkin tämä kyseinen henkilö on Paul Guseff, ruukinhoitaja Klemens Guseffin veljenpoika ja ruukin kassanhoitaja, joten tämän vuoksi hänet on sisällytetty samasta seurakunnasta olleiden joukkoon, koska on varmuus siitä, että hän on Juantehtaalla vakituisesti asuva henkilö. Hän oli ainoa vihittyjen luetteloissa esiintynyt ortodoksia, mutta kuitenkin aikaisemmin on tullut ilmi, oli toisuskoisia henkilöitä tehtaalla, mutta vihittyjen luetteloissa tämä ei näkynyt.¹⁶¹

Nilsiäläisiä oli 70 % ulkopaikkakuntalaisista puolisoista, mikä on reilusti yli puolet. Tämän voi selittää sillä, että Nilsiä oli 1800-luvulla erittäin laaja ja sillä oli useita kyliä aivan tehtaan läheisyydessä.¹⁶² Kylien asukkaat olivat todennäköisesti usein kanssakäymisessä tehtaan väestön kanssa. Kaavilaisia puolisoita oli 10 %, mikä oli huomattavasti vähemmän, vaikka esimerkiksi muuttoliike Kaavin ja Juantehtaan välillä oli voimakasta, ei se näkynyt puolisoiden valinnassa erityisen paljon.¹⁶³ Yksittäisiä ulkopaikkakuntalaisia puolisoita on eri paikkakunnilta, ja syitä heidän avioitumiseensa ruukkilaisten kanssa voi olla monia. Varkaudesta tulleen puolison kohtaan oli merkattu, että hän on tullut Varkauden tehtaalta Muun muassa Leppävirralla ja Karttulassa toimi tuona aikana sahat, joten puoliset ovat voineet tulla niiltä työskentelemään tehtaan sahalle.¹⁶⁴

Toinen työläisperheille tyypillinen ominaisuus, eli se että morsian on vanhempi kuin sulhanen ei ole enemmistössä Juantehtaalla, vaikkakin niin oli osassa avioliittoja. Kuitenkin yli puolet avioliitoista sulhanen oli morsiantaan vanhempi. Nuoret parit olivat usein lähellä samaa ikäryhmää tai jopa saman ikäisiä. Puolisot olivat yleensä naimisiin mennessään molemmat aiemmin naimattomia. Kaikista aikavälillä 1865–1899 solmituista avioliitoista 83 % oli kahden ennestään naimattoman ihmisen solmimia liittoja. Lopuissa 17 % avioliitoista toinen osapuoli oli leski. Muutama kahden lesken solmima avioliitto on myös mukana laskennassa. Vihittyjen luetteloissa ei kertaakaan mainittu henkilön olleen aiemmin naimisissa ja sitten hankkineen

¹⁶¹ Hoving 1946, 101.

¹⁶² Avioliittoon vihityt Juantehtaan seurakunnassa 1865–1872, 1880–1899. KA; Forsberg 2014, 205, 359.

¹⁶³ Komulainen & Kinnunen 1985, 8, 9.

¹⁶⁴ Wirilander 2008, 243.

avioeron. Avioeron hankkiminen oli mahdollista 1800-luvulla, mutta usein sitä ei tehty, joten ei ole yllättävää, että näin pienessä yhteisössä ei avioeroja näkynyt.¹⁶⁵

4.3 Sosiaaliset verkostot ja normien noudattaminen Juantehtaalla

Juantehtaalla syntyneillä työläislapsilla oli yleensä kaksi kummiä, toisinaan kolme tai neljä. Kuitenkin kaksi kummiä oli selvästi suosituin. Miespuoliset kummit merkittiin oman asemansa mukaisesti. Naispuoliset kummit puolisonsa tai isänsä mukaan, ja kummeina olevat naiset voidaan jakaa neljään eri ryhmään: vaimo puolison kanssa, vaimo yksin, tytär ja muut, eli esimerkiksi lesket ja piijat. Vaimo puolisonsa kanssa oli selvästi suosituin kummiyhdistelmä.¹⁶⁶ Tässä kappaleessa tarkastellaan työväestön kummiverkostoja keskittyen tarkemmin työmiesten sekä seppiä ja valajien kummiverkostoihin, koska heitä oli yhteisössä enemmän.. Lisäksi tarkastellaan sahan kummiverkostoja. Liitteeseen 5 on koottu näiden ryhmien kummien määriä ja lisäksi mukana on aviottomien lasten kummit, mutta heitä tarkastellaan enemmän seuraavassa käsitteilyluvussa.¹⁶⁷

Lapsen isän ollessa työmies, myös lapsen kummit olivat työmiehiä tai heidän perheenjäseniään selvästi suurimmalla osalla työmiesten lapsista. Yleisintä oli että työmies oli vaimonsa kanssa lapsen kummina tai että työmiehen tytär oli toinen lapsen kummeista, kun lähes aina työmiesten lapsella oli vain kaksi kummiä. Piijat olivat useammin työmiesten lapsen kummeina kuin esimerkiksi työmiesten vaimot yksinään. Työmiehet verkostoituivat suurimmaksi osaksi rautaruukin ammattitaitoisen työväen kanssa, sillä iso osa kummeista oli muita rautaruukin työläisiä, useimmiten seppiä tai sepän vaimoja. Mikäli lähdetään siitä oletuksesta, että työmiehet olivat enimmäkseen ruukin työmiehiä, voi silloin todeta, että he eivät juurikaan verkostoituneet sahan väestön kanssa, sillä isän ollessa työmies vain tusinan verran kummeja oli sahan väestön joukosta. Toisaalta on mahdollista, että juuri nämä työmiesten lasten sahan väestön joukosta olevat kummit ovat juuri sahallä työskentelevien työmiesten lasten kummeja.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Avioliittoon vihityt Juantehtaan seurakunnassa 1865–1872, 1880–1899. KA; Pitkänen & Jalovaara 2007, 148.

¹⁶⁶ Syntyneet ja kastetut Juantehtaan seurakunnassa 1865–1899; Liite 5

¹⁶⁷ Liite 4 Taulukko 19. Juantehtaan rautaruukin ja sahan työväestön kummisuhteet ja avioliitot sekä aviottomien lasten äitien kummisuhteet vuosina 1865–1899.

¹⁶⁸ Liite 4.

Suntiot puolisoineen olivat erityisen suosittuja työmiesten lasten kummeja, mutta myös tehtaan mestarit, työnjohtajat ja kirjurit perheineen olivat usean työmiesisän kummivalinta. Kirkkoherra oli kahden työmieslapsen kummina, lisäksi tuomiokapitulin asessori sekä tehtaan insinööri sekä inspehtori olivat myös muutaman kummeina, joten statuskummeja oli työmiehillä jonkin verran. Kuitenkin selvästi havaittavissa, että jos korkeammassa asemassa olevaa henkilöä pyydettiin kummiksi, suurimakkis osaksi ei kurotettu liian korealla, koska enemmistö niin kutsuttaja statuskummeja työmiehillä oli mestarien ja ammatinharjoittajien joukosta, mikä on ymmärrettävää, sillä heidän kanssaan työmiehet olivat paljon enemmän tekemisissä kuin tehtaan johtajistoon tai muuhun sivistyneistöön kuuluvien henkilöiden kanssa.¹⁶⁹

Kuten aikaisemmin tuli esiin, ei kummien maantieteellisestä alueesta voi olla varmuutta mutta todennäköisesti ne tilalliset tai tilattomat henkilöt, jotka olivat työmiesten kummeina tulevat lähialueilta yhteisöä ympäröivältä maaseudulta. Talonpoikien, lampuotien tai torpparien tyttäret ja sisaret olivat enemmän edustettuina työmiesten lasten kummeina kuin heidän vaimonsa, mikä poikkeaa muista ryhmistä. Piiat ja palvelijattaret ovat myös kummissuhteissa suuressa osassa työmiesten sosiaalisissa verkostoissa, mikä kertoo siitä, että he olivat paljon tekemisissä keskenään. Kuitenkin tehdasyhteisössä, ainakaan rippikirjojen pohjalta, ei ole montakaan palveluspaikkaa ja piiat vaihtuvat usein. Tähän voi olla osasyynä juuri se, että piiat verkostoituvat työmiesten kanssa niin voimakkaasti. Nuori nainen tulee Juantehtaalalle piiaaksi, työskentelee jonkin aikaa jolloin tapaa tehtaalla työskentelevän työmiehen ja pari päättyy lopulta naimisiin. Toisaalta on hyvä pitää mielessä myös se, että piikomina oli vain vaihe nuoren naisen elämässä ja on hyvinkin mahdollista, että piiat olivat toisten työläisten tyttäriä ja verkostoitumisen tautalla oli piian perhetausta, eikä niinkään hänen asemansa piikana.¹⁷⁰

Ammattitaitoiset rautaruukin työläiset olivat jonkin verran verkostoituneita työmiesten kanssa, mutta enimmäkseen he verkostoituivat keskenään, sillä kummien valinnassa enemmistönä oli toiset rautaruukin ammattilaiset ja heidän vaimonsa, vähemmän pyydettiin työmiehiä tai työmiesten vaimoja. Ammattitaitoisen rautaruukkilaisen ja työmiehen erottivat toisistaan ammat-

¹⁶⁹ Liite 4.

¹⁷⁰ Liite 4.

taitaidon lisäksi elintaso, sillä ammattitaidoton väki sai vähemmän palkkaa kuin ammattitaitoinen¹⁷¹. Ammatilaisia oli kuitenkin monen eri työtehtävän ammatilaisia, viilareita, valajia, varvareita putlareita tai salvumiehiä, mutta sillä ei näytä olevan suurta vaikutusta verkostoitumiseen, että mikä ammattitaito henkilöllä oli. Esimerkiksi seppiä lasten kummeissa oli vain vähän toisia seppiä tai sepän vaimoja tai valajilla toisia valajia tai valajien perheenjäseniä. Sahan väestöstä on myös verrattain vähän kummeja rautaruukkilaisilla. Toisaalta ei voi olla varmuutta siitä, kuinka monta eri ammatin edustajaa yhteisössä oli, koska ammattien merkitseminen oli rippikirjoissa ja henkikirjoissa puutteellista.¹⁷²

Kummissuhteiden tarkastelu sahan työväestön näkökulmasta paljastaa, että sahan ja ruukin väestö ei ollutkaan niin erillään toisistaan kuin tarkastelu ruukin näkökulmasta antaa ymmärtää. Sahan työläisten kummeina oli enemmistö juuri ruukin väestöstä. Naiskummit eivät kuitenkaan tulleet ruukin väestön joukosta, vaan enimmäkseen palveluväen joukosta. Toisten sahatyöläisten kummeina oli alle kymmenen sahatyöläistä, mikä kertoo siitä, että enemmän verkostoiduttiin rautaruukin kanssa kuin sahan sisällä. Toisaalta tässä yhteydessä on otettava huomioon myös se, että osa työmiehistä on todennäköisesti sahan työmiehiä, joten on mahdollista, että sahatyömiehet ovat verkostoituneet enemmän ammattitaidottomien sahatyömiesten kanssa kuin ruukin työmiesten kanssa.

Verrattaessa rautaruukin väestön kummissuhteita heidän solmittuihin avioliittoihin, on havaittavissa, että työmiesten kohdalla puolisoitten ja kummien taustat olivat melko samanlaiset, eli että eniten puolisoita oli piikojen joukosta ja että yksinäisistä naiskummeista suurin osa oli myös piikoja. Työmiehen tyttäret olivat sekä kummeina että aviopuolisoina piikojen jälkeen suosituin ja sahan väestöstä oli vain yksi vaimo, kun taas ruukin muista ryhmistä useampi. Rautaruukin ammatilaisten avioliitoissa ei esiintynyt toistuvuutta, eli että esimerkiksi sepät olisivat menneet sepäntyttärien kanssa naimisiin tai että valajat valajien tyttärien kanssa, koska avioliittoja solmittiin sen verran vähän, että suurin osa pareista oli yksittäistapauksia. Kuitenkin enemmistö seppiä valajine ja muiden ammatilaisten puolisoista oli ruukin ammattitaitoisten tyttäriä

¹⁷¹ Forsberg & Kankkunen 1996, 100, 101.

¹⁷² Liite 4.

ja vähemmän esimerkiksi sahalta tai työmiesten joukosta. Sahan väestön avioliitosta ei voi sanoa muuta kuin että yksi sahan nikkari meni naimisiin työmiehen tyttären kanssa, mutta enempää sahan ammattitaitoisia työmiehiä ei esiintynyt vihittyjen luettelossa.

Sulhanen		Morsian	Parien määrä
Työmies	∞	Piika, palvelijatar	25
Työmies	∞	Työmiehen tytär	17
Työmies	∞	Leski	5
Renki	∞	Piika	5
Loinen	∞	Leski	4
Työmies	∞	Sepän tytär	2

Asetelma 1. Juantehtaan seurakunnassa vuosina 1865–1899 solmituissa avioliitoissa toistuvia pareja

Lähde: Juankosken seurakunta. Lähde: Juantehtaan seurakunta. Mikrokortti 1 359, Vihityt touko 1863-; Mikrokortti 2 359, Vihityt touko 1880-, 1; Mikrokortti 3 359 Vihityt 1, Jouluku 1880- KA; Juankoski, kuulutetut 1863-1889 MKO1 I Ea:1, 7–14. SSHY.

Juantehtaalla ei ollut 1800-luvulla ruokalaa tai ruokataukoja, joten vaimot yleensä toivat ruokaa miestensä työpaikoille.¹⁷³ Näin ollen naimattomana pysyminen ei varmaankaan ollut suotavaa erityisesti työväestön miehille. Naimattomilla miehillä vaimon sijasta äiti oli varmaankin se, joka huolehti työläisen ruokailusta, mutta on myös mahdollista, että esimerkiksi piikojen suuri määrä työmiesten aviopuolisoina selittyy sillä, että he ovat olleet vastuussa ruoan toimittamisesta työmiehille tehtaalle ja näin ollen edesauttaisi naimattoman väestön kanssakäymistä.

Juantehtaan herrasväen tarkastelu sosiaalisten verkostojen valossa paljastaa, että he olivat tiiviisti verkostoituneita keskenään erityisesti kummisuhteiden kautta. Lisäksi samojen sukunimien toistuminen herrasväen lasten kummeissa antaa sen kuvan, että kummisuhteita ei solmittu ainoastaan tehtaalla oleskelevien kanssa, vaan myös heidän toisaalla asuvien sukulaistensa kanssa. Esimerkiksi agronomi Albert Ottelin, joka oli todennäköisesti Johan Ludvig Ottelinin veli ja Kaavin kirkkoherran JA. Ottelinin poika, löytyy niin tehtaansaarnaaja Josef Holmströmin lasten kummien joukosta kuin myös insinööri John Grangrothin lasten kummien joukosta. Kirkkoherra Josef Holmströmillä ja hänen vaimollaan Adelélla oli useita kummilapsia yhteisössä niin herrasväen kuin muidenkin ryhmien joukossa.

¹⁷³ Forsberg & Kankkunen 1996, 105.

Luterilaisen lapsen kummin tuli olla luterilainen, mutta mitä ilmeisemmin tämä ei ollut välttämättömyys, koska Juantehtaalla oli sivistyneistön joukossa useampikin lapsi, jolle oli merkitty kumiksi ortodoksinuskoinen henkilö. Insinööri Jong Grangrothin vaimo Olga Farikoff oli miehensä kanssa useammankin lapsen kummina. Lisäksi hänen omien lastensa kummeina on neiti Maria Farikoff ja Rouva Lina Farikoff. Olga Farikoff on merkitty rippikirjoihin ortodoksista uskoa harjoittavaksi henkilöksi, joten mikäli Maria ja Lina ovat hänen sukulaisiaan, on todennäköistä, että he ovat ortodokseja. Paul Guseff ja vaimo Onnia Ervast olivat myös useamman lapsen kummeina. Farikoff-naisten uskonnosta ei voi olla varmuutta ja Olga-rouva oli puolisonsa kanssa, eikä näin ollen ensisijaisesti häntä oltu pyydetty kummiksi vaan perheen päätä, mutta Paul Guseffin kohdalla tilanne on toinen ja muun muassa Johan Ottelin ja werkmestari Edvard Ludvig Lundberg pyysivät tietoisesti ortodoksinuskoista henkilöä kummiksi lapsilleen.

Juantehtaan sivistyneistön sosiaalisista verkostoista löytyy mahdollisia yhteyksiä merkittäviin henkilöihin ja sukuihin, sillä esimerkiksi tehtaan inspehtorin, maanviljelyksenkaitsija Adolf Nikanderin ja hänen vaimonsa Ida Tikanderin vuonna 1894 syntyneen tyttären Sigfrid Zelinan kummeina toimivat muiden muassa Petter ja Mathilda Svinhufvud. Henkilöiden sukulaisuussuhdetta myöhemmin presidentiksi nousseeseen Pehr Erik Svinhufudiin paljastuu, että presidentillä oli kuin olikin Mathilda-niminen sisko. Ja lisäksi nimet Petter ja Pehr voivat hyvinkin olla saman nimen kaksi eri muotoa. Kummit eivät välttämättä olleen kasteessa aina paikalla, vaikka heidät merkittiinkin kummeiksi, mutta kuitenkin hyvin mahdollista, että tuleva presidentti vieraili sisarensa kanssa Juantehtaalla kummityttärensä kastetilaisuudessa ollessaan nuori juuri poliittista uraansa aloitteleva 33-vuotias valtiopäivämies.¹⁷⁴ Svinhufudien lisäksi wuori-insinööri Ottelinin samana vuonna syntyneen pojan Alle Mathiasin kummina toimivat leskiruustinna Ida Järnefelt ja kamerialisti Gideon Järnefelt.¹⁷⁵

¹⁷⁴ <http://suomenpresidentit.fi/svinhufvud/> (Luettu 24.4.2018).

¹⁷⁵ Syntyneet ja kastetut Juantehtaan seurakunnassa 1894. KA.

4.4 Aviottomista lapsista

4.4.1 Aviottomat lapset äiteineen yhteisön osana

Yhteisöjen seksuaalikäyttäytymistä ja seksuaalinormeja tutkittaessa aviottomia lapsia synnyttäneet äidit nousevat keskeiseen asemaan. Yhteisöissä vallitsevat normit vaikuttivat siihen, kuinka aviottomaan lapseen suhtauduttiin. Parhaassa tapauksessa yhteisö auttoi äitiä lapsen kasvatuksessa ja puolestaan pahimmassa tapauksessa avioton lapsi saattoi tarkoittaa äidin joutumista yhteisön hyljeksimäksi ja perheensä hylkäämäksi, mikä tarkoitti aina taloudellista turvattomuutta.¹⁷⁶

Äidit olivat ne, jotka joutuivat kantamaan suurimman vastuun aviottomasta lapsesta, vaikka lapsilla oli aina myös isä. Lapsen syntymä avioliiton ulkopuolella tarkoitti sitä, ettei isän henkilöllisyys ollut aina määriteltävissä. Elatusvelvollisuus lapsesta jäi useimmiten äidin vastuulle. Isän täytyi tunnustaa isyytensä, jotta tämän saattoi saada vastuuseen. Elatusapua saattoi hakea oikeusteitse, jolloin äidin lapsen isäksi nimeämä henkilö haastettiin käräjille, jotta tämä saataisiin auttamaan elatuksessa. Oikeuskäsittelyissä ei kuitenkaan useinkaan käsitelty olemassa olevaa rikosta, eli salavuoteutta, joka oli vielä 1800-luvullakin laitonta, mutta joka nähtiin enemmänkin rikkeenä yhteisön normeja vastaan, kuin varsinaisesti rikoksena.¹⁷⁷

Aviottomat äidit olivat yleisiä perinteisessä maanviljelysyhteisössä, mutta heistä saa vain vähäisesti tietoa, mikäli elatusasioista ei menty käräjille. Isän henkilöllisyyden selville saamista vaikeuttaa se, etteivät äidit halunneet välttämättä ilmoittaa aviottoman lapsensa isää edes papistolle. Lähes aina aviottoman lapsen vanhemmaksi ilmaistiin vain lapsen äiti. Lapsen isän henkilöllisyys ei kuitenkaan jäänyt tiiviissä ja pienessä yhteisössä salaisuudeksi, jos oli vähänkään tietoa, kenen kanssa äidin oli nähty viettävän aikaansa. Lisäksi lapsen nimestä on usein tulkittu lapsen isää. Yhteisössä tärkeintä oli saada lapsen ja äidin elatus turvattua. Toiveena oli, että lapsen isä menisi äidin kanssa naimisiin. Toisinaan mies, joka ei ollut lapsen isä, saattoi ottaa vastuun lapsesta ja ottaa äidin vaimokseen.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Kotilainen & Saarimäki 2013, 114, 115.

¹⁷⁷ Kotilainen & Saarimäki 2013, 116–119.

¹⁷⁸ Kotilainen & Saarimäki 2013, 120, 123, 124.

Pro gradu –tutkielmassa *Äpärän synnyttäjät – Aviottomat äidit Heinävedellä 1871–1881* (2016) Katja Hakkarainen on tarkastellut Heinäveden alueen aviottomia lapsia kymmenen vuoden ajanjaksolla vuosina 1871–1881. Käytän näitä lukuja apuna omassa tarkastelussani, vaikka onkin otettava huomioon, että tarkastellut kohteet ovat erilaisia, sillä Heinävesi on maataloudesta toimeentuleva pitäjä, jonka väkimäärä oli tarkastellulla ajanjaksolla useita tuhansia¹⁷⁹. Puolestaan Juantehtaan oli pieni tehdasyhteisö, joka ei ollut maaseutua eikä kaupunkiakaan. Pro gradu –tutkielmassa Hakkarainen tarkasteli äitien elämänkaaria aina syntymästä alkaen, aviottoman lapsen äidiksi tulemiseen ja sen jälkeen joko naimisiin menoon, kuolemaan tai Heinävedeltä poismuuttamiseen asti. Tällä samalla periaatteella tarkastelin useamman aviottoman lapsen synnyttäneitä äitejä selvittääkseni tehdasyhteisön suhtautumista heihin.

4.4.2 Yksinäiset vaimot ja isättömät lapset Juantehtaalla

Juantehtaan tehdasyhteisössä syntyi tarkastellun noin reilun kolmenkymmenen vuoden aikana vuosien 1865–1899 välillä yhteensä 29 aviotonta lasta, mikä oli 3,8 % kaikista tuolla ajanjaksolla elävinä syntyneistä lapsista.¹⁸⁰ Heinävedellä lähes samalla aikarajauksella, vuosien 1860–1899 syntyi yli neljäsataa aviotonta lasta ja kaikista syntyneistä heidän osuutensa oli 6 %¹⁸¹. Kun tarkastelee näitä prosentiosuuksia, voi havaita sen, että vaikka kyseessä oli täysin erikoiset yhteisöt, ei aviottomien lasten osuudessa ollut kuin reilun kahden prosentin ero. Oheisessa taulukossa 14 on nähtävissä Juantehtaalla aviottomina syntyneiden määrät vuosikymmenittäin esityttynä¹⁸². Taulukkoon on myös laskettu aviottomien lasten prosentuaalinen osuus kaikista samalla ajanjaksolla elävinä syntyneistä lapsista. Taulukossa ovat ainoastaan ne lapset, joiden syntymä on merkitty syntyneiden luetteloon. Näin ollen mukana ei ole aviottomia lapsia, jotka ovat syntyneet kuolleena tai jotka ovat kuolleet pian syntymän jälkeen, eikä heitä ole merkitty syntyneiden luetteloon. Nämä lapset ovat merkitty taulukkoon 15 ja heitä käsitellään enemmän myöhemmin.

¹⁷⁹ Hakkarainen 2016, 7.

¹⁸⁰ Syntyneet ja kastetut Juantehtaan seurakunnassa 1865–1899.

¹⁸¹ Hakkarainen 2016, Taulukko 1, 18.

¹⁸² Taulukossa 1860-luku on vajaa johtuen Juantehtaan kirkonkirjojen alkamisesta vasta vuodelta 1863. Taulukko on poikkeavasti kymmenen vuoden jaksoissa, koska näin pienien määrien ilmaiseminen viiden vuoden jaksoissa ei ole kannattavaa.

Taulukko 14. Aviottomina syntyneet lapset Juantehtaan seurakunnassa vuosina 1863–1899

	1863–1869	1870–1879	1880–1889	1890–1899	Yht.
Avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset	2	16	8	3	29
Kaikista syntyneistä lapsista %	1,5	7,3	3,9	1,3	3,8

Lähde: Juankosken seurakunta. Mikrokortti 1 359 Syntyneet / kastetut Tammi 1863-; Mikrokortti 2 359 Syntyneet / kastetut Tammi 1 1880-; Mikrokortti 3 359 Syntyneet / kastetut 61 Huhti 1892-, KA.

Eniten aviottomia lapsia syntyi 1870-luvun aikana, jolloin syntyi 16 aviotonta lasta, mikä oli 7,3 % kaikista samalla vuosikymmenellä syntyneistä lapsista. Edellisellä vuosikymmenellä aviottomina syntyi vain kaksi lasta avioliittoon ulkopuolella, joten määrän kasvu on huomattava. Vertailussa on otettava huomioon se, että 1860-luvun ensimmäisiä vuosia ei ole mukana tarkastelussa, Kaikista aviottomina syntyneistä 29 lapsesta 1870-luvun aviottomien lasten määrä oli yli puolet kaikista aviottomista syntymistä. Tämä korkea aviottomien lasten määrä juuri tällä ajanjaksolla ei ole ainoastaan Juantehtaalla tapahtunut ilmiö, vaan 1870-luku oli laajalti Suomessa ja myös muualla Euroopassa aviottomien lasten määrän kasvun aikaa.¹⁸³ Kokonaissyntyvyydessä 1870-luku ei eronnut niin paljon muista vuosikymmenistä, kuin se teki aviottomien lasten kohdalla.¹⁸⁴

Kuten taulukko 14 osoittaa, 1880-luvulla aviottomien lasten määrä laski puoleen aikaisemmasta vuosikymmenestä, mutta edelleen lähes neljä prosenttia kaikista syntyneistä lapsista syntyi avioliiton ulkopuolella. Vuosikymmen oli syntyvyydessäkin laskusuhdanteinen, mikä osaltaan selittää myös aviottomien lasten vähyyttä. Aviottomien syntymien määrä jatkoi laskemistaan, sillä 1890-luvulla syntyi 3 aviotonta lasta, viimeinen vuonna 1893. Määrän laskeminen on kuitenkin vain tilapäistä, sillä tarkastellessa 1900-ensimmäistä vuosikymmentä on havaittavissa se, että aviottomien lasten määrä kasvoi seitsemään.¹⁸⁵ Aviottomien lasten vähyyttä 1890-luvulla ei selitä syntyvyyden vähentyminen, sillä syntyneiden määrä oli tuolloin korkeimmillaan.¹⁸⁶

¹⁸³ Shikalov 2007, 185.

¹⁸⁴ Katso taulukko 5 luvussa 3.1; Liite 3.

¹⁸⁵ Syntyneiden luettelot vuosilta 1900–1910 tarkasteltu: Juankoski, syntyneet 1890–1901 MKO2-4 35–40; Juankoski syntyneet 1902-1911 MKO5, 1–28. SSHY.

¹⁸⁶ Katso taulukko 8, luvussa 3.1.

Heinävedellä ei Juantehtaan tavoin ollut suuria eroja aviottomien lasten määrässä eri vuosikymmeninä. 1860-luvulla syntyneiden määrä oli matalammalla ja määrä kasvoi reilusti 1870-luvulle, mutta ero ei ollut kaksinkertainen kuten Juantehtaalla. 1880-luvulla määrä laski, mutta vuosikymmenten ero oli ainoastaan viisi lasta. Heinävedellä aviottomien lasten osuus kaikista syntyneistä lapsista oli jokaisella vuosikymmenellä verrattain melko tasainen, sillä jokaisella vuosikymmenellä aviottomien lasten osuus hieman alle tai hieman yli kuuden prosentin, kun taas Juantehtaalla osuus vaihteli suuresti eri aikoina.¹⁸⁷

Aviottomien lasten kuolleiden määrä on esitetty taulukossa 15. Mukana luvuissa ovat sellaiset aviottomat lapset, jotka ovat merkitty kuolleiden luetteloon esimerkiksi, piian tai yksinäisen vaimon lapseksi. Yleensä lapset olivat aina isän lapsia, kuten työmiehen lapsi tai sepän lapsi. Näin ollen mukana eivät siis ole ne aviottomana syntyneet, jotka ovat kuolleet myöhemmällä iällä. Suhteessa kaikkiin aviottomiin lapsiin, yli puolet heistä siis kuoli lapsena. Heistä 14 kuoli ennen 5-vuoden ikää ja vanhinkin oli vain seitsemänvuotias kuollessaan.¹⁸⁸ Heinävedellä kuolleiden aviottomien lasten iät olivat samankaltaisia, sillä vain pieni osa oli yli viisi vuotiaita yli puolen ollessa imeväisiä¹⁸⁹.

Taulukko 15. Aviottomina lapsina kuolleiden määrä 1865–1899

	1865–1869	1870–1879	1880–1889	1890–1899	Yht.
Kuolleet aviottomat lapset	1	6	3	3	16
Kuolleena syntyneet ₁		2	1		
Kaikista kuolleista lapsista %	0,4	2,8	1,6	1,2	5,6

₁Kuolleena syntyneet sekä heti syntymän jälkeen kastamattomina kuolleet

Lähde: Katso taulukko 7, luvussa 3.3.

Korkea avioton syntyneiden määrä 1870-luvulla näkyy myös aviottomien lasten kuolemissa. Aviottomia lapsia siis syntyi tuolloin vielä enemmän, mikäli kuolleena syntyneet laskettaisiin aviottomina syntyneiden lasten kokonaismäärään. Kaikista kuolleista lapsista aviottomina kuolleita oli 5,6 %, mikä on lähes kaksi prosenttia enemmän kuin aviottomien lasten osuus kaikista syntyneistä lapsista. Aviottomien lasten kuolinsyyt vaihtelivat monien eri sairauksien välillä. Esimerkiksi puolitoistavuotias Johan Haverinen kuoli punatautiin, kun taas Anne Antikainen ja Olga Vänninen rintatautiin, tosin eri vuosina. 1870-luvun puolivälissä Anna Hakkarainen ja August Asikainen kuolivat molemmat rokkotauteihin, ja seuraavan vuosikymmenen

¹⁸⁷ Hakkarainen 2016, 18.

¹⁸⁸ Kuolleet ja haudatut Juantehtaan seurakunnassa 1866–1893. KA.

¹⁸⁹ Hakkarainen 2016, 21.

alussa Matti Heikkinen kuoli myös rokkoon. Samoihin aikoihin Juantehtaalla oli paljon rokkoon kuolleita lapsia. Mikään kuolinsyy ei anna olettaa, että lapsi olisi kuollut koska oli avioton lapsi ja että äidillä ei olisi ollut varaa huolehtia lapsesta.¹⁹⁰ Suuri osa kuolinsyinä olvista taudista olivat sellaisia, jotka tarttuivat helposti ja olivat vaarallisia pienille lapsille ja vaikka kyseessä olisi ollut saastuneesta vedestä tai muusta sellaisesta tarttuva tauti, tuskin aviottomien lasten äidit olivat paljon huonommassa asemassa kuin esimerkiksi työmiesten vaimot. Luonnollisten kuolinsyiden pohjalta voi tehdä myös sen johtopäätöksen, ettei Juantehtaan yhteisössä kukaan aviottoman lapsen saaneista äideistä ollut siinä tilanteessa, että he olisivat syyllistyneet ei-toivotun lapsen murhaamiseen, mikä oli tuohon aikaan monen yksinäisen aviottoman lapsen synnyttäneen äidin ratkaisu yhteisön paheksunnan pelossa tai lapsen elatuksen ollessa vaikeaa.¹⁹¹

Juantehtaan naisista 19 sai aviottoman lapsen. Heistä 13 sai yhden lapsen avioliiton ulkopuolella ja kuusi heistä sai useamman¹⁹². Taulukossa 16 on aviottomien lasten äitien asema lapsen syntyessä. Mukana eivät ole ne lapsien äidit, joiden lapsi on kirjattu ainoastaan kuolleiden luetteloon. Piikat olivat yksi suurimmista ryhmistä, joka aviottomia lapsia sai. Piikat aviottoman lapsen äiteinä olivat yleinen ilmiö myös muualla Suomessa, koska he olivat nuoria naimaiässä olevia naisia, jotka usein liikkuivat paljon paikasta toiseen työn perässä ja olivat poissa vanhempien valvonnan alta.¹⁹³

Taulukko 16. Juantehtaalla vuosien 1865–1899 aikana aviottomia lapsia saaneiden äitien asema ja ikä

I. Äidin asema

Asema	Määrä
Qvinnperson, vaimo ₁	10
Piika	9
Työmiehen tytär	5
Leski	3
Itsellinen, loinen	2
Yhteensä	29

₁ vaimo, vaimoihminen, yksinäinen vaimo (y.v)

¹⁹⁰ Katso luku 3.3.

¹⁹¹ Forsius 1986, 85–87; Koskivirta 2015, 164.

¹⁹² Syntyneet ja kastetut Juantehtaan seurakunnassa 1863–1899. KA.

¹⁹³ Saarimäki 2010, 76, 77.

II. Äidin ikä

Ikä	Määrä	%
15–20	3	10,3
21–25	5	17,2
26–30	8	27,6
30–35	8	27,6
36–40	2	6,9
41–45	3	10,3

Lähde: Katso taulukko 14.

Suurin osa aviottoman lapsen synnyttäneistä äideistä oli merkitty syntyneiden luetteloon naista leimaavalla sekä naisen aseman ja säädyn poistavalla qvinnperson-termin lyhenteellä ”qp”, joka myöhemmin suomentui yksinäinen vaimo -termillä ja sen lyhenteellä ”y.w”. Kumpikaan näistä termeistä ei kerro naisen elämäntilanteesta mitään aviottoman lapsen syntymän aikaan, mutta leimaavien termien käyttäminen ajan virallisessa kirjanpidossa tekee naisten rikoksen kirkon oppeja vastaa näkyväksi ja teki aviottomista lapsista väestötieteellisen ilmiön¹⁹⁴. Kahdessa tapauksessa äiti oli merkitty sekä yksinäiseksi vaimoksi että työmiehen tyttäreksi. Taulukossa he ovat listattu työmiesten tyttäret -osioon, koska se kertoo heidän asemastaan, kun puolestaan yksinäinen vaimo kuvaa ainoastaan sitä, että he ovat saaneet lapsen avioliiton ulkopuolella. Lukuun ottamatta yhtä työmiehen tyttäreksi merkittyä äitiä, kaikki muut kolme naista löytyvät rippikirjoista heidän isänsä yhteyteen listattuna, joten tästä voi päätellä, että ainakin he, joiden asema on ollut työmiehen tytär aviottoman lapsen syntyessä, olisivat edelleen eläneet vanhempien ja muun perheen luona.¹⁹⁵

Loiseksi oli merkitty Maja Stiina Hakkarainen neljännen aviottoman lapsensa kohdalla ja hänen elämästään kerrotaan enemmän myöhemmin. Itsellinen oli Anna Maria Antikainen, eikä rippikirjassa tai lastenkirjassa ole mitään tietoa hänen vaiheistaan. Kirjoissa hän esiintyy yksin tai lapsensa kanssa itsellisten listassa, ilman tarkempaa tietoa hänen taustastaan huolimatta siitä, että Antikainen on melko yleinen sukunimi työmiesten joukossa. Anna Maria-nimistä tytärtä ei löydy keneltäkään.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Miettinen 2012, 157.

¹⁹⁵ Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1865-1899.

¹⁹⁶ Rippikirja 1863-1880 MKO1-5 I Aa:1, 17, 20, 88; Rippikirja 1881-1890 MKO9-11 I Aa:2, 8, 16, 62; Rippikirja 1891-1900 MKO15-17 I Aa:3 18, 19; Lastenkirja 1863-1880 MKO6-8 I Ab:1 7, 10, 46; Lastenkirja 1881-1890 MKO12-14 I Aa:2 9, 53; Lastenkirja 1891-1900 MKO18-19 I Aa:3, 89, SSHY.

Heinävedellä piikat olivat myös suurin aviottomia lapsia saanut ryhmä ja loiset olivat toiseksi suurin. Eli molemmat sellaiset ryhmät, joilla ei ollut vakinaista asuinsijaa ja jotka liikkuvat paljon. Naisihmisiksi ja vaimoiksi merkittyjä aviottoman lasten synnyttäjiä oli Heinävedellä piikojen ja loisien jälkeen eniten. Työmiehen tyttäriä ei maalaispitäjässä ollut, mutta heitä voisi verrata torpan tyttäriin, koska molemmat ovat irtainta väestöä paremmassa asemassa ja termit antavat ymmärtää, että tyttäret olisivat edelleen perheidensä yhteydessä huolimatta aviottomista lapsista. Torpan tyttäriä aviottomina äiteinä oli kolme Heinävedellä. Ainakin neljä leskeä sai aviottoman lapsen Heinävedellä, mikä on lähes sama määrä Juantehtaan kanssa.¹⁹⁷

4.4.3 Muutaman äidin elämänkaari

Edellä on analysoitu Juantehtaan rautaruukkiyhteisön aviottomia lapsia ja heidän äitejään suurimmaksi osaksi tilastollisesti. Tässä luvussa tarkastellaan laadullisin menetelmin tarkemmin niitä kolmea naista, jotka saivat 3–4 lasta avioliiton ulkopuolella. Äitein elämäntarinoita on tutkittu käyttäen apuna tämän tutkielman lähdeaineiston lisäksi myös muuta kirkonkirja-aineistoa niin Juantehtaalta kuin myös Nilsiästä, minne naisten elämänkaaren tutkiminen johdatti.

Charlotta Fredrika Heikkinen synnytti yhteensä neljä lasta avioliiton ulkopuolella. Hän oli sahan työmies Johan Heikkisen ja Karin Partasen kahdesta tyttärestä vanhempi. Ollessaan 20-vuotias Charlotta sai ensimmäisen avioliiton ulkopuolisen lapsensa, Karl Fredrikin vuonna 1872. Matti Wilhelm syntyi vuonna 1879, mutta kuoli kaksi vuotta myöhemmin isorokkoon. August syntyi 1882 ja tytär Maria Kristiina neljä vuotta myöhemmin. Syntyneiden luettelossa jokaisen lapsen kohdalle Charlottalla oli eri sosiaalinen asema. Ensimmäisen lapsen saadessaan hän oli piika, mutta myöhempien lasten kohdalla nimitys vaihteli työmiehen tyttären ja yksinäisen vaimon välillä, mikä kertoo siitä, ettei Charlotta enää palannut piian pestiin.¹⁹⁸

Maria Kristiinan syntyessä vuonna 1886 Charlotta oli siis siinä tilanteessa, että hänellä oli huollettavanaan kolme isätöntä lasta. Rippi- ja lastenkirja-aineiston pohjalta voi kuitenkin todeta,

¹⁹⁷ Hakkarainen 2016, 28, 36. Hakkaraisen pro gradu –tutkielmassa esitetään synnyttäneiden äitien asema taulukossa 5, mutta samasta taulukosta ei tule ilmi, onko aviottomien lasten synnyttäjiä leskiä. Myöhemmin tutkielmassa kuitenkin mainitaan, että leskistä ainakin neljä oli yli 36-vuotiaita aviottoman lapsen synnyttäessään.

¹⁹⁸ Juankoski, lastenkirja 1863–1880 MKO6-8 I Ab:1, 52. SSHY. Syntyneet ja kastetut Juantehtaan seurakunnassa 1872, 1879, 1882, 1886. Kuolleet ja haudatut Juantehtaan seurakunnassa 1881, KA.

että mitä todennäköisimmin Charlotta lapsineen asui vanhempiensa kanssa, koska vuosien 1881–1890 rippikirjaan hänet on merkitty vanhempiensa yhteyteen, vaikka hänellä on jo aviottomia lapsia. Lisäksi lastenkirjaan hänet ja hänen lapsensa on merkitty sahatyömiesten lapsien joukkoon siihen asti, kunnes Johan-isä kuoli vuonna 1891. Tämän jälkeen Charlotta lapsineen löytyy sahan löysäläisten joukosta. August-pojan kohtalo jää näiden lähteiden valossa epäselväksi ja Maria Kristiinastakaan ei ole muuta tietoa, kuin että hän oli merkattu äitinsä kanssa vuosien 1891–1900 rippikirjaan. Charlottan kohdalla on merkintä, että hänet on päästetty kolme kertaa salavuoteudesta, mutta että neljännellä kerralla ei enää päästetty. Näin ollen Charlottan ei ole ollut mahdollista osallistua ehtoolliselle tai mennä naimisiin¹⁹⁹. Muuttaneiden luettelossa ei heidän nimiään myöskään näy, joten voi olettaa, että he jäivät Juantehtaalle. Vanhin poika Karl Fredrik meni vuonna 1896 naimisiin 24-vuotiaana tehtaan työmiehenä, sai myöhemmin kolme lasta ja muutti vuonna 1905 Kalajoelle vuodeksi palaten myöhemmin takaisin Juantehtaalle.²⁰⁰

Piika Maja Stiina Hakkarainen synnytti myös neljä lasta avioliiton ulkopuolella. Hänen taustastaan ei ole muuta tietoa, kuin se että hän oli syntynyt Nilsiässä vuonna 1847 ja muutti sieltä Juantehtaalle piikomaan vuonna 1869. Vuonna 1871, iältään 28-vuotias Maja Stiina synnytti lehtolapsen Anna Lydian ”apukirjanpitäjälle” Henrik Stedtille. Isän henkilöllisyys paljastuu, koska luettelossa on maininta siitä, kuinka Henrik Stedt on antanut kirkoittaa²⁰¹ Maja Stiinan kihlattuna morsiamenaan. Noin vuotta aikaisemmin kastettujen luetteloissa on merkintä siitä, kuinka piika Maja Hakkarainen ja kirjanpitäjä Henrik Stedt ovat Suntio Johan Hirvosen Greta Lovisa tyttären kummeina. On mahdollista, että pariskunta tapasi Greta Lovisan ristiäisissä. Stiina löytyy syntyneiden luetteloista vielä useaan otteeseen isättömien lasten synnyttäjänä, tästä voi tehdä sen johtopäätöksen, ettei tämä avioliitto toteutunut. Vuosien 1877–1883 välillä Maja Stiina synnytti vielä kolme isätöntä lasta, Annan syntyessä vuonna 1877 Maja Stiinaa ei enää oltu merkitty piiaksi, vaan hän oli merkitty lyhenteellä ”qp”, samoin kuin vuonna 1879 Hilja Marian syntyessä. Nuorimmaisen Vieno Eliaksen syntyessä 1883 Maja Stiina oli loinen.

¹⁹⁹ Juankoski rippikirjat 1881–1890, MKO9-11 I Aa:2, 68; Juankoski, rippikirjat 1891–1900, MKO15-17 I Aa:3; 79; Juankoski, lastenkirja 1891–1900, MKO18-19 I Aa:3, 47. SSHY.

²⁰⁰ Juankoski, rippikirjat 1891–1900, MKO15-17 I Aa:3; 79 Juankoski muuttaneet 1898–1907 MKO5 I Ba:3 19, 21. (1905, 1906) SSHY.

²⁰¹ Kirkoittamisella tarkoitetaan sitä, kun pappi siunaa synnyttäneen äidin ja tämä voi palata takaisin arjen töihin synnyttämisen jälkeisestä, usean viikon kestävästä eristyksestä. Eristyminen johtui kirkollisessa perinteestä olevasta ajatuksesta, että synnyttänyt äiti oli saastainen. Huovila, Piskola & Piilahti 2009. 65.

Kaksi lapsista kuoli nuorena, Anna Lydia vuonna 1874 rokkoepidemian aikaan ja Vieno Elias vuonna 1886 vatsavaivoihin.²⁰²

Henrik Stedtin nimi ei tule esille nuorempien lasten syntymien kohdalla ja nämä lapset ovat merkitty isättömiksi. Tästä voi tehdä helposti sen johtopäätöksen, että Henrik katoaa kuvioista ensimmäisen lapsen kuoleman jälkeen ja kihlaus purkautuu. Kuitenkin, Kun Maja Stiinan elämää tarkastelee laajemmin muiden lähteiden kuin synnyttäneiden luetteloiden perusteella, paljastuu, että Henrik Stedt oli mitä todennäköisimmin mukana Maja Stiinan ja lasten elämässä koko ajan. Maja Stiina Hakkarainen löytyy vihittyjen luettelosta vuodelta 1887, jolloin hän on 40-vuotias morsian ja asemaksi hänelle on merkitty entinen piika. Aviopuolisoksi hänelle on merkitty tehtaankirjuri, (entinen) poikamies Henrik Wihonen. Sama etunimi ja sama ammatti kuin aiemmin mainitulla Henrik Stedillä antaa aihetta olettaa, että kyseessä on sama henkilö, mutta joka oli suomentanut oman ruotsalaisen sukunimensä.²⁰³ Nimien suomentaminen alkoi 1800-luvun lopulla ja tuolloin se nähtiin kansallisena velvollisuutena ja suomalaisuuden luomisena²⁰⁴.

Vahvistus sille, että kyseessä on sama henkilö, löytyy rippikirjoista, joita tarkastelemalla paljastuu, että Heikki Wihonen oli aikaisemmin Henrik Stedt ja että hänellä on Maja Stiina Hakkarainen vaimona. Lisäksi lastenkirjasta paljastuu, että muutama kuukausi vihkimisen jälkeen parille syntyi tytär Iida. Lisäksi aviottomina syntyneet molemmat tyttäret saivat isänsä nimen Wihonen vihkimisen jälkeen. Lastenkirjaan on merkitty, että tytöt syntyivät ennen vihkimistä. Henrik oli Anna Lydian syntyessä ja vihille mennessä merkitty kirjanpitäjäksi, mutta nuorimman tyttären syntyessä hän oli tehtaan työmies. Myöhemmin hän löytyy löysäläisten ja vaivaisien joukosta merkinnällä, että hänen kättään on operoitu. Lastenkirjassa pariskunta on lapsienne turvattomat lapset – listassa. Maja Stiina kuoli 1903 56-vuotiaana sydänvikaan ja Henrik vuotta

²⁰² Syntyneet ja kastetut Juantehtaan seurakunnassa 1871, 1877, 1879, 1883; Kuolleet ja haudatut Juantehtaan seurakunnassa 1874, 1886. KA.

²⁰³ Syntyneet ja kastetut Juantehtaan seurakunnassa 1871, 1877, 1879, 1883; Avioliittoon vihityt Juantehtaan seurakunnassa 1887. KA.

²⁰⁴ Paikkala, 2003, 555.

myöhemmin halvaukseen saman ikäisenä. Kuolleiden luetteloon Henrik oli merkitty kirjuriksi. Tämän jälkeen nuorin tytär Iida seurasi vanhempia siskojaan ja muutti Kuopioon.²⁰⁵

Maja Stiinan elämäntarinasta voi tehdä sellaisia johtopäätöksiä, että hän ja Henrik elivät kymmenen vuotta yhdessä, mitä todennäköisimmin niin kutsuttuna susiparina ja saivat yhdessä neljä lasta avioliiton ulkopuolella. Jokin esti heitä menemästä naimisiin heti ensimmäisen yhteisen lapsen syntyessä, mutta mitä ilmeisemmin he kuitenkin elivät pidemmän aikaa yhdessä mahdollisesti jonkinlaisessa avosuhteessa, vihkimättömänä kihlattuna parina ja tästä syystä kaikki heidän lapsensa olivat aviottomia, koska he eivät olleet lain ja kirkon silmissä virallinen pari.²⁰⁶

Ensimmäisen lapsen syntyessä Henrikin ammattina oleva apukirjanpitäjä sekä vihittyjen luettelossa oleva maininta tehtaan kirjuri, antavat kuvan siitä, että Henrik on Maja Stiinaan verrattuna paremmassa sosiaalisessa asemassa, mutta rippikirjoihin Henrik on kuitenkin merkitty työmiesten joukkoon eikä konttorin väkeen kuten muut kirjanpitäjä-ammattinimikettä kantavat henkilöt, mikä kertoo siitä, että vaikka ammattinimike apu-kirjanpitäjä antaa sen kuvan, että hän olisi ollut niin sanotusti parempaa väkeä, ei välttämättä pidä paikkaansa. Mahdollisesti Henrik on toiminut kirjurina rautaruukilla lähempänä työväestöä, eikä konttorissa. Rippikirjoissa on merkintöjä siitä, kuinka Henrikin kättä on operoitu ja mitä todennäköisimmin käsi on ollut kirjoituskäsi, ja tästä syystä Henrik ei ole voinut enää työskennellä kirjurina. Mahdollista on, että pariskunta ei voinut mennä naimisiin koska heillä ei ollut varaa Henrikin käden takia ja myöhemmin Maja Stiina oli aviottoman lapsen synnyttänyt äiti, eikä päästy ehtoolliselle eikä myöskään naimisiin. Pariskunta lapsineen turvattomien lasten listauksessa antaa myös sen kuvan, ettei Henrik pystynyt elättämään perhettään kätensä takia.²⁰⁷ Henrik Stedt ja piika Maja Hakkarainen olivat merkitty vuonna 1870 syntyneen Greta Lovisan kummeina. Lapsen isä oli suntio Johan Hirvonen ja vaimo Greta Lovisa Antikainen. Lapsen kummina toimi myös Klara

²⁰⁵ Juankoski, rippikirja 1881–1890 MKO9-11 I Aa:2, 59; Juankoski, lastenkirja 1881–1890 MKO18-19 I Aa:3, 28; Juankoski kuolleet 1902–1931 MKO3 9, 11 (1903, 1904). SSHY; Syntyneet ja kastetut Juantehtaan seurakunnassa 1871, 1883 KA.

²⁰⁶ Saarimäki 2010, 76, 77

²⁰⁷ Juankoski, rippikirjat 1863–1880 MKO1-5 I Aa:1, 45; Juankoski, rippikirjat 1891–1900 MKO15-17 I Aa:3, 56; Juankoski, lastenkirja 1881–1890 MKO18-19 I Aa:3, 52. SSHY.

Asikainen, joka oli aviottoman lapsen synnyttäneen Anna Lovisan sisko. Olisikohan tämän lapsen kastetilaisuus se, jossa pari ensimmäisen kerran tapasi, sillä ensimmäinen lapsi pariskunnalle syntyi seuraavana vuonna.²⁰⁸

Kolmen aviottoman lapsen äiti Anna Lovisa Asikainen oli työmies Petter Asikaisen ja Maria Lovisa Grönforsin kahdesta tyttärestä vanhin. Hän syntyi vuonna 1847 ja hänen sisarensa Klara Maria viisi vuotta myöhemmin. Tyttöjen isä Petter Asikainen kuoli vuonna 1858 tyttöjen ollessa 11- ja 6-vuotiaat. Isän kuoleman jälkeen tyttöjen äiti, Maria Lovisa synnytti isättömän pojan Johan Fredrikin vuonna 1862. Lapsi kuoli vain noin vuoden ikäisenä, eikä lapsen isästä ollut tietoa. Eri asia oli toisen pikkuvelipuolen kohdalla, sillä kun Fredrik syntyi vuonna 1865, oli syntyneiden luetteloon merkitty, että nilsiäläinen loismies Job Horjander oli antanut kirkoittaa Maria Lovisan kihlattuna morsiamenaan ja Fredrikin sukunimeksi on lastenkirjaan merkitty Horjander. Maria Lovisa muutti viiden kuukauden ikäisen Fredrikin kanssa Nilsiänsä aviomiehensä luo. Anna Lovisa jäi kuitenkin sisarensa kanssa Juantehtaalle työskentelemään. Tytöt olivat tuolloin 18- ja 13-vuotiaita. Klara Maria työskenteli piikana mylläri Karl Gustaf Grönforsin perheessä. Klara ei joutunut sisarensa tavoin huonoille teille, vaan hän meni 21-vuotiaana naimisiin raudanviilaaja Karl Henrik Lyytikäisen kanssa, mylläri Karl Gustafin toimiessa puhe miehenä²⁰⁹. Mylläriin mahdollista sukulaisuussuhdetta tyttöihin ei voi varmuudella tietää lähteiden perusteella, mutta sama sukunimi antaa ymmärtää, että mahdollisesti kyseessä oli äidin sukulaisia. Anna Lovisan nimi löytyy rippikirjassa tehtaantyöläisten aakkosellisesta listauksesta²¹⁰, ja hänen nimensä edessä on muiden työläisten tavoin ”arb.”, joten tästä voi päätellä, että hän olisi mahdollisesti piikomisen sijaan työskennellyt tehtaassa, sillä jonkin verran tehtaassa työskenteli myös naisia.²¹¹

Piiaksi Anna Lovisa oli kuitenkin merkitty hänen saadessaan ensimmäisen aviottoman lapsensa Paavon 28 vuoden iässä vuonna 1871. Toinen lapsi Karl August syntyi 1875, mutta kuoli vain muutaman päivän ikäisenä rokkoon. Vain muutamaa päivää myöhemmin isovelji Paavo kuoli

²⁰⁸ Syntyneet ja kastetut Juantehtaan seurakunnassa 1870. KA.

²⁰⁹ Juankoski, kuulutetut 1863–1889 MKO1 I Ea:19 (1873). SSHY.

²¹⁰ *Bruksarbetare i alfabetisk ordning*. Juankoski, rippikirja 1863–1880 MKO1-5 I Aa:1, 20.

²¹¹ Juankoski, lastenkirja 1863–1880 MKO6-8 I Ab:1,46; Juankoski, rippikirja 1863–1880 MKO1-5 I Aa:1, 20; Nilsiänsä rippikirja 1860–1872 < <http://www.sukuhistoria.fi/ssh/sivut/jasenille/paikat.php?bid=12944&pnum=38> > (Katsottu 10.5.2018); Syntyneet ja kastetut Juantehtaan seurakunnassa 1865; Juantehtaan seurakunnasta muutaneet 1865. KA; Forsberg & Kankkunen 1996, 100.

samaan sairauteen. Anna Lovisa sai vielä kolmannen aviottoman lapsen, sillä kuolleiden luettelosta löytyy merkintä vuodelta 1877 ”qp” Lovisa Asikaisen äpärästä tyttölapsesta, joka kuoli vain tunnin ikäisenä heikkouteen. Näiden kahden myöhemmän lapsien kohdalle Anna Lovisa oli siis merkitty naisihmiseksi tai yksinäiseksi vaimoksi, joten mitä ilmeisemmin hän ei enää työskennellyt ensimmäisen lapsen jälkeen. Kenenkään lapsen kohdalla ei ollut minkäänlaista tietoa isästä., mutta vain kolme kuukautta lapsen kuoleman jälkeen Anna Lovisa Asiakainen kuulutetaan ensimmäisen kerran nilsiäläisen rengin Thomas Asikaisen kanssa ja kuulutettujen luetteloissa on merkintä siitä, että pari olisi vihitty. Viimeinen merkintä on 1880, kun hän muuttaa Nilsiään miehensä luo. Hänet on tässä yhteydessä merkitty entiseksi piiaaksi ja hänen kohdallaan on merkintä sitä, että hän on vihitty vaimo.²¹²

Nämä kolme elämänkaarta eroavat melko paljon toisistaan. Maja Stiina eroaa toisista siinä, että hän ei ole alun perin Juantehtaalta, vaan on syntynyt Nilsiässä. Hänen taustansa on todennäköisesti maataloudessa. Anna Lovisa ja Charlotta ovat molemmat työmiesten tyttäriä, mutta eri alan työmiesten. Mitä todennäköisimmin Maja Stiina ja Charlotta eivät olleet yksin lapsiensa kanssa, toisella oli puoliso ja toisella vanhemmat apuna, kun taas Anna Lovisalla ei. Kaikilta kolmelta naiselta kuoli ainakin yksi lapsi. Charlottaa ei päästetty ripille enää neljännen lapsen jälkeen, ainakaan tarkastelluiden lähteiden perusteella ja hänen myöhemmät vaiheensa jäävät pimentoon. Maja Stiina meni lopulta naimisiin, joten hänet päästettiin jossain vaiheessa salavuoteudesta ja päästettiin ehtoolliselle. Anna Lovisa puolestaan ei ollut enää yksinäinen äiti, koska kaikki hänen lapsensa olivat kuolleet avioliiton ja paikalta muuttamisen aikaan. Naisten lapsista on sen verran tiedossa, että ainakin Charlottan vanhin poika pärjäsi hyvin elämässään ja Maja Stiina lapset muuttivat isoon kaupunkiin, joten he olivat vanhempiaan paremmassa tilanteessa.

Juantehtaan yhteisön suhtautumisesta aviottomiin lapsiin ja heidän äiteihinsä nämä tarinat kertovat sen, että useampikaan avioton lapsi ei tarkoittanut sitä, että yhteisö olisi sulkenut äidin pois, vaan äidit saattoivat elää lapsineen yhteisössä. Lähteiden pohjalta ei voi tarkemmin määrittää, kuinka tai missä yksinäiset äidit asuivat, mikäli heitä ei merkitty vanhempiensa yhteyteen. Kirkko nähtiin tärkeänä järjestyksen ylläpitäjänä ja aviottomien lasten äitien osalta tämä

²¹² Syntyneet ja kastetut Juantehtaan seurakunnassa 1871, 1875, 1877; Kuolleet ja haudatut Juantehtaan seurakunnassa 1875, 1877; Juantehtaan seurakunnasta muuttaneet 1880. KA.

näkyi muun muassa ”qp” merkintänä kirjonkirjoissa sekä seurakunnan yhteyteen salavuoteuden synnistä ripille päästämisenä. Aviottomien lasten kasvamista yhteisössä ei näiden kolmen tarinan perusteella voi sanoa muuta kuin sen, että ainakin Charlotta Heikkisen poika hyväksyttiin yhteisöön, hän meni naimisiin ja hänestä tuli yksi työmies toisten joukkoon. Maja Stiinan tyttäret kasvoivat yhteisössä, mutta muuttivat kaikki pois. Lähteiden pohjalta ei voi tietää varmaksi, mutta voi spekuloida, että vanhemmat tyttäret, jotka syntyivät aviottomina, olisivat olleet erilaisessa asemassa kuin nuorin sisko, ja muuttivat siitä syystä kaupunkiin työn tai avioliiton perässä.

Yhteisön suhtautumista aviottomiin lapsiin voi tarkastella myös kummiverkostojen kautta. Tarkastellessa aviottomien lasten kummeja, on havaittavissa, että enemmistö kummeista oli ammattitaidottoman työväestön, palvelusväen tai tilattoman väen joukosta, mutta myös paremmassa asemassa olevat henkilöt toimivat isättömien lasten kummeina. Kolme seppää ja yksi valsari ammattitaitoisen työväestön joukosta oli aviottoman lapsen kummina, lisäksi kirkon parissa työskentelevä suntio oli myös yksikummeista, mikä on erikoista ottaen huomion aviottoman lapsen saamisen olevan kirkon mielestä väärin ja suntion läheinen suhde kirkkoon. Kyseisen suntio Johan Hirvonen oli Stiina Maria Nykäsen aviottoman lapsen kummina.²¹³ Samainen suntio löytyy myös toisen aviottoman lapsen saaneen henkilön yhteydestä, mutta tällä kertaa avioliiton puhemiehenä Anna Lovisa Asikaiselle.²¹⁴

5 Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa selvitettiin Juantehtaan rautaruukin ympärille muodostuneen teollisuusyhteisön kehitystä 1800-luvun jälkipuolella. Juantehdas perustettiin vuonna 1746 ja se oli ensimmäinen ainoastaan järvi- ja rautamalmia raaka-aineena käyttävä rautaruukki. Tehtaan toiminta ei kuitenkaan päässyt kunnolla käyntiin, sillä ongelmina olivat muun muassa syrjäinen sijainti, ja odotettua vähäisempi raudan kysyntä lähialueilla. Lisäksi ruukki ja myöhemmin perustettu saha olivat riippuvaisia ympäröivien seutujen luonnonvaroista, mikä aiheutti kiistaa alueen asukkaiden kanssa. Tehtaan kukoistuskausi alkoi, kun tehtaan omistus siirtyi venäläiselle Ponomareffien perheelle ja tässä tutkielmassa tarkasteltiin Dmitri Ponomareffin omistusaikaa.

²¹³ Syntyneet ja kastetut Juantehtaan seurakunnassa 1878 KA; Liite 4.

²¹⁴ Juankoski, kuulutetut 1863–1889 MKO1 I Ea:1, 12 (1877). SSHY.

Tarkastellulla ajanjaksolla 1865–1899 tehtaan yhteisö oli tyypillinen teollisuusyhteisö, jonka väestön enemmistö oli teollisuustyöväestöä.

Tämän tutkielman kannalta keskeistä oli Juantehtaan rautaruukin yhteyteen perustettu tehdas-seurakunta ja sen myötä tulleet omat kirkonkirjat. Tehdasseurakunta sijoittui Nilsiä kunnan alueelle ja oli ennen itsenäistymistään osa Nilsiä seurakuntaa. Oma tehdasseurakunta tehtaalle perustettiin 1862, ja silloin alettiin merkitä tehtaan väestöä omiin kirkonkirjoihin erilleen muusta Nilsiä väestöstä, kun aiemmin tehtaan väestö oli merkitty Nilsiä kirkonkirjoihin yhdeksi Nilsiä kyläksi. Kirjoihin ei merkitty maatalousväestöä, joka asui tehtaan läheisyydessä ja oli osa yhteisöä, vaan he olivat edelleen.

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin Juantehtaan tehdasyhteisön väestön kehitystä henki- rippi- ja lastenkirjojen esittämien lukujen perusteella, sekä myös Juantehtaalla syntyneiden, kuolleiden ja muuttaneiden luetteloihin pohjautuvaa yhteisön kehitystä vuosina 1865–1899. Tutkimuksessa ei ollut tavoitteena tarkastella yhteisön todellista väkilukua, vaan muutoksia tarkasteltiin lähdekriittisesti. Juantehtaan seurakunnan kirkonkirjojen lisäksi väestön määrää tarkasteltiin Nilsiä henkikirjoista, joihin Juantehtaan väestö oli merkitty, sekä Suomen virallisen tilaston luvuista, mutta niistä tarkastelu oli mahdollista ainoastaan vuosilta 1890, 1895 ja 1900. Lähdekriittinen tarkastelu valikoitui käytettäväksi, koska tutkimuksen aikana huomio kiinnittyi siihen, että jokaisessa aineistossa väestön määräksi saatiin eri määrä.

Juantehtaan väestön koko vaihteli eri lähteissä. Henkikirjojen mukaan Juantehtaan tehdasyhteisön väestömäärä kehittyi 400 asukkaasta 800 asukkaaseen. Kirkonkirjoissa kehitys oli 500 asukkaasta 900 asukkaaseen. Suomen virallinen tilasto esittää väestön määrän suuremmaksi, mutta niiden pohjalta tarkastelun voi aloittaa vasta 1890 vuoden laskennasta. Vuonna 1890 Suomen virallisen tilaston mukaan Juantehtaalla oli 604 asukasta, henkikirjojen mukaan 594 ja kirkonkirjojen mukaan 679.

Tarkastellessa Juantehtaalla asuneen väestön eri ryhmien kokoja, havaittiin että yhteisössä selvästi suurin osa työskenteli rautaruukilla ja sahan osuus työväestöstä oli pieni. Irtaimen väestön koko vaihteli useimmiten eri aikoina. Irtaimen väestön määrässä huomioitavaa oli se, että

vaikka tehtaalla oli tuotannollisesti hyvät ajat, mikä tarkoitti useampia työpaikkoja, samalla irtaimen väestön osuus kuitenkin lisääntyi. Tämän taustalla on kuitenkin se, että irtaimesta väestä iso osa oli naisia tai yli-ikäisiä, jotka uusista työpaikoista hyötyneet. Myös Venäjällä passilla poissa olevien määrä oli vaihtelevaa eikä kovin suurta. Näiden kahden ryhmän kohdalla tutkimuksessa havaittiin, että määrien vaihteluihin vaikutti paljon lähteen merkintöihin liittyvät tekijät, eikä muutokset yhteisössä.

Juantehtaan yhteisö oli ympäröiviin alueisiin nähden poikkeuksellinen, koska väestön pääelinkeino oli teollisuus, kun ympäröivät alueet olivat maataloutta harjoittavia. Tämä näkyi myös yhteisön väestöllisessä rakenteessa. Enemmistö yhteisön väestöstä oli työväestöä, mutta se oli sisäisesti jakautunut eri työpaikkojen tai ammattitaidon mukaan rautaruukin tai sahan ammattitaitoiseksi tai ammattitaidottomaksi työväeksi sekä palvelusväeksi. Pieni osa väestöstä olivat ”herrasväkeä” ja ammatinharjoittajia. He olivat kuitenkin tehtaan tai yhteisön toiminnan kannalta tärkeitä. Maatalousväestö oli myös osa yhteisöä, mutta he jäivät tämän tutkimuksen ulkopuolelle sen takia, että he eivät esiinny Juantehtaan aineistossa, vaan ovat Nilsiän rippikirjoissa. Yhteisön sukupuolijakauma oli melko tasainen ja kielellisesti suomenkieliset olivat enemmistönä. Sivistyneistön keskuudessa ruotsinkielisiä oli jonkun verran, mutta koska täysin ruotsinkielisiä perheitä ei ollut kuin yksi, on hyvin mahdollista, että myös sivistyneistön kesken olisi puhuttu enemmän suomea kuin ruotsia.

Eri lähteistä saadut väestötiedot johtuivat muun muassa niiden erilaisesta käyttötarkoituksesta. Henkikirjat olivat ensisijaisesti väestönkirjanpitoa, joissa väestönmäärät oli merkitty selvästi numeraalisesti, kun taas rippi- ja lastenkirjoissa kirkkoherra piti kirjaa seurakuntalaistensa uskonnollisesta käyttäytymisestä, kristinuskon oppimisesta ja elämänvaiheista. Virallinen tilasto puolestaan keskittyi teolliseen tilastointiin, joten lähteen tiedoista ei selviä, ketä lähteeseen oli merkitty. Rippikirjoista väestömäärien laskeminen tapahtui tarkastelemalla pappien tekemiä merkintöjä henkilöiden ehtoollisella käymisestä tai sen puuttuessa muuttamisesta tai kuolemasta kertovista merkinnöistä. Lastenkirjoissa laskenta tapahtui syntymän ja ripille pääsemisen vuosien tarkastelulla.

Kun laskenta tapahtui pääasiassa numeroiden perusteella, on mahdollista, että laskennassa on tapahtunut päällekkäisyyksiä. Tämä on mahdollista esimerkiksi otantavuonna ripille pääseiden

lapsien kohdalla tai leskeksi jääneiden naisten kohdalla, jotka ovat mahdollisesti merkitty samaan rippikirjaan ensin puolison kanssa ja myöhemmin irtaimen väestön osuuteen. Lisäksi lukujen eroissa on hyvä ottaa huomioon inhimillisen erheen ja laskuvirheen mahdollisuus, kun esimerkiksi usean sadan hengen ehtoollisilla käymisiä ja muita merkintöjä on laskettu. Henkikirjoissa väestön määrät ovat selvemmin ilmaistu numeroin, ja joista väestömäärät määrät ovat selvempi laskea, mutta sekään ei poissulje laskuvirheen mahdollisuutta.

Väestötapahtumia tarkasteltiin historiakirjojen, eli vihittyjen, syntyneiden ja kastettujen, kuolleiden ja haudattujen sekä muuttaneiden luettelojen pohjalta. Tarkastelussa ei tehty vertailua ympäröiviin alueisiin tai Suomen kehitykseen ja tarkastelu tehtiin vain tarkastelemalla absoluuttisia lukuja. Kuolleiden määrä jäi alhaisemmaksi kuin syntyneiden määrä, joten väestö kasvoi luonnollisen väestölisäyksen seurauksena. Vain vuosina 1866 ja 1868 kuolleita oli enemmän kuin syntyneitä ja tätä selittää nälkävuodet. Tutkimusajanjaksolla luonnollinen väestönkasvu oli 289 henkeä. Muuttoliike vaikutti väestön määrän vaihteluihin luonnollista lisäystä enemmän. Juantehdas oli muuttovoittoinen, koska vuosien 1865–1899 aikana muuttovoittoa tapahtui 84 henkeä. Aikakauden Savolle oli tyypillistä muuttotappio, joten Juantehdas poikkesi alueesta.

Juantehtaan kokonaisväestön kasvu vuosina 1865–1899 oli 371 henkeä. Tästä luonnollisen väestönkasvun osuus oli 77,9 prosenttia ja muuttoliikkeen osuus 22,1 prosenttia. Väestön kasvua hidastutti enemmän ulosmuuttaneiden määrä kuin kuolleiden määrä. Tarkastellessa Juantehtaalla kuolleiden kuolinsyitä, oli havaittavissa, että suurimaksi osaksi yhteisössä kuoliin luonnollisiin syihin, ja vain harva kuolinsyy oli jokin muu kuin luonnollinen. Lapsia kuoli enemmän kuin aikuisia ja lapsien yleisimmät kuolinsyyt olivat rokkosairaudet tai heikkous, kun puolestaan aikuisilla keuhkoon liittyvät sairaudet ja lavantauti aiheuttivat eniten kuolemia. Rokkoepidemioita Juantehtaalla oli 1870-luvulla ja seuraavalla vuosikymmenellä Kuopiossa olleesta rokkoepidemiasta sai myös Juantehdas osansa. Lavantautiin kuoli henkilöitä satunnaisesti, eikä siitä muodostunut epidemiaa muulloin kuin suurena kuolonvuonna 1868. Vaarallinen työ aiheutti loukkaantumisia, mutta kuolinsyynä ei näkynyt juuri ollenkaan tapaturmia, vaikka loukkaantumiset muutoin tulivat esiin rippikirjoissa esiintyneinä vaivoina. Tehtaan sijainti vesistön ääressä näkyi useissa hukkumiskuolemissa, mutta suhteessa kaikkien kuolleiden määrään ei

niiden osuus ollut suuri, joten voi todeta, että todennäköisesti virran varrella oleskeltiin suhteellisen varovaisesti ja valvonnan alla.

Väestökehityksen ja -rakenteen lisäksi tässä tutkimuksessa tarkasteltiin yhteisön sosiaalisia verkostoja kummissuhteiden ja solmittujen avioliittojen kautta. Tarkasteltiin sitä, kuinka yhteisön eri ryhmät verkostoituivat keskenään, mutta myös sitä, kuinka yhteisön jäsenet verkostoituivat ulkopuolisten kanssa. Jälkimmäisen teeman tarkastelu onnistui kuitenkin vain avioliittojen kautta, koska kummien kotipaikkoja ei ollut mahdollista selvittää. Yhteisön sisäisestä verkostoitumisesta on havaittavissa se, että sahan ja rautaruukin väestö oli verkostoitunut keskenään, mutta enemmistö rautaruukin väestä verkostoitui toisten rautarukkilaisten kanssa, kun taas sahan väki verkostoitui myös enemmän rautarukkilaisten kuin toisen sahamiesten kanssa. On otettava kuitenkin huomioon sahalla työskentelevin vähäisyys suhteessa ruukin väkeen. Avioliitoissa ja kummissuhteissa oli samankaltaisuuksia, eli työmiehet ja piijat olivat tiiviisti verkostoituneita keskenään. Työmiehet olivat tiivisti yhteyksissä toisiin työmiehiin niin kummissuhteiden kuin avioliittojen kautta. Niin kutsutta statuskummeja oli jonkin verran, eli alemmista ryhmistä verkostoiduttiin ylempiin ja yleensä lähemmäksi omaa asemaa, kuten ammatinharjoittajien kanssa kuin herrasväen kanssa.

Juantehtaalla oli useita kymmeniä naisia, jotka saivat lapsia avioliiton ulkopuolella. Naiset olivat työväen luokkaa tai irtainta väestöä, eikä näin ollen paremmassa asemassa olevat naiset päätyneet tähän häpeälliseen tilanteeseen. Tarkastelemalla muutaman äidin elämäntarinoita, on havaittavissa, että yhteisö hyväksyi naiset ja heidän lapsensa osaksi yhteisöä. Kummissuhteiden tarkastelu paljastaa, että aviottomien lasten äidit verkostoituivat suurimmaksi osaksi ammattitaidottoman työväestön tai palvelusväen kanssa, mutta että heidän kummeinaan oli myös arvostetussa asemassa olevia henkilöitä, mikä kertoo myös siitä, että paremmassa yhteiskunnallisessa asemassa olevat verkostoituivat työväestön kanssa.

Muuttaneiden ja vihittyjen luetteloiden pohjalta on nähtävissä, että juantehtalaiset olivat tiiviissä yhteydessä entisen emäseurakunnan Nilsiään väestön kanssa. Muuttaneiden luetteloissa yleisin muuttokohde tai lähtöpaikka oli Nilsiä. Ulkopaikkakuntalaisten puolisoiden kotipaikka oli yleensä Nilsiä. Mikäli kummissuhteissa olisi tarkemmin selvitetty kummien kotipaikkoja, olisi erittäin todennäköistä, että esimerkiksi talonpojat ja loiset olisivat nilsiäläisiä.

Lähteet

Painamattomat lähteet

Kansallisarkisto, Joensuun toimipiste (KA)

Juankosken seurakunta

Vihittyjen luettelot 1865–1899

Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1865–1899

Kuolleiden ja haudattujen luettelot 1865–1899

Muuttaneiden luettelot 1865–1899

Digitaaliset lähteet

Suomen Sukuhistoriallinen Yhdistys Ry (SSHY)

Kirkonarkistot, Juankoski

Rippikirjat 1863–1880, 1881–1890, 1891–1900

Lastenkirjat 1863–1880, 1881–1890, 1891–1900

Muuttaneiden luettelot 1905–1906

Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1900–1910

<<http://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/jasenille/paikat.php?plid=139>> (tietokantasivu, vaatii jäsenyyden)

<<http://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/HisKi-digiarkisto.php?plid=139>> (vapaa aineisto)

Kirkonarkistot, Nilsia

Rippikirja 1860–1872

<<http://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/jasenille/paikat.php?bid=12944&pnum=38>>(kuva rippikirjan sivusta, vaatii jäsenyyden)

Digitaaliarkisto

Henkikirjat

Kuopion läänin henkikirjat

Iisalmen kihlakunta

Nilsia

1865 Juantehdas

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=479971> ; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=479972>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=479973>;<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=479974>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=479979> (Katsottu 10.5.2018, 2016)

1865 Nilsin koko väestö

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=479983> ;<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=479984>
[;http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=479985](http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=479985) (Katsottu 10.5.2018, 2016)

1870 Juantehdas

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=490521>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=490522>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=490523> ;<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=490524>
[;http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=490525](http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=490525) (Katsottu 10.5.2018, 2016)

1870 Nilsin koko väestö

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=490531>;<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=490532> (Katsottu
10.5.2018, 2016)

1875 Juantehdas

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=490824>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=490936> (Katsottu
10.5.2018, 2016)

1875 Nilsin väestö

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=490776>;<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=490777>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=490778> (Katsottu 10.5.2018, 2016)

1880 Juantehdas

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10989381>;<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10989382>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10989383>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10989384>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10989385>;<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10989386>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10989387> (Katsottu 10.5.2018, 2016)

1880 Nilsin koko väestö

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10989222>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10989223> ;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10989224> (Katsottu 10.5.2018, 2016)

1885 Juantehdas

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21692640>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21692641> ;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21692642> ;<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21692643> ;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21692644> ; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21692645>
[;http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21692646](http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21692646); <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21692638> (Kat-
sottu 10.5.2018, 2016)

1885 Nilsin koko väestö

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21692647>;<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21692648>;<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21692649>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21692650>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21692651> (Katsottu 10.5.2018, 2016)

1890 Juantehdas

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21851135>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21851143>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21851152>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21851162>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21851187>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21851197>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21851204>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21851117>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21851126> (Katsottu 10.5.2018, 2016)

1890 Nilsian koko väestö

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21845765>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21845771>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21845778>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21845785>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21845793>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21845802> (Katsottu 10.5.2018, 2016)

1895 Juantehdas

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21889724>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21889728>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21889731>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21889734>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21889737>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21889741>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21889745>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21889748>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21889753>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21889756>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21889759>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21889763> (Katsottu 10.5.2018, 2016)

1895 Nilsian koko väestö

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21888975>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21889241>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21888978>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21889245>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21888982>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21889248>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21888985>. (Katsottu 10.5.2018, 2016)

1900 Juantehdas

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21879932>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21879938>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21879943>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21879949>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21879954>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21879960>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21879967>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21879973>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21879978>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21879983>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21879999> (Katsottu 10.5.2018, 2016)

1900 Nilsian koko väestö

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21875850>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21876008>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21876016>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21876021>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21876028>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21876033>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21876039>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21876045>;
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21876052>; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=21876059> (Katsottu 10.5.2018, 2016)

Tutkimuskirjallisuus

Ahonen, Kalevi 1985. Joensuun kaupungin historia I. Joensuun kaupunki, Joensuu.

Elomaa, Hanna 2000. Maailma on meidän. Teoksessa Utrio, Kaari, Perhekirja – *eurooppalaisen perheen historia*. Suuri suomalainen kirjakerho, Helsinki.

Engman, Max 2004. Pietarinsuomalaiset. WSOY, Helsinki.

Forsius, Arto 1986. Epidemioista, väestötapahtumista ja kuolinsyistä. Teoksessa *Suku ja tieto: 3, Sukututkimuspäivien esitelmä 1982-1986*. Suomen sukututkimusseuran julkaisuja 40. Suomen Sukututkimusseura, Helsinki.

Forsberg, Juha 1992. Juankosken koululaitoksen historia 1862–1992: 130 vuotta koulutietä Koillis-Savossa. Juankosken kunnan koululautakunta, Juankoski.

Forsberg, Juha & Kankkunen, Ari 1996. Järvimalmiruukista kartonkitehtaaksi: Juantehtaan historia 1746–1996. Karisto Oy, Hämeenlinna.

Forsberg, Juha 2014. Ruukinpatruuna vastaan kaskitalonpojat – Juantehtaan kolmet käräjät 1786, 1789, 1808 ja salamurha 1810. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 87. Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekunta, Joensuu. <http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1516-0/urn_isbn_978-952-61-1516-0.pdf>

Haapala, Pertti 1986. Tehtaan valossa: teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820–1920. Historiallisia tutkimuksia 133. Suomen historiallinen seura, Helsinki.

Haapala, Pertti 1989. Sosiaalishistoria: Johdatus tutkimukseen. Käsikirjoja 12. Suomen historiallinen seura, Helsinki.

Haapala, Pertti 2007. Muuttoliike. Teoksessa Haapala, Pertti & Toivo, Raisa Maria, *Suomen historian kartasto*. Karttakeskus, Helsinki.

Haapala, Pertti 2007a Yhteiskuntaluokat. Teoksessa Haapala, Pertti & Toivo, Raisa Maria, *Suomen historian kartasto*. Karttakeskus, Helsinki.

Haapala, Pertti 2007b. Kansantulo ja elinkeinorakenne. Teoksessa Haapala, Pertti & Toivo, Raisa Maria, *Suomen historian kartasto*. Karttakeskus, Helsinki.

Haapala, Pertti 2007c. Teollinen vallankumous Suomessa. Teoksessa Haapala, Pertti & Toivo, Raisa Maria, *Suomen historian kartasto*. Karttakeskus, Helsinki.

Hakkarainen, Katja 2016. Äpärän synnyttäjät – Aviottomat äidit Heinävedellä 1871–1881. Pro gradu –tutkielma, Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.

Happonen, Päivi 2009. Kaksi todellisuutta? Kirkonkirjat ja henkikirjat Sortavalan kaupungin väestöllisen profiilin kuvaajina 1800-luvun alusta vuoteen 1940. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 96. Arkistolaitoksen toimituksia 8. Yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta, Joensuun yliopisto, Joensuu. <http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-219-316-2/urn_isbn_978-952-219-316-2.pdf>

Hareven, Tamara K. 1982. Family time and industrial time – The relationship between the family and work in a New England industrial community. Cambridge University Press, Cambridge.

Hirvonen, Päivi 1996. Seurakuntien arkistot Jyväskylän maakunta-arkistossa. Teoksessa *Kirkonkirjat paikallisyhteisön kuvaajina*. Jyväskylän historiallinen yhdistys, Jyväskylä.

Hoving, Viktor 1946. Juantehdas 1746-1946. Kouvola.

Huovila, Marja & Liskola, Pirkko & Piilahti Kari-Matti 2009. Sukututkimuksen käsikirja. WSOY, Helsinki.

Jutikkala, Eino 1994. Kuolemalla on aina syynsä: maailman väestöhistorian suuntaviivoja. 3. uudistettu painos. WSOY, Helsinki.

Kakkonen, Leena 1995. Utran tehdasyhdyskunnan väestö vuosina 1880–1900. Pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopisto, Joensuu.

Kettunen, Minna 1991. Miten Juantehtaan pytingeissä asuttiin. Teoksessa *Paikkakunta, jolla on rautainen historia: lyhyt katsaus Juankosken historiaan ja kulttuuriin*. Toimittanut Ari Kankkunen, Juankosken sanomat, Juankoski.

Kekäläinen, Heikki 2010. Juantehtaan kuningaskunta: Työväenliike Juankoskella. Pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto, Joensuu. <http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20100098/urn_nbn_fi_uef-20100098.pdf>

Koivuniemi, Jussi 2000. Tehtaan pillin tahdissa: Nokian tehdasyhdyskunnan sosiaalinen järjestys 1870–1999. *Bibliotheca Historica* 64. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Komulainen, Jorma & Kinnunen, Eino 1985. Nilsiä. 1. painos. Kustannuskiila, Kuopio.

Koskinen, Seppo & Martelin, Tuija & Notkola, Irma-Leena & Notkola, Veijo & Pitkänen, Kari 2007. Väestö tutkimuksen kohteena. Teoksessa *Suomen väestö*. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki.

- Koskisaari, Jouni & Söderling, Ismo 2007. Muuttoliike. Teoksessa *Suomen väestö*. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki.
- Kotilainen, Sofia & Saarimäki, Pasi 2013. Isäehdokkaat hiillostettavina –Paikallisyhteisö aviotoman äidin tukena 1800-luvun lopun sisäsuomalaisella maaseudulla. Teoksessa Eilola, Jari & Moilanen Laura-Kristiina (toim.) *Yhteisöllisyyden perintö – Tutkimuksia yhteisöistä eri vuosisadoilla*. SKS, Helsinki.
- Laine, Eevert 1948. Suomen vuoritoimi II 1808–1884, Ruukit. Tutkimuksia XXXI, 2. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Lakio, Matti 1975. Teollisuuden kehittyminen Itä-Suomessa 1830–1940. Itä-Suomen instituutti, sarja A: 5, Mikkeli.
- Lander, Patricia Slade 1976. In the Shadow of the Factory – Social Change in a Finnish Community. Schenkman Publishing Company Inc., Cambridge, Massachusetts.
- Leskelä, Hilikka 1998. Kaskenviertäjien ja kivenraivaajien Kaavi – Historiaa, perinnettä, nykypäivää. Omakustanne, Kemijärvi.
- Marttila, Juuso 2010. Beyond the Family Household: Occupational Family Networks. *Journal of Family History* Vol.35 Issue 2, April 2010, 128–146.
- Matikainen, Henna 1997. Papista putlariin, patruunasta piikaan. Värtsilän rautatehtaan ympärille muodostuneen yhteisön kehitys Arppesta Wahlroosiin. Pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Miettinen, Tiina 2012. Ihanteista irrallaan: Hämeen maaseudun nainen osana perhettä ja asiakirjoja 1600-luvun alusta 1800-luvun alkuun. Akateeminen väistökirja, Tampereen yliopisto, Yhteiskunta ja kulttuuritieteiden yksikkö, Tampere. <<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66932/978-951-44-8887-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>
- Mäkelä-Alitalo, Anneli & Alitalo, Ilkka (toim.) 1985. Sukututkijan sanat ja nimet. Sukuseurojen keskusliitto, Helsinki.
- Nummela, Ilkka 1989. Kuopion historia III – Kunnallishallinnon uudistamisesta sen demokratisointiin 1875–1918. Kustannuskiila Oy, Kuopio.
- Nygård, Toivo 1985. Irtolaisuus ja sen kontrolli 1800-luvun Suomessa. *Studia Historica Jyväskyläensia* 31. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Paikkala, Sirkka 2003. Se tavallinen Virtanen – Suomalaisen sukunimikäytännön modernisointumisen 1850-luvulta 1921-luvulle. SKS, Helsinki.

- Partanen, Jukka 2004. Marriage Behaviour in the Käkisalme region of the Karelian isthmus 1760–1860 Teoksessa Hämynen, Tapio & Partanen, Jukka & Shikalov, Yury, *Family life on the northwestern margins of imperial Russia*. Joensuu University. Faculty of Humanities, Joensuu.
- Petersen, William 1958. A General Typology of Migration. *American Sociological Review*, Volume 23. Issue 3, 1 June 1958, 256–266. American Sociological Association.
- Piilahti, Kari-Matti 2012. Climbing up the social ladder: godparental patterns among new entrants into the business elite in Finland in the nineteenth century. *The History of the Family*. Vol 17. No. 1, March 2012, 56–76.
- Pitkänen, Kari & Jalovaara, Marika 2007. Perheet ja perheenmuodostus. Teoksessa *Suomen väestö*. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki.
- Pitkänen, Kari 2007. Suomen väestön historialliset kehityslinjat. Teoksessa *Suomen väestö*. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki.
- Pitkänen, Kari 2007a. Sanasto. Teoksessa *Suomen väestö*. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki.
- Priha Maija 2013. Kummisuhteet sosiaalisen verkoston osana Kouvolan kylässä 1840-1890. Pro gradu –tutkielma, Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.
- Roiko-Jokela, Heikki 1996. Kirkko ja muuttuvat yhteiskunta. Teoksessa *Kirkonkirjat paikallisyhteisön kuvaajina*. Jyväskylän historiallinen yhdistys, Jyväskylä.
- Rasila, Viljo 1977. Tilastolliset menetelmät historiantutkimuksessa. Otava, Helsinki.
- Saarimäki, Pasi 2012. Aviottoman raskauden ongelma 1800-luvun lopun sisäsuomalaisissa maaseutuyhteisöissä. Teoksessa Saarimäki, Pasi, Hytönen Kirsi-Maria & Niskanen, Heli (toim.) *Lapsi matkalla maailmaan – Historiallisia ja kulttuurillisia näkökulmia syntymään*. Historiallinen arkisto 135. SKS, Helsinki.
- Salenius, Johan Magnus 1879. Juantehtaan kirkollisista ja papillisista oloista menneinä aikoina. Historiallinen arkisto XV, Suomen historiallinen seura, Helsinki.
- Shikalov, Yury 2008. ”Ilona on käki metsässä, ilona on lapsi perheessä” Syntymä, imeväiskuolleisuus ja aviottomat lapset Vienan Karjalassa ja Vienanmeren länsirannikolla 1860–1910 -luvuilla. *Bibliotheca Historica* 115. SKS, Helsinki.
- Suomenmaa 1968. Maantieteellis-yhteiskunnallinen tieto- ja hakuteos. 2 Heinola-Kaavi Toim. Tarmio, Hannu & Papunen, Pentti & Korpela Kalevi WSOY, Helsinki.

Uotila, Merja 2013. Kylän kummit – Käsityöläisen kummiverkostot maaseutuyhteisön sosiaalisten suhteiden heijastajina 1800-luvun alkupuolella. Teoksessa Eilola, Jari & Moilanen Laura-Kristiina (toim.) *Yhteisöllisyyden perintö – Tutkimuksia yhteisöistä eri vuosisadoilla*. SKS, Helsinki.

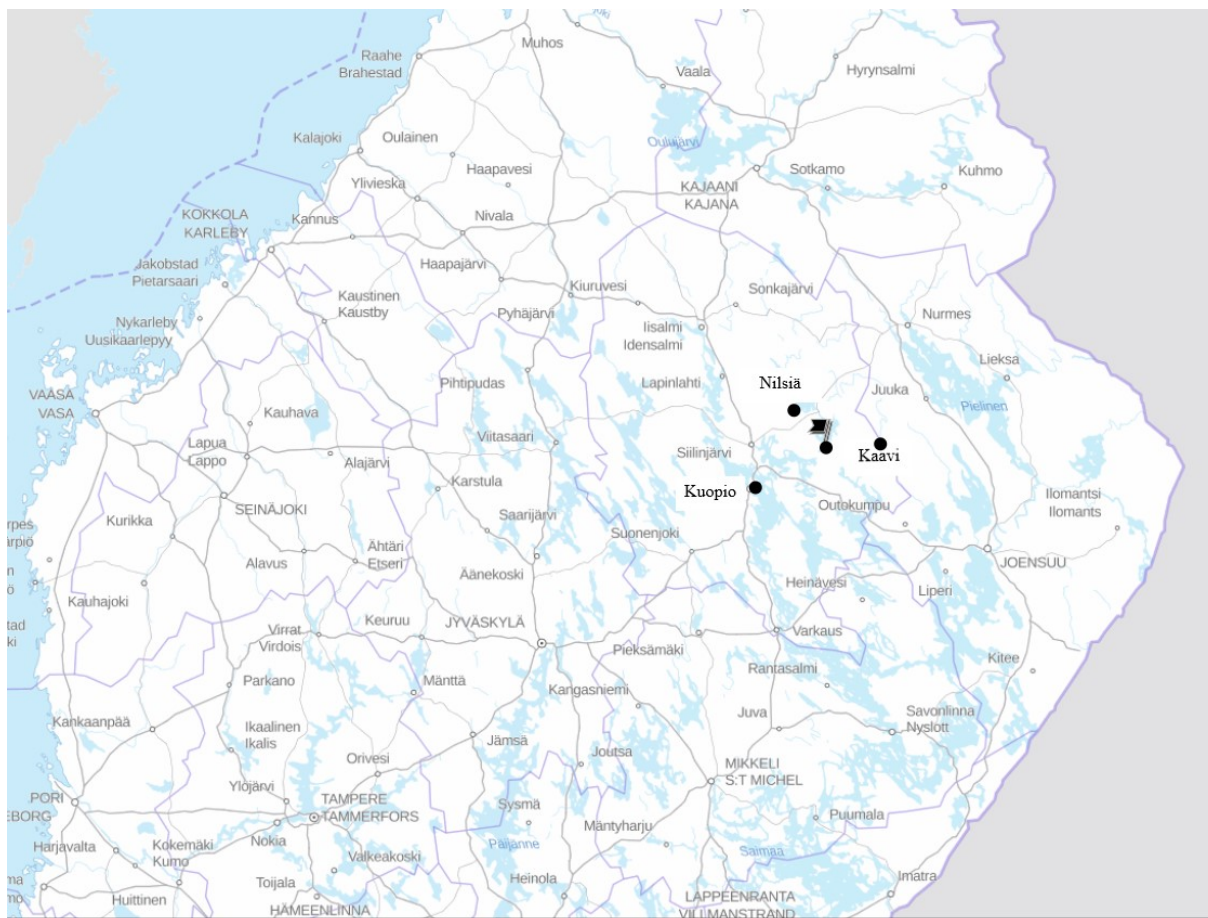
Wirilander, Kaarlo 1989. Savon historia III – Savo kaskisavujen kautena 1721–1870. 2.painos. Savon Säätiö. Kustannuskiila Oy, Kuopio.

Wirilander, Hannele 2008. Savon Historia IV – Uudistuksiin heräävä Savo 1870–1918. Savon säätiö, Mikkeli.

Vuorinen, Heikki S. 2007. Sairaus ja terveys 1800-luvulla. Teoksessa *Suomen historian kartasto*. Karttakeskus, Helsinki.

Kannen kuva: Masuuni Brunou ja Ruukin paja. Juankoski. Piia Heinonen, 2008.

Liite 1 Juantehtaan sijainti Itä-Suomessa

Lähde: <https://kartta.museoverkko.fi/?action=showRegistryItem&id=892®istry=rky2000&mapLayers=20> Kuvakaappaus, otettu 29.4.2018. Tekijän muokkaukset.

Liite 2 Juantehdas

Lähde: <https://kartta.museoverkko.fi/?action=showRegistryItem&id=892®istry=rky2000&mapLayers=20>

Kuvakaappaus, otettu 23.2.2018. Siniset merkinnät lähteessä valmiina, mustat merkinnät tekijän muokkauksia.

Liite 3 Taulukko 17. Juantehtaan tehdasyhteisön väestömuutokset 1865–1899

	Muuttoliike			Solmitut avioliitot	Syntyneet			Kuolleet				Luonnollinen	Todellinen
	Sisään- muutto	Ulos- muutto	voitto/ tappio		Poikia	Tyttöjä	Syntyneet yhteensä	Kuolleet yhteensä	Aikuiset yhteensä	Lapset yhteensä ²	Lapset alle 1v.		
1865	22	10	12	1	12	14	26	7	2	5	2	19	31
1866	22	48	-26	3	16	8	24	29	7	22	12	-5	-31
1867	26	14	12	4	6	11	17	10	4	6	2	7	19
1868	15	9	6	1	6	5	11	29	9	20	3	-18	-12
1869	11	8	3	2	7	11	18	7	4	3	0	11	14
1870	12	7	5	7	10	15	25	8	3	5	3	17	22
1871	9	13	-4	6	9	7	16	9	3	6	0	7	3
1872	20	2	18	7	8	6	14	9	3	6	2	5	23
1873	19	5	14	3	17	8	25	10	4	6	0	15	29
1874	14	12	2	6	12	4	16	3	0	3	2	13	15
1875	20	16	4	3	12	15	27	22	2	20	3	5	9
1876	23	17	6	4	10	10	20	8	3	5	2	12	18
1877	24	17	7	5	12	10	22	26	9	17	8	-4	3
1878	15	28	-13	3	12	10	22	25	11	14	4	-3	-16
1879	4	6	-2	5	17	14	31	13	5	8	4	18	16
1880	36	36	0	3	14	6	20	14	2	12	2	6	6
1881	15	26	-11	2	6	8	14	13	5	8	3	1	-10
1882	8	18	-10	0	8	7	15	15	5	10	1	0	-10
1883	11	19	-8	1	11	9	20	6	3	3	0	14	6
1884	19	17	2	8	10	8	18	7	4	3	0	11	13
1885	17	7	10	3	13	6	19	14	4	10	3	5	15
1886	26	30	-4	1	16	12	28	19	6	13	2	9	5
1887	18	23	-5	6	8	16	24	7	2	5	0	17	12
1888	16	9	7	3	14	14	28	17	8	9	2	11	18
1889	20	39	-19	5	10	12	22	16	7	9	4	6	-13
1890	22	25	-3	10	9	10	19	5	3	2	1	14	11
1891	41	49	-8	5	9	11	20	16	7	9	6	4	-4
1892	32	23	8	8	10	13	23	12	7	5	1	11	20
1893	12	21	-9	6	9	9	18	16	8	8	3	2	-7
1894	13	17	-4	2	12	14	26	13	5	8	1	13	9
1895	10	18	-8	5	3	9	12	11	6	5	2	1	-7
1896	47	21	26	8	12	16	28	15	8	7	6	13	39
1897	96	21	75	8	17	13	30	15	7	8	1	15	90
1898	36	20	16	2	14	14	28	12	6	6	3	16	32
1899	19	35	-16	3	16	14	30	9	7	2	2	22	5

Lähde: katso 2/2

Lähde: Juankosken seurakunta. Mikrokortti 1 359 Seurakuntaan muuttaneet 1 Tammi 1863- ; Mikrokortti 2 539 Seurakunnasta muuttaneet 43 Heinä 1863- ; Mikrokortti 3 359 Seurakuntaan muuttaneet 1 Helmi 1880- ; Mikrokortti 4 359 Seurakunnasta muuttaneet 23 Tammi 1880- ; Mikrokortti 5 359 Srk:aan / Srk:sta muuttaneet 1898- ; Mikrokortti 1 359 Vihityt touko 1863- ; Mikrokortti 2 359, Vihityt touko 1880-, 1; Mikrokortti 2 359 Vihityt 1, Jouluku 1880- ; Mikrokortti 1 359 Syntyneet / kastetut Tammi 1863-; Mikrokortti 2 359 Syntyneet / kastetut Tammi 1 1880-; Mikrokortti 3 359 Syntyneet / kastetut 61 Huhti 1892-; Mikrokortti 1 Kuolleet / haudatut Helmi 1863- ; Mikrokortti 2 359 Kuolleet / haudatut 46 Tammi 1880-. KA. Juankoski, kuulutetut 1863-1889 MKO1 I Ea:1, 7-14. SSHY.

Taulukko 18. Juantehtaan sosiaalinen rakenne rippikirjojen pohjalta vuosina 1865-1899

	Herrasväki		Ammatinharjoittajat		Irtain		Työväki	
1865	19	6,8	17	6,0	22	7,8	223	79,4
1870	17	7,2	13	5,5	18	7,6	188	79,7
1875	19	7,1	14	5,2	38	14,1	198	73,6
1880	22	8,7	10	4,0	32	12,6	189	74,7
1885	16	3,8	24	5,8	82	19,7	295	70,7
1890	39	10,2	18	4,7	45	11,7	282	73,4
1895	32	6,7	27	5,6	81	16,9	338	70,7
1900	42	8,2	25	4,9	49	9,6	394	77,3

Lähde: Juankoski, rippikirja 1863–1880 MKO1–5 I Aa:1, 5–144; Juankoski, rippikirja 1881–1890 MKO9-11 I Aa:2, 1-83; Juankoski, rippikirja 1891–1900 MKO15-17 I Aa:3 1–80. SSHY

Liite 4 Taulukko 19. Juantehtaan rautaruukin ja sahan työväestön kummissuhteet ja avioliitot sekä aviottomien lasten äitien kummissuhteet vuosina 1865–1899

1	2	3	4	5	6	7
Työmies						
Työmies	221	140	22	85		17
Rautaruukin muut työläiset	51	40	1	9		4
Sahan muut työläiset	8	3		1		1
Palvelusväki	9				69	25
Mestarit, työnjohtajat, kirjurit	16	10		4		1
Ammattinharjoittajat	10	4		1	7	1
Suntiot, lukkarit	15	11				
Tilalliset, talolliset, itselliset	14	6		9	1	
Torpparit, lampuodit, loiset mäkitupalaiset	13		1	5	5	1
Herrasväki	12	2	2		7	
Muut ₁	6				26	5
Valaja						
Työmies	10	2	2	6		1
Rautaruukin muut työläiset	31	21	1	3		1
Sahan muut työläiset	4	2				
Palvelusväki	2	2			4	1
Mestarit, työnjohtajat, kirjurit	3	1				
Ammattinharjoittajat	4	1				
Suntiot, lukkarit	3	1				
Tilalliset, talolliset, itselliset	2	1		3		
Torpparit, lampuodit, loiset mäkitupalaiset				1		
Herrasväki	1				2	
Muut	3				4	
Seppä						
Työmies	20	11	2	2		1
Rautaruukin muut työläiset	12	8				1
Sahan muut työläiset	5	2				
Palvelusväki	3	1			9	
Mestarit, työnjohtajat, kirjurit	5	4		1		1
Ammattinharjoittajat	3	3				2
Suntiot, lukkarit	4	3				
Tilalliset, talolliset, itselliset	1			2		
Torpparit, lampuodit, loiset mäkitupalaiset	1		1	1	1	
Herrasväki	2	1			1	
Muut	1					
Rautaruukin muut työläiset						
Työmies	13	12	1	2		2
Rautaruukin muut työläiset	43	30	4	4		4
Sahan muut työläiset	4	2		1		1
Palvelusväki	3	1			6	2
Mestarit, työnjohtajat, kirjurit	11	7				1
Ammattinharjoittajat	9	7			1	2
Suntiot, lukkarit	2	2				
Tilalliset, talolliset, itselliset	1	2				
Torpparit, lampuodit, loiset mäkitupalaiset	1	0		2		
Herrasväki	6	3			1	
Muut	1				6	

1	2	3	4	5	6	7
Sahan työläiset						
Työmies	16	1	1	3		1
Rautaruukin muut työläiset	13			3		
Sahan työläiset	9					
Palvelusväki	5			1	14	
Mestarit, työnjohtajat, kirjurit	1					
Ammatinharjoittajat	4					
Suntiot, lukkarit, koulumestarit						
Tilalliset, talolliset, itselliset				1		
Torpparit, lampuodit, loiset mäkitupalaiset						
Herrasväki					1	
Muut					6	
Aviottomien lasten kummit						
Työmies	21	5	4	8		
Rautaruukin muut työläiset	4	4				
Sahan työläiset						
Palvelusväki	1	1			8	
Mestarit, työnjohtajat, kirjurit						
Ammatinharjoittajat	1					
Suntiot, lukkarit, koulumestarit	1					
Tilalliset, talolliset, itselliset						
Torpparit, lampuodit, loiset mäkitupalaiset					1	
Herrasväki						
Muut	1	1			2	

1 Ei asemaa merkitty, eli ainoastaan henkilön nimi mainittu.

1 Kummin asema tai ammatti

2 Mieskummi

3 Naiskummi, vaimo puolison kanssa

4 Naiskummi, vaimo yksin

5 Naiskummi, tytär tai sisar

6 Naiskummi, muut

7 Morsiamen tai morsiamen isän asema

Lähde: Juankosken seurakunta. Mikrokortti 1 359 Syntyneet / kastetut Tammi 1863-; Mikrokortti 2 359 Syntyneet / kastetut Tammi 1 1880-; Mikrokortti 3 359 Syntyneet / kastetut 61 Huhti 1892-. KA.